

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

วิद्यุชุมชนในประเทศไทยเกิดขึ้นภายใต้การรับรองของกฎหมาย 2 ฉบับ คือ 1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540¹ มาตรา 40 ที่กำหนดให้คลื่นความถี่ของวิทยุ โทรทัศน์ และโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ และ 2) พระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกักดูแลกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 มาตรา 26 ระบุให้ภาคประชาชนเข้าถึงและเข้าไปใช้คลื่นความถี่วิทยุโทรทัศน์ได้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 20 โดยการดำเนินการดังกล่าวของภาคประชาชนต้องไม่ใช่การแสวงหากำไรในทางธุรกิจ และหากภาคประชาชนยังไม่พร้อม องค์การอิสระต้องให้การสนับสนุน

แม้ว่าวิद्यุชุมชนจะได้รับการรับรองจากกฎหมายดังกล่าวข้างต้น แต่กว่าวิद्यุชุมชนแห่งแรกจะก่อตั้งขึ้นมาได้นั้น ต้องใช้เวลาอีกกว่า 3 ปี² หลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 นอกจากนี้ ในช่วงเวลาที่วิद्यุชุมชนหลายแห่งดำเนินงานอยู่ ก็มักประสบกับปัญหา/อุปสรรคทางด้านกฎหมายอยู่เสมอ ทั้งนี้เนื่องจากภาครัฐยังยึดติดกับแนวคิดที่ว่าวิทยุและโทรทัศน์เป็นสื่อของรัฐ และยังคงต้องการควบคุมโดยผ่านระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ส่วนภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องกับวิद्यุชุมชน ได้ยึดหลักเรื่องสิทธิเสรีภาพในการพูดและแสดงความคิดเห็น อันเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ (Natural Rights) ที่ทุกคนมีติดตัวมาตั้งแต่เกิด และเป็นหลักการพื้นฐานที่ระบุไว้ ทั้งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และในรัฐธรรมนูญภายใต้ระบบการเมืองแบบรัฐสภาของไทยก่อนหน้านี้ด้วย (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, www.midnightuniv.org)

การเกิดขึ้นของวิद्यุชุมชนนั้น เริ่มต้นจากองค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการหัวก้าวหน้าด้านสื่อสารมวลชน ที่เห็นว่าวิद्यุชุมชนเป็นเครื่องมืออันหนึ่งในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชน และเป็นช่องทางทางการสื่อสารภาคประชาชน ดังนั้น หลังรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ประกาศใช้ องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการเหล่านี้ ได้ขยายความรู้ด้านสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และดำเนินการฝึกอบรมเกี่ยวกับการดำเนินการวิद्यุชุมชนให้แก่ชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศอย่างต่อเนื่อง ภายใต้หลักการว่า “วิद्यุชุมชนเป็นของชุมชน เพื่อชุมชน และโดยชุมชน” นอกจากนี้การดำเนินงานของวิद्यุชุมชนยังใช้รูปแบบอาสาสมัคร ไม่แสวงหากำไร

¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มีมาตราที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับวิद्यุชุมชน 3 มาตราด้วยกัน คือ มาตรา 39, 40, 41 และมีมาตราที่เกี่ยวข้องโดยอ้อม คือ มาตรา 37, 58, 59, 60 ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ระบุไว้ในมาตรา 45, 46, 47, และ 48 (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข.)

² วิद्यุชุมชนเสียงชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี มักถูกระบุว่าเป็นวิद्यุชุมชนแห่งแรกที่ได้ทำการทดลองออกอากาศเป็นครั้งแรกของประเทศไทย เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2544

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

เมื่อรัฐบาลอนุญาตให้วิทยุชุมชนสามารถมีโฆษณาได้ในปี พ.ศ. 2547 ทำให้วิทยุชุมชนที่มีอยู่เดิมประมาณ 500 กว่าสถานี ได้เพิ่มจำนวนขึ้นเป็น 2000 กว่าสถานี ภายในเวลา 3 เดือนหลังจากประกาศอนุญาต³ การขยายตัวดังกล่าว เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และขาดกระบวนการเรียนรู้และทำความเข้าใจในหลักการของวิทยุชุมชน จึงทำให้เกิด “สงครามแย่งชิงคลื่นความถี่” ขึ้น นอกจากนี้กลุ่มการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น รวมถึงกลุ่มทุนขนาดใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับเพลง ได้เข้ามาจัดตั้ง “สถานีวิทยุชุมชน” ด้วย สิ่งเหล่านี้ทำให้หลักการวิทยุชุมชนถูกคุกคามและถูกรวบงำจากภาครัฐและภาคธุรกิจ เนื่องจากต่างฝ่ายต่างอ้างว่าสถานีวิทยุของตนเองคือ “วิทยุชุมชน” (Bhatchara Aramsri, 2005: 110, www.nationweekend.com/2005/10/28/NW12)

ปัจจุบันวิทยุชุมชนที่ “เป็นของชุมชน ดำเนินการโดยชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยไม่แสวงหากำไร ในทางธุรกิจ และไม่ถูกแทรกแซง/ครอบงำจากรัฐ ทุน และนักการเมือง” มีอยู่น้อยกว่าร้อยละ 10 ของจำนวนสถานีวิทยุที่อ้างว่าเป็น “วิทยุชุมชน” ที่มีอยู่ การยื่นหยัดอยู่ได้ท่ามกลางแรงเสียดทานของวิทยุชุมชนภาคประชาชน นับเป็นการพิสูจน์ถึง “ความเป็นตัวจริง” และควรศึกษาถึงพัฒนาการ บทเรียน ปัญหา/อุปสรรค และปัจจัยที่สนับสนุนให้วิทยุชุมชนเหล่านี้ ยังดำรงอยู่ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เครือข่ายองค์กรภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชนที่ติดตามการปฏิรูปสื่อ และผู้สนใจทั่วไป มีความเข้าใจต่อภาพรวมสถานการณ์วิทยุชุมชนในประเทศไทย และนำข้อมูลภาพรวมมาช่วยกันกำหนดแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสถานีวิทยุชุมชนและเครือข่ายวิทยุชุมชนในอนาคต อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเสริมสร้างประชาธิปไตยให้ปรากฏขึ้นจริงในประเทศไทย

วัตถุประสงค์

การศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชนครั้งนี้ เป็นความพยายามร่วมกันของเครือข่ายวิทยุชุมชนภาคประชาชนระดับภาค มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) และมูลนิธิไฮนิริค เบิลล์ เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์วิทยุชุมชนในสถานการณ์ปัจจุบัน ที่ดำเนินการมาร่วมทศวรรษ

1. เพื่อสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลวิทยุชุมชนภาคประชาชน
2. เพื่อศึกษากำเนิดและพัฒนาการของวิทยุชุมชนในประเทศไทย
3. เพื่อวิเคราะห์ปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินการวิทยุชุมชน
4. เพื่อให้เครือข่ายวิทยุชุมชนมีความเข้าใจต่อภาพรวมสถานการณ์วิทยุชุมชนในประเทศไทย

³ จำนวนสถานี “วิทยุชุมชน” ที่เกิดขึ้นหลังอนุญาตให้มีโฆษณาได้ ส่วนมากมักจะอ้างว่ามีประมาณ 3,000 กว่าแห่ง แต่ข้อมูลจากกรมประชาสัมพันธ์ระบุว่า เมื่อเดือนมกราคม 2548 มีสถานีวิทยุชุมชนทั่วประเทศประมาณ 7,000 สถานี ซึ่งรวมทั้งที่จดทะเบียนและยังไม่ได้จดทะเบียนกับกรมประชาสัมพันธ์ โดย 1 ใน 3 ของสถานีวิทยุชุมชนทั้งหมด เป็นเครือข่ายของบริษัทค่ายเทป ค่ายหนังวีซีดี (www.komchadluek.net/news/2005/03-28/p1--8556.html)

ขอบเขตและวิธีการศึกษา

การศึกษาคั้งนี้ เลือกศึกษาสถานีวิद्यุชุมชนในประเทศไทย ที่ดำเนินการตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 40 และพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 มาตรา 26 ภายใต้การสนับสนุนของเครือข่ายวิद्यุชุมชนภาคประชาชนระดับภาค และมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม

1. กลุ่มตัวอย่างและพื้นที่ศึกษา วิद्यุชุมชนที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 158 สถานี ใน 6 ภาค⁴ ได้แก่ ภาคเหนือ 35 สถานี ภาคใต้ 21 สถานี ภาคอีสาน 53 สถานี ภาคตะวันตก 16 สถานี ภาคตะวันออก 21 สถานี และภาคกลางและกรุงเทพฯ 12 สถานี จะเห็นว่า จำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละภาคมีไม่เท่ากัน ตามเงื่อนไขการทำงานของเครือข่ายในระดับพื้นที่ ซึ่งจะส่งผลต่อการวิเคราะห์ภาพรวมอยู่บ้าง อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ในรายภาค จะได้ผลการศึกษามีประโยชน์และสามารถนำไปกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานในระดับภาค ซึ่งเป็นเป้าหมายการศึกษาคั้งนี้ด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ ยังได้แบ่งประเภทวิद्यุชุมชนตามรูปแบบการดำเนินงานออกเป็น 2 รูปแบบ คือ วิद्यุชุมชนเชิงกายภาพ จำนวน 109 สถานี และวิद्यุชุมชนเชิงประเด็น จำนวน 49 สถานี โดย **วิद्यุชุมชนเชิงกายภาพ** หมายถึง สถานีวิद्यุชุมชนที่มีรูปแบบ และเป้าหมายการผลิตรายการ เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนที่หลากหลายที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เชิงกายภาพพร้อมกัน และมีความสัมพันธ์กันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง อาจจะเป็นทางด้านเครือข่ายศาสนา หรือการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ฯลฯ และ **วิद्यุชุมชนเชิงประเด็น** หมายถึง สถานีวิद्यุชุมชนที่จัดตั้งและผลิตรายการเพื่อนำเสนอประเด็นใดประเด็นหนึ่ง หรือให้ “น้ำหนัก” เป็นพิเศษแก่ประเด็นใดประเด็นหนึ่งเป็นสำคัญ เช่น เผยแผ่ศาสนา รณรงค์ด้านยาเสพติด รณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม หรือส่งเสริมสิทธิเด็กและสิทธิมนุษยชน เป็นต้น (ตาราง 1.1)

ตาราง 1.1 การกระจายตัวของวิद्यุชุมชนกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่ศึกษา	รูปแบบสถานีวิद्यุชุมชน		จำนวนรวม
	เชิงกายภาพ	เชิงประเด็น	
ภาคเหนือ	18	17	35
ภาคใต้	16	5	21
ภาคอีสาน	40	13	53
ภาคตะวันออก	14	7	21
ภาคตะวันตก	12	4	16
ภาคกลางและกรุงเทพฯ	9	3	12
รวม	109	49	158

⁴ การแบ่งพื้นที่เป็นภาคในการศึกษานี้ ไม่ได้แบ่งตามลักษณะภูมิภาคแบบทางการ แต่แบ่งเป็นภาคตามการทำงานของเครือข่ายภาคประชาชนเป็นหลัก เกณฑ์ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างเน้นไปที่สถานีวิद्यุชุมชนที่เกิดตามกระบวนการปรัชญาวิद्यุชุมชนและผ่านกระบวนการเรียนรู้และเตรียมความพร้อมชุมชน โดยมีจุดเริ่มต้นไม่มุ่งแสวงหาผลกำไรและเน้นการบริการชุมชนเพื่อคู่บัจฉัยกระทบที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

2. วิธีการศึกษาและเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้ เป็นการทำงานภายใต้ความร่วมมือของหลายฝ่าย การประชุม “เครือข่ายวิทยุชุมชนที่รับผิดชอบโครงการ” จึงเป็น “พื้นที่” ในการตัดสินใจและดำเนินงานร่วมกัน หลังจากการประชุมเครือข่ายวิทยุชุมชนที่รับผิดชอบโครงการครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 เพื่อหารือ กำหนดประเด็นในการศึกษา จัดทำเครื่องมือในการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูล (แบบสอบถาม) และวางแผนการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายวิทยุชุมชนระดับภาค มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) มูลนิธิไฮริคเบิลส์ และนักวิจัยแล้ว ยังได้มีการแบ่งงานกันทำด้วย โดยเครือข่ายวิทยุชุมชนระดับภาคและ มอส. ทำหน้าที่เลือกกลุ่มตัวอย่าง รวบรวมรายชื่อและที่อยู่ของกลุ่มตัวอย่าง วางแผนการเก็บข้อมูล และเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบสอบถาม

ในขณะที่นักวิจัย เป็นผู้จัดทำร่างแบบสอบถาม โดยรวบรวมจากประเด็นที่ได้จากที่ประชุม และคำถามที่เกิดขึ้นจากการทบทวนเอกสารและสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จากข้อจำกัดเรื่องเวลา ทำให้ไม่สามารถทดสอบร่างแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างได้ จึงใช้วิธีการทดสอบและทำความเข้าใจกับผู้แทนเครือข่ายที่จะเป็นผู้เก็บข้อมูลโดยตรง และปรับปรุงแบบสอบถามอีกครั้ง โดยมีคำถามในลักษณะแบบปลายปิดมีตัวเลือกและปลายเปิดให้ระบุเนื้อหา ก่อนส่งให้เครือข่ายระดับภาคใช้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

การประชุมเครือข่ายวิทยุชุมชนที่รับผิดชอบโครงการครั้งที่ 3 มีขึ้นเพื่อสอบถามความก้าวหน้า ตลอดจนอุปสรรคในการเก็บข้อมูล ข้อสังเกตต่างๆ ที่พบ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์สถานการณ์การดำเนินงานของสถานีวิทยุชุมชนแต่ละแห่ง แต่ละภาค สำหรับเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพที่จะใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป ในขณะที่การประชุมครั้งที่ 4 เป็นการร่วมกันพิจารณาข้อมูลที่วิเคราะห์มาแล้ว จากนั้นก็ร่วมกันเสนอแนะร่างรายงานการศึกษาและแสวงหาแนวทางร่วมกันในการดำเนินงานในอนาคต

การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย 3 วิธีการหลักๆ ได้แก่

1. การสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถาม ผู้แทนเครือข่ายวิทยุชุมชนระดับภาคเป็นผู้เก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลด้วยแบบสอบถาม อย่างไรก็ตาม ด้วยเงื่อนไขของเวลาและภาระการทำงานของผู้แทนเอง ทำให้ในหลายพื้นที่ผู้แทนมิได้เก็บข้อมูลด้วยตัวเอง แต่ให้เจ้าหน้าที่เป็นผู้สัมภาษณ์ หรือส่งแบบสอบถามไปให้ทางสถานีตอบด้วยตัวเอง เป็นเหตุให้แบบสอบถามที่รวบรวมมาได้จำนวน 169 ชุด (สถานี) มีเพียง 158 ชุด (สถานี) เท่านั้น ที่มีข้อมูลสมบูรณ์และเชื่อถือได้

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) นอกจากนักวิจัยจะสัมภาษณ์คณะกรรมการสถานีวิทยุชุมชนที่เป็นตัวแทนบางสถานีแล้ว ยังได้สัมภาษณ์นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ นักพัฒนา และชาวบ้านที่เป็นผู้ฟังรายการของวิทยุชุมชนด้วย

3. การสังเกตการณ์ คณะวิจัยได้สังเกตรายละเอียดต่างๆ ในการดำเนินงานวิทยุชุมชน ไม่ว่าจะเป็นวิธีการบริหารจัดการ สภาพและอุปกรณ์ในห้องส่ง และวิธีการใช้อุปกรณ์เครื่องมือต่างๆ ของผู้จัดรายการ ฯลฯ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาครั้งนี้ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยโปรแกรม SPSS เป็นหลัก นอกจากนี้ ยังได้ใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ และการประชุมร่วมกับเครือข่ายที่รับผิดชอบโครงการด้วย โดยมีความตระหนักอยู่เสมอว่า วิทยุชุมชนมีฐานะเป็น

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิเทศชุมชนภาคประชาชน

การวิเคราะห์ข้อมูลนี้ นักวิจัยจะใช้ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาวิเคราะห์ภายใต้กรอบปรัชญา ดังกล่าว นอกจากนี้ ยังได้ให้เครือข่ายผู้รับผิดชอบโครงการ ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติการวิเทศชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง เป็นผู้ร่วมวิเคราะห์ข้อมูลด้วย

4. ผู้รับผิดชอบโครงการ

- เครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคเหนือ
- สมาพันธ์วิเทศชุมชนคนอีสาน
- เครือข่ายวิเทศชุมชนภาคตะวันตก
- สมาพันธ์วิเทศชุมชนภาคตะวันออก
- เครือข่ายวิเทศชุมชนภาคใต้
- มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.)
- มูลนิธิไฮนริค เบิลล์

ระยะเวลาศึกษา

การศึกษาคั้งนี้ใช้เวลาศึกษา 7 เดือน ตั้งแต่เดือนมิถุนายน – ธันวาคม พ.ศ. 2550

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษา

การศึกษาคั้งนี้ คาดหวังว่า เมื่อสรุปผลการศึกษาแล้ว จะได้

1. ฐานข้อมูลวิเทศชุมชนภาคประชาชน
2. ประวัติการกำเนิด พัฒนาการ และปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินงานของวิเทศชุมชน
3. ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของวิเทศชุมชน

นอกจากนี้ จากผลการศึกษาคั้งนี้ ทำให้สามารถเข้าใจสถานการณ์ปัจจุบันของวิเทศชุมชน ซึ่งมีความลื่นไหล ตลอดทศวรรษที่ผ่านมา และส่งผลให้เครือข่ายผู้รับผิดชอบโครงการสามารถกำหนดทิศทางและวางยุทธศาสตร์การทำงานทั้งในระดับนโยบาย และในระดับปฏิบัติการต่อไปอีกด้วย

นิยามศัพท์

วิเทศชุมชน หมายถึง สถานีวิเทศที่ชุมชนเป็นเจ้าของและบริหารจัดการ และเป็นบริการที่ไม่หวังผลกำไร “ชุมชน” ในที่นี้หมายถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นเมืองหรือชนบท นอกจากนี้ยังอยู่ในระบบเศรษฐกิจและสังคมเดียวกัน โดยการค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้า และช่วยเหลือกันและกัน

วิเทศกระแสหลัก หมายถึง สถานีวิเทศกระจายเสียงที่หน่วยงานราชการต่างๆ ครอบครองกรรมสิทธิ์อยู่ รวมถึงสถานีวิเทศที่ภาคเอกชนประมูลรับช่วงกรรมสิทธิ์มาดำเนินการ วิเทศกระแสหลักนี้เป็นสถานีวิเทศที่หวังผลกำไร กลุ่มทุนขนาดใหญ่มักจะเป็นกลุ่มที่ได้รับสัมปทาน/ประมูลสถานีวิเทศกระแสหลัก

วิเทศท้องถิ่น หมายถึง สถานีวิเทศที่คนท้องถิ่นเป็นเจ้าของและบริหารจัดการ สถานีวิเทศแบบนี้เป็นครุกิจขนาดเล็ก ที่ยอมรับให้มีโฆษณาเพื่อหารายได้มาดำเนินงาน วิเทศท้องถิ่นเกิดขึ้นเมื่อรัฐอนุญาตให้วิเทศชุมชนมีโฆษณาเพื่อหารายได้มาดำเนินการได้ อันเป็นช่องทางให้กลุ่มทุนท้องถิ่น/จังหวัดสามารถก่อตั้งสถานีวิเทศเชิงพาณิชย์ขนาดเล็กขึ้นมาได้

บทที่ 2

แนวคิดวิทยุชุมชนและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ประเทศสหรัฐอเมริกาและกลุ่มประเทศลาตินอเมริกาได้ริเริ่มบุกเบิกวิทยุชุมชนมากกว่า 50 ปีแล้ว ต่อมาวิทยุชุมชนได้ขยายตัวออกไปทั่วโลก เนื่องจากประเทศต่างๆ มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น คือมีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น มีมาตรการผ่อนคลายการควบคุมสื่อ รวมทั้งอนุญาตให้เอกชนและกลุ่มต่างๆ เป็นเจ้าของวิทยุกระจายเสียงได้ สำหรับประเทศไทย วิทยุกระจายเสียงได้พัฒนาจากการเป็น “สื่อของรัฐ / สื่อสาธารณะ / สื่อระดับชาติ” ในทศวรรษ 2470 มาเป็น “สื่อธุรกิจ / สื่อเชิงพาณิชย์” ในทศวรรษ 2490 จนในทศวรรษ 2540 นี้เอง จึงได้เริ่มก้าวเข้าสู่การเป็น “สื่อชุมชน / สื่อท้องถิ่น” (กาญจนา แก้วเทพ, 2546: 8; คอลิน เฟรเซอร์ และไซเนีย เรสเตรโพ เอสตราดา, 2001: 1-14)

สำหรับประเทศไทยในอดีต วิทยุกระจายเสียงทุกแห่งในประเทศไทยเป็นของหน่วยงานภาครัฐ โดยมีหน่วยงานภาครัฐกว่า 20 หน่วยงานเกี่ยวข้องกับวิทยุกระจายเสียง แต่ในปัจจุบัน สามารถแบ่งวิทยุกระจายเสียงออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. **วิทยุสาธารณะ** เป็นวิทยุที่รัฐเป็นเจ้าของ และมุ่งที่จะกระจายเสียงให้กว้างขวางที่สุดเท่าที่จะทำได้ วิทยุสาธารณะจะนำเสนอข่าวสาร ความรู้ และความบันเทิงแก่ประชาชนทั่วไป วิทยุสาธารณะในประเทศไทย ได้แก่ วิทยุของกรมประชาสัมพันธ์ (กปส.) และองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.) เป็นต้น

2. **วิทยุธุรกิจ** จัดรายการเพื่อแสวงหากำไรจากการโฆษณา และมุ่งกระจายเสียงให้กว้างขวางเพื่อขยายตลาดของสินค้าที่โฆษณา ส่วนใหญ่เป็นวิทยุของเอกชนที่ขอเข้าสถานีหรือเช่าเวลาจากหน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแลอยู่

3. **วิทยุชุมชน** เป็นวิทยุที่ชุมชนเป็นเจ้าของและบริหารจัดการ และเป็นบริการที่ไม่หวังผลกำไร โดย “ชุมชน” ในที่นี้หมายถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ไม่ว่าจะ เป็นเมืองหรือชนบท นอกจากนี้ยังอยู่ในระบบเศรษฐกิจและสังคมเดียวกัน โดยการค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้า และช่วยเหลือกันและกัน วิทยุชุมชนนับเป็นประเด็นใหม่ในสังคมไทย ภายใต้การต่อสู้ทางการเมืองด้านการปฏิรูปสื่อ ดังนั้น จึงทำให้มีการถกเถียงเกี่ยวกับแนวคิดวิทยุชุมชนอยู่เสมอ

แนวคิดวิทยุชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับ “วิทยุชุมชน” มีอยู่หลายแง่มุมด้วยกัน แต่เมื่อพิจารณาเป้าหมายของวิทยุชุมชนที่มุ่งตอบสนองในสิ่งที่วิทยุกระแสหลักไม่สามารถตอบสนองให้ได้ มีอยู่ 4 แง่มุมด้วยกัน คือ

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

1. **วิทยุชุมชนเป็นสื่อทางเลือก (Alternative Media)** ในแง่มุมนี้ วิทยุชุมชนเป็นวิทยุที่ประชาชนเป็นเจ้าของ ไม่ใช่บริษัทขนาดใหญ่ ส่วนการดำเนินงานนั้นก็ไม่มีหวังผลกำไร และไม่ขายผู้รับสารให้กับบริษัทเพื่อเป็นรายได้ นอกจากนี้ยังเป็นอิสระจากรัฐและองค์กรทางสังคมอื่นๆ และไม่สนใจการทำงานแบบมีอาชีพ แต่พึ่งพาอาสาสมัคร ส่วนการผลิตรายการนั้น ผู้รับสารทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร โดยนำเสนอเนื้อหาจากเกณฑ์การเลือกที่แตกต่างจากสื่อกระแสหลัก เช่น เรื่องต้องห้ามหรือไม่ได้เสนอในสื่อกระแสหลัก เรื่องชีวิตประจำวัน หรือเรื่องของคนสามัญ เป็นต้น

2. **วิทยุชุมชนเป็นสื่อชุมชน (Community Media)** วิทยุชุมชนถูกมองว่าเป็นการออกแบบขึ้นมาเพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มที่อยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะอยู่ในระดับสังคมเศรษฐกิจใด องค์กรใด หรือคนกลุ่มน้อย/กลุ่มวัฒนธรรมย่อยใด นอกจากนี้ วิทยุชุมชนเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) และมีทิศทางการไหลของข่าวสารทั้งจากบนลงล่าง (Top-down) จากล่างขึ้นบน (Bottom-up) และในระนาบเดียวกัน (Horizon) โดยการดำเนินงานมีเป้าหมายที่หลากหลายตามระดับของผู้เกี่ยวข้อง การเป็นสื่อชุมชนคือการมุ่งตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยทำหน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสาร สร้างความรู้สึกร่วมในชุมชน เป็นเวทีแลกเปลี่ยนข่าวสาร/ความคิด และเป็นช่องทางในการแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้วางแผนการใช้สื่อ ผู้ใช้ ผู้ผลิต ผู้แสดง ฯลฯ

3. **วิทยุชุมชนเป็นสื่อภาคประชาชน (Civic Media)** เป็นมุมมองในแง่ที่ว่าวิทยุชุมชนไม่เป็นทั้งของภาครัฐและเอกชน ไม่มุ่งกำไรสูงสุด และมีพันธกิจเพื่อสนองประโยชน์ของสาธารณะ นอกจากนี้รายการยังมีเนื้อหาที่หลากหลายกว่าสื่อภาครัฐและเอกชน กล่าวคือ สื่อภาคประชาชนนอกจากจะมุ่งเน้นที่ข่าวและสาระประโยชน์มากกว่าเนื้อหาบันเทิงแล้ว ยังมุ่งหวังการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนอีกด้วย ทั้งในเรื่องของการเป็นเจ้าของ การกำหนดทิศทางของเนื้อหา การผลิต การแสดงความคิดเห็น การสนับสนุนด้านการเงิน การรวบรวมกำลังคนและทรัพยากร และการประเมินผล (พิรงรอง รามสูต ธารณะนันท์, 2547: 3 - 13)

4. **วิทยุชุมชนเป็นสื่อสาธารณะ (Public Service Broadcasting)** ความเป็นสาธารณะทำให้วิทยุชุมชนต้องยึดถือประโยชน์ของประชาชนทุกคน โดยมีอิสระจากอิทธิพลของรัฐและกลุ่มทุน และมีความหลากหลายและความแตกต่างจากสื่อเชิงพาณิชย์ ส่วนเนื้อหาที่นำเสนอต้องเป็นกลาง สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของประชาชนทุกกลุ่ม รวมถึงการให้ความสำคัญกับคุณภาพมากกว่าปริมาณ และรายได้หลักควรมาจากประชาชนในรูปแบบของ “ค่าธรรมเนียม” เป็นหลัก (ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ และวีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร, 2546: viii)

องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้ริเริ่มสนับสนุนวิทยุชุมชนใน พ.ศ. 2523 และได้กำหนดลักษณะสำคัญของวิทยุชุมชนไว้ 3 ลักษณะ คือ

1. ต้องให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย (Accessibility) ไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงในแง่ผู้ฟัง ผู้ร่วมผลิตรายการ ผู้ให้ข้อเสนอแนะ และผู้บริหารจัดการ ฯลฯ
2. ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ (Participation) หรือมีโอกาสเข้าร่วมได้ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มคิด ไปจนถึงการผลิต และการบริหารจัดการ

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

3. ต้องให้ประชาชนบริหารจัดการด้วยตนเอง (Self-Management) โดยประชาชนมีอำนาจตัดสินใจตั้งแต่เริ่มคิด วางแผน กำหนดนโยบายบริการ และลงมือผลิตสื่อด้วยตนเอง (จุมพล รอดคำดี, 2542: 39-40; กาญจนา แก้วเทพ, 2546: 10)

ดังนั้นวิทยุชุมชนมีลักษณะแตกต่างจากวิทยุสาธารณะและวิทยุธุรกิจในแง่ที่ว่า 1) วิทยุชุมชนเป็นสื่อที่จัดตั้งและดำเนินการโดยชุมชน และกระจายเสียงครอบคลุมเฉพาะพื้นที่ นอกจากนี้เนื้อหาสาระต้องสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของคนทุกกลุ่มในชุมชน หรือตอบสนองต่อวิถีชีวิตและความต้องการที่แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน และ 2) วิทยุชุมชนเป็น “พื้นที่สาธารณะ” (Public Sphere) อันหนึ่งที่เปิดกว้างให้ประชาชนเข้าถึงได้อย่างเสมอหน้ากัน โดยเป็นเวทีสำหรับการรับรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนแสดงความคิดเห็น และอภิปรายโต้แย้งกันเพื่อสร้างความเห็นร่วมในเรื่องต่างๆ ที่เป็นประเด็นสาธารณะของสังคม (จูตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ และวีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร, 2546: viii และพิรงรอง รามสูต รัตนันท์, 2547: 15)

ในประเทศไทย แนวคิดวิทยุชุมชนในเชิงหลักการที่เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง คือ **“วิทยุชุมชนเป็นของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน”** กล่าวคือ ประชาชนต้องเข้ามาดำเนินงานวิทยุชุมชน (โดยชุมชน) รวมทั้งเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (ของชุมชน) และเนื้อหารายการของวิทยุชุมชนเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของชุมชน (เพื่อชุมชน) (เพ็งอ่าง, หน้า 10)

สำหรับแนวคิดวิทยุชุมชนในเชิงเทคนิคนั้น วิทยุชุมชนเป็นการกระจายเสียงด้วยกำลังส่งต่ำ และครอบคลุมในพื้นที่จำกัด ในประเทศไทยได้มีการเจรจาต่อรองระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนใน พ.ศ. 2547 และได้ข้อสรุปว่า วิทยุชุมชนมีกำลังส่งไม่เกิน 30 วัตต์ เสาอากาศสูงไม่เกิน 30 เมตร และรัศมีกระจายเสียงไม่เกิน 15 กิโลเมตร

จากการเคลื่อนไหวและการเจรจาต่อรองเพื่อกำหนดนโยบายสื่อสารมวลชน ระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน ในช่วงทศวรรษ 2540 สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติได้ให้คำนิยามวิทยุชุมชนไว้ว่า “วิทยุชุมชน หมายถึงเทคโนโลยีที่เปิดช่องทางการสื่อสาร เพื่อชีวิตของคนในชุมชน และมาจากการจัดทำ นำเสนอโดยคนในชุมชน ซึ่งเป็นสถานีวิชุนขนาดเล็ก ที่มีเครื่องส่งกระจายเสียงขนาด 20 - 30 วัตต์ รัศมีกระจายเสียง 10 - 15 กิโลเมตร ดังนั้นวิทยุชุมชนจึงเป็นเรื่องของชุมชนคิด ชุมชนทำ ชุมชนนำเสนอ และชุมชนตรวจสอบจัดการเป็นหลัก หรือเป็นการนำเทคโนโลยีที่รัฐเคยผูกขาดมาสร้างช่องทางการสื่อสารอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมให้แก่ชุมชนได้สื่อสารเรื่องที่ดี มีสาระบนรากฐานทางวัฒนธรรมที่แท้จริงของตนเอง เพื่อสิ่งที่ดีของชุมชน ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ มาตรา 40” (อ่าง ใบบัณณพร ไพบูลย์วัฒนกิจ, 2549: 22-23)

นอกจากนี้ในเวทีระดมสมองเครือข่ายวิทยุชุมชน 5 ภาคของประเทศไทยใน พ.ศ. 2548 เครือข่ายแต่ละภาคได้ให้คำนิยามวิทยุชุมชนในทางกฎหมาย พอสรุปรวมความได้ว่า “วิทยุชุมชนเป็นหนึ่งในสื่อภาคประชาชน ซึ่งเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน ทั้งนี้ต้องมีเป้าหมายและดำเนินการเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือสาธารณะโดยไม่แสวงหาผลกำไรทางธุรกิจและผลประโยชน์ทางการเมือง (ตามคำจำกัดความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกักับดูแลกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543) นอกจากนี้ วิทยุชุมชนสามารถรับการสนับสนุนหรือบริจาคจากภาคประชาชนหรือองค์กรต่างๆหรือภาครัฐได้ แต่ต้องมีความเป็นอิสระ ปราศจากการครอบงำจากภาครัฐและภาคธุรกิจ” (คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ, 2549: 39-44)

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิเทศชุมชนภาคประชาชน

สำหรับชาวบ้านที่คัดค้านการสร้างเขื่อนปากมูลเห็นว่า “ เราต้องการใช้ (วิเทศชุมชน) เพื่อให้ชาวอุบลเข้าใจชะตากรรมที่ชาวบ้านต้องเจอ และเป็นพันธมิตรกับเรา ... อยากมีรายการวิทยุและรายการโทรทัศน์ที่ได้สนองตอบปัญหาและความต้องการ ..... อยากมีสื่อที่ได้ถ่ายทอดประเด็นและดนตรีในท้องถิ่น ..... ไม่อยากเห็นลูกหลานถูกวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของเราเอง ..... ” (www.thaicr.org/node/89)

กล่าวโดยสรุป วิเทศชุมชนเป็นสื่อที่คนทุกกลุ่มในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ และใช้เป็นเครื่องมือเพื่อตอบสนองความต้องการของตนตามสภาวะที่ตนเองเผชิญอยู่ มีหลักการเชิงเทคนิคด้วยภาพปรากฏของการใช้เครื่องส่งกำลังวัตต์ต่ำและพื้นที่กระจายเสียงไม่กว้างนัก พร้อมๆ กับมีหลักการเชิงปรัชญาว่า ชุมชนต้องเป็นเจ้าของ ร่วมกันดำเนินการ เพื่อประโยชน์แก่ชุมชน โดยไม่แสวงหาผลกำไรเชิงพาณิชย์ และไม่ถูกแทรกแซงจากทุนและการเมือง

การเกิด “วิเทศชุมชน” ในประเทศไทยในทศวรรษ 2540 มีความหลากหลาย แต่ละ “วิเทศชุมชน” เริ่มต้นด้วยกระบวนการเตรียมความพร้อมชุมชนที่ไม่เหมือนกัน และต่อมาแต่ละสถานีก็ผ่านบทเรียนและประสบการณ์ที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ แนวทางการใช้ประโยชน์จากวิเทศชุมชนของคนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนก็มีความหลากหลาย ส่วนการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมนั้นก็มีการขึ้นลงอยู่ตลอดเวลา เพราะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะผันผวนทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในชุมชนนั้นๆ และสังคมที่กว้างกว่า

การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวิเทศชุมชน

ปณณพร ไพบูลย์วัฒนกิจ (2549) ศึกษาการเตรียมความพร้อมวิเทศชุมชนของภาคประชาชน กรณีเครือข่ายองค์กรวิเทศชุมชนเชียงใหม่ และสรุปว่าปัจจัยที่สนับสนุนการเตรียมความพร้อมวิเทศชุมชนมี 3 ด้าน คือ

1. **ปัจจัยด้านการเมือง** กฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ได้ให้สิทธิคุ้มครองแก่ประชาชนในการเข้าถึงสื่อ ดังนั้น ประชาชนสามารถทดลองจัดตั้งวิเทศชุมชนในชุมชนของตนได้ และมีช่องทางในการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงที่ภาครัฐเป็นเจ้าของในการจัดรายการวิทยุชุมชน

2. **ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ** เครื่องส่งและอุปกรณ์ในการกระจายเสียงของวิเทศชุมชนมีราคาถูกลง ทำให้ประชาชนสามารถจัดซื้อได้ นอกจากนี้ยังมีแหล่งทุนให้การสนับสนุนการเตรียมความพร้อมวิเทศชุมชนภาคประชาชนอีกด้วย

3. **ปัจจัยด้านสังคม** แกนนำชุมชนและประชาชนตื่นตัวในสิทธิการสื่อสาร และเล็งเห็นความจำเป็นของการมีวิเทศชุมชน เมื่อก่อตั้งสถานีวิเทศชุมชนแล้ว สมาชิกในชุมชนก็ให้ความสำคัญและยอมรับ นอกจากนี้ยังเกิดความร่วมมือระหว่างนักวิชาการและภาคประชาชนในการผลักดันการปฏิรูปสื่อและเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวิเทศชุมชนเพิ่มขึ้นด้วย

ปณณพร ไพบูลย์วัฒนกิจ ยังได้สรุปปัญหาอุปสรรคในการเตรียมความพร้อมวิเทศชุมชนว่าเกิดจากปัจจัยต่างๆ ดังนี้ คือ

1. **ปัจจัยด้านการเมือง** การแทรกแซงของกลุ่มผลประโยชน์ ทำให้กระบวนการสรรหาคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) มีความล่าช้า นอกจากนี้ กฎเกณฑ์ในการจัดตั้งวิเทศชุมชนไม่มีความแน่นอน ทำให้วิเทศชุมชนยังไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นสถานีที่ถูกต้องตามกฎหมาย ส่วนนโยบายรัฐในการแก้ไขปัญหาวิเทศชุมชนก็ไม่ชัดเจนและไม่เข้าใจแนวคิด/ปรัชญาวิเทศชุมชนที่แท้จริง อีกทั้งนักการเมืองท้องถิ่นก็เข้ามา

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

2. **ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ** การเปิดช่องให้วิทยุชุมชนสามารถมีโฆษณาได้ ทำให้กลุ่มนักการเมืองและนายทุนท้องถิ่นจัดตั้ง “วิทยุชุมชน” เพื่อแสวงหากำไรเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังขาดแคลนงบประมาณและอุปกรณ์ต่างๆ ในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนภาคประชาชน

3. **ปัจจัยด้านสังคม** อาสาสมัครมีภารกิจส่วนตัวจึงมักเกิดปัญหาขาดแคลนคนทำงาน นอกจากนี้ ชาวบ้านที่ดำเนินงานวิทยุชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดตั้งและดำเนินการวิทยุชุมชน ตลอดจนปัญหาทางเทคนิคจึงทำให้ผลิตรายการได้ไม่ค่อยมีคุณภาพ ยิ่งไปกว่านั้น คนส่วนใหญ่ยังคุ้นเคยกับการเป็นผู้รับข้อมูลมากกว่าผู้ส่งข้อมูล และสาธารณชนยังมองว่าวิทยุชุมชนเป็นแหล่งแสวงหากำไรในทางธุรกิจและผลประโยชน์ทางการเมืองมากกว่าจะเป็นช่องทางแสดงสิทธิการสื่อสารของประชาชน

สุระชัย ชูผลกา (2548) ศึกษาบทบาทและสถานภาพวิทยุชุมชนไทยกับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเลือกสถานีวิทยุชุมชนที่เป็นสมาชิกสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ เป็นตัวอย่างศึกษา 21 สถานี งานศึกษาชิ้นสรุปความได้ว่า วิทยุชุมชนโดยทั่วไปยังไม่สามารถสถาปนาบทบาทและสถานภาพในการเป็นสื่อชุมชนและสร้าง “พื้นที่สาธารณะใหม่” ในสังคมไทยได้ เนื่องจากยังขาดการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน อันเป็นผลพวงมาจากการครอบงำของรัฐผ่านกลไกทางการปราบปรามและกลไกทางอุดมการณ์ เช่น การตอกย้ำว่าวิทยุชุมชนเป็นสื่อที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย และการออกกฎระเบียบที่ตอกย้ำหลักการของวิทยุกระจายเสียงทั่วไปหรือสื่อกระแสหลักที่รัฐได้ยึดครองและครอบงำมาเป็นเวลานานแล้ว เป็นต้น

เมื่อพิจารณาประเด็นการมีส่วนร่วม งานของสุระชัยสรุปว่า การประชุมวางแผนดำเนินการวิทยุชุมชนมีเฉพาะช่วงแรกของการก่อตั้ง พอเวลาผ่านไปบทบาทเหล่านี้ กลายเป็นความรับผิดชอบของกลุ่มผู้ประสานงาน หรือผู้จัดการสถานีเท่านั้น นอกจากนี้ การใช้รูปแบบอาสาสมัครมีข้อจำกัด ไม่สามารถแบ่งสายงานหรือโครงสร้างองค์กรอย่างเป็นระบบ คงได้แต่เพียงเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในฐานะผู้จัดรายการเท่านั้น

สำหรับเนื้อหารายการที่วิทยุชุมชนนำเสนอส่วนใหญ่ก็เป็นการให้ความรู้ ข่าวประชาสัมพันธ์ และรายการเพลง นอกจากนี้สถานีวิทยุชุมชนส่วนใหญ่ไม่เพียงแต่หลีกเลี่ยงการนำเสนอปัญหาภายในท้องถิ่น หรือการตั้งประเด็นที่เป็นปัญหาเฉพาะท้องถิ่นที่จะนำไปสู่ข้อถกเถียงร่วมกันของคนในชุมชนเท่านั้น หากยังประกาศอย่างชัดเจนว่าจะละเว้นนำเสนอการเมืองท้องถิ่น เพื่อลดความขัดแย้งและปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น แม้ว่าทิศทางดังกล่าวถือเป็นพันธกิจสำคัญของวิทยุชุมชนก็ตาม ดังนั้นการนำเสนอข่าวสารชุมชนจึงวนเวียนอยู่แค่ข่าวกิจกรรมของคนในชุมชน เช่น งานอุปสมบท งานมงคลสมรส งานวันเกิด งานฌาปนกิจ ฯลฯ การหลงลืมหน้าที่และพันธกิจของการเป็นสื่อชุมชนและสื่อทางเลือก ทำให้วิทยุชุมชนเป็นเพียงแค่นกหวีดของการได้มาซึ่งสิทธิและการเป็นเจ้าของสื่อเท่านั้น ไม่ได้ช่วยปฏิรูปสื่อหรือยกระดับการบูรณาการแก่ชุมชนหรือสังคมเลย

Bhatchara Aramsri (2005) ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิทยุชุมชน เปรียบเทียบสถานีวิทยุชุมชน 4 แห่งในจังหวัดเชียงใหม่ และได้สรุปงานศึกษาไว้ว่า

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนของสถานีวิทยุชุมชนในเขตเมืองมีต่ำมาก เนื่องจากมีปัญหาในการกำหนดกลุ่มคนและขอบเขตชุมชน และผู้ฟังที่ตัดสินใจเข้าร่วมก็ถูกจำกัดอยู่แค่เป็นผู้จัดรายการเท่านั้น นอกจากนี้ กลุ่มผู้ฟังยังไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของสถานีและมองว่าสถานีวิทยุชุมชนเป็นเพียงโรงเรียนฝึกหัดการเป็นผู้จัดรายการ ส่วนในเขตชนบท ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นเพียงผู้ฟังและให้ข้อมูล และมีเพียง 2-3 คนที่เข้าไปเป็นอาสาสมัครเพื่อจัด

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यชุมชนภาคประชาชน

2. การแทรกแซงของภาคธุรกิจและภาครัฐ เกิดขึ้นเมื่อกรมประชาสัมพันธ์ออกกฎระเบียบข้อหนึ่งที่ว่าสถานีวิद्यชุมชนสามารถมีโฆษณาได้ 6 นาทีใน 1 ชั่วโมง เพื่อแก้ปัญหาเรื่องรายได้ในการดำเนินงาน ซึ่งได้รับการคัดค้านจากกลุ่มประชาสังคมและนักวิชาการหัวก้าวหน้าด้านสื่อสารมวลชน เนื่องจากมองเห็นว่าเป็นการทำลาย “จิตวิญญาณ” ของวิद्यชุมชน

ทั้งนี้เพราะการอนุญาตให้มีโฆษณาได้นี้ ทำให้ภาคธุรกิจหันมาลงทุนจัดตั้ง “สถานีวิद्यชุมชน” เป็นจำนวนมาก และทำให้ประชาชนไม่สามารถแบ่งแยกได้อย่างชัดเจนว่าสถานีวิद्यชุมชนที่ตนฟังอยู่นั้นเป็น “ของแท้” หรือ “ของเทียม” นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐยังใช้กฎหมายที่ล้าสมัยมาใช้กับวิद्यชุมชน และต้องการปิดวิद्यชุมชนที่ไม่ทำตามกฎระเบียบดังกล่าวด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ยังเห็นว่าวิद्यชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้ ถ้ายังไม่มี กสช. และแผนแม่บทในการกำกับคลื่นความถี่

ศิริพล สัจจาพันธุ์ (2545) สรุปผลการศึกษา “กระบวนการสร้างความพร้อมของชุมชนในการก่อตั้งสถานีวิद्यชุมชน: ศึกษากรณีวิद्यชุมชนอำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา” พบว่า ในกระบวนการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อก่อตั้งสถานีวิद्यชุมชนนั้น ต้องให้ความสำคัญกับกลุ่มแกนนำชุมชน สภาพชุมชน และเป้าหมายต่อวิद्यชุมชน ดังนี้

1. **แกนนำชุมชน** เป็นผู้ที่ มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการสร้างความพร้อมของชุมชน ดังนั้น แกนนำชุมชน ต้องมีความน่าเชื่อถือและตั้งใจดำเนินการวิद्यชุมชนอย่างจริงจัง นอกจากนี้ ต้องให้ความสำคัญกับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจกับคนในชุมชนให้ครอบคลุมทั่วพื้นที่ออกอากาศกระจายเสียงด้วย จึงจะได้รับความร่วมมือ และมีคนอาสาเข้าร่วมรับผิดชอบบริหารจัดการ อย่างไรก็ตาม มีความจำเป็นต้องฝึกอบรมแกนนำชุมชนในเรื่องการบริหารจัดการ การผลิต และการจัดรายการด้วย

2. **สภาพชุมชน** ชุมชนต้องมีรากฐานที่ดีในกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย และมีแนวคิดในการพึ่งตนเองในการดำเนินการต่างๆ ร่วมกัน นอกจากนี้ วิถีชุมชนและภูมิปัญญาเป็นเงื่อนไขที่ดีต่อกระบวนการเรียนรู้วิद्यชุมชน และความสัมพันธ์เป็นเครือข่ายกับชุมชนอื่นๆ เป็นเงื่อนไขอันหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาได้มากขึ้น

3. **เป้าหมายต่อวิद्यชุมชน** ชุมชนต้องเชื่อว่า เมื่อมีวิद्यชุมชน จะทำให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงสื่อ (Access) มีส่วนร่วม (Participation) และสามารถบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง (Self – management) นอกจากนี้ หลักการและแนวคิดวิद्यชุมชนจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ที่ชุมชนสามารถเรียนรู้และเข้าใจได้ง่าย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า งานศึกษาที่ผ่านมาส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาเพื่อตรวจสอบว่า วิद्यชุมชนที่ดำเนินการมาตลอด 1 ทศวรรษนั้น เป็นไปตามหลักปรัชญาที่ตั้งไว้มากน้อยเพียงใด หรือมีกระบวนการเตรียมความพร้อมชุมชนอย่างไรหรือไม่ โดยคำนึงถึงเงื่อนไขของชุมชน ตลอดจนบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่มีผลทำให้ชุมชนไม่สามารถยึดหลักปรัชญาเป็นแนวปฏิบัติได้ตลอดเวลาบ่อยมาก ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ จึงให้ความสำคัญกับสาเหตุและผลลัพธ์ของการตัดสินใจดำเนินการสถานีวิद्यชุมชนที่ผ่านมา เพื่อทำความเข้าใจถึงสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริงของวิद्यชุมชนในประเทศไทย

บทที่ 3

กำเนิดและพัฒนาการของวิเทศชนในประเทศไทย

สถานีวิเทศกระจายเสียงแห่งแรกของประเทศไทยก่อตั้งขึ้นเมื่อทศวรรษ 2470 ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีพัฒนาขึ้น จึงมีการดำเนินการในลักษณะของวิเทศชนกลาง และพยายามกระจายเสียงให้ครอบคลุมพื้นที่ให้กว้างขวางออกไป แต่ก็ยังมีปัญหาเรื่องรัศมีการกระจายเสียงและการรับฟังอยู่ จึงได้มีการตั้งสถานีวิเทศในท้องถิ่นขึ้นมา เช่น “วิเทศประจำถิ่น” (วปถ.) และ “สถานีวิเทศ ปชส.” เป็นต้น วิเทศท้องถิ่นนี้ มีกำลังส่งคลื่นครอบคลุมเฉพาะภูมิภาคหรือเฉพาะพื้นที่ไม่กี่จังหวัด แต่ทุกสถานี่นี้เป็นของหน่วยงานราชการและดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่รัฐ

ต่อมาในทศวรรษ 2490 ประเทศไทยได้อนุญาตให้เอกชนสามารถจัดตั้งสถานีวิเทศเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจเป็นครั้งแรก โดยบริษัทธุรกิจบันเทิงหรือบริษัทโฆษณาจะเข้ามาขอซื้อเวลาจากสถานีของรัฐ แล้วขายเวลาต่อในลักษณะของ “คนกลาง” (โบรกเกอร์) ตามระยะเวลาที่กำหนดเอาไว้ หรือดำเนินการตั้งแต่ลงทุนปลูกสร้างอาคาร จัดหาเครื่องส่งขายเวลา หาโฆษณา และจัดทำรายการ (กาญจนา แก้วเทพ, 2546: 4-5) กระนั้น คลื่นความถี่ยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ

จนถึง พ.ศ. 2547 ประเทศไทยมีสถานีวิเทศกว่า 500 สถานี และมีหน่วยงานราชการ 20 หน่วยงานเป็นเจ้าของ ประกอบด้วย 1.) สำนักพระราชวัง 2 สถานี 2.) กรมประชาสัมพันธ์ 147 สถานี 3.) อ.ส.ม.ท. 62 สถานี 4.) สำนักปลัดกระทรวงกลาโหม 3 สถานี 5.) กองบัญชาการทหารสูงสุด 14 สถานี 6.) กองทัพบก 127 สถานี 7.) กองทัพเรือ 21 สถานี 8.) กองทัพอากาศ 36 สถานี 9.) สำนัก งานตำรวจแห่งชาติ 44 สถานี 10.) กระทรวงต่างประเทศ 1 สถานี 11.) กระทรวงเกษตรฯ 1 สถานี 12.) กระทรวงศึกษาธิการ 3 สถานี 13.) ทบวงมหาวิทยาลัย 12 สถานี 14.) กรมไปรษณีย์โทรเลข 12 สถานี 15.) กรมอุตุนิยมวิทยา 6 สถานี 16.) กรมประมง 4 สถานี 17.) กรมเจ้าท่า 1 สถานี 18.) กทม. 1 สถานี 19.) รัฐสภา 16 สถานี และ 20.) สถานีวิทยุเคลื่อนที่เฉพาะกิจ อีก 11 สถานี (ผู้จัดการรายสัปดาห์ 2 เม.ย.47, www.212cafe.com)

โดยหลักการแล้ว วิเทศกระจายเสียงเป็นสื่อที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐกับประชาชน และมีลักษณะของการสื่อสารสองทาง แต่จากประวัติศาสตร์การดำเนินการวิเทศกระจายเสียงของประเทศไทยที่ผ่านมา รัฐบาลไทยมักใช้วิเทศกระจายเสียง ที่เป็นวิเทศของรัฐและวิเทศสาธารณะ เป็นเครื่องมือในการต่อสู้แย่งชิงอำนาจทางการเมือง โดยใช้โฆษณาชวนเชื่อหรือใช้เป็นฐานเสียงทางการเมือง ทำให้วิเทศภาครัฐยังมีลักษณะของการสื่อสารแนวตั้ง และเป็นการสื่อสารจากหน่วยงานราชการลงไปหาประชาชน ดังนั้นประชาชนจึงเป็นเพียงผู้รับสาร และไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดรายการ ดังจะเห็นได้จาก เหตุการณ์ทางการเมืองในช่วงตุลาคม พ.ศ. 2516 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และพฤษภาคม พ.ศ. 2535 รัฐบาลได้ใช้สื่อวิทยุและโทรทัศน์นำเสนอข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐบาล และสร้างภาพว่าประชาชนผู้ชุมนุมเป็นผู้กระทำผิด ด้วยการให้ข้อมูลที่ไม่น่าเชื่อถือ และบิดเบือนความจริง เพื่อสร้างความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงในการปราบปราม

ส่วนวิทยุธุรกิจเน้นเชิงพาณิชย์มากกว่าประโยชน์ของประชาชน และกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มธุรกิจบันเทิงเพียงไม่กี่ราย วิทยุธุรกิจนอกจากจะไม่มีคุณสมบัติของเนื้อหารายการข่าว รายการบันเทิง และรายการสาระแล้ว ยังไม่มี

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

ดังนั้นในช่วง พ.ศ. 2535 – 2538 ได้เกิด “กระแสปฏิรูปการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย” ในหลายๆ เรื่องรวมทั้งประเด็น “สื่อ” ด้วย ซึ่งทำให้องค์กรภาครัฐ นักวิชาการ และองค์กรภาคประชาชน ใช้โอกาสเดียวกันนี้ ศึกษาและได้จัดทำข้อเสนอ การปฏิรูประบบวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ที่เน้นสิทธิด้านข้อมูลและสิทธิด้านการสื่อสาร เพื่อเสนอต่อสภาร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (เบ็ญฉพร ไพบูลย์วัฒนกิจ, 2549: 1 - 18) และสามารถผลักดันให้บรรจุลงในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 39, 40, และ 41 ได้ ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าเป็นการปฏิรูปสื่อครั้งแรกในประเทศไทย

ช่วงที่ 1 กระบวนการร่างกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญมาตรา 40 และการก่อตั้งวิทยุชุมชน (พ.ศ. 2540 - 2545)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 40 ได้กำหนดให้คลื่นความถี่เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ แทนที่จะเป็นทรัพยากรของรัฐตามที่เคยระบุไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้านี้ ดังนั้นรัฐไทยนอกจากจะต้องออกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญอย่างน้อย 2 ฉบับเพื่อรองรับแนวคิดดังกล่าว คือพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม และพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แล้ว ยังต้องสรรหาและแต่งตั้งองค์กรอิสระ 2 องค์กรให้ทำหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติทั้ง 2 ฉบับด้วย

แต่ในช่วงระหว่างกระบวนการร่างกฎหมายลูกนี้เอง รัฐบาลก็มีนโยบายให้กรมประชาสัมพันธ์และองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.) จัดทำโครงการทดลองวิทยุชุมชนตั้งแต่ พ.ศ. 2541 ในขณะที่เดียวกันนี้เอง องค์การพัฒนาเอกชนและนักวิชาการหัวก้าวหน้าด้านสื่อสารมวลชน ก็เร่งรณรงค์ให้ประชาชนรับทราบถึงสิทธิในการสื่อสารและฝึกอบรมเพื่อจัดตั้งวิทยุชุมชนคู่ขนานไปด้วย

กระบวนการร่างกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญมาตรา 40

กระบวนการตรากฎหมาย “พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543” นับตั้งแต่ยกร่าง ผ่านการพิจารณาในรัฐสภา และประกาศใช้ ต้องใช้เวลาทั้งสิ้นร่วม 2 ปี โดยในระหว่างกระบวนการ หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนได้โต้แย้งกันในรายละเอียดไม่ว่าจะเป็นเรื่องกรณี 1 หรือ 2 องค์กรมากำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคม และการกำหนดให้ภาคประชาชนได้รับการจัดสรรคลื่นความถี่ไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 มีเนื้อหาโดยสังเขป⁵ ดังนี้

เดือนมีนาคม พ.ศ. 2541 รัฐบาลผสมภายใต้พรรคประชาธิปัตย์ ได้จัดตั้งคณะกรรมการพิจารณายกร่างกฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ฯ ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 40 จำนวน 23 คน ประกอบด้วย

⁵ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในภาคผนวก ค. “ลำดับเหตุการณ์วิทยุชุมชน”

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

เดือนธันวาคม พ.ศ. 2541 คณะกรรมการกฤษฎีกายก่างกฎหมาย ไม่เพียงเปลี่ยนหลักการที่เสนอโดย คณะอนุกรรมการฯ ทั้งหมดเท่านั้น ยังเปลี่ยนชื่อเป็น ร่างพระราชบัญญัติองค์การบริหารคลื่นความถี่และกำกับกิจการ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ..... ด้วย ทำให้นักวิชาการและสื่อมวลชนต่าง วิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่ชอบมาพากลดังกล่าว ยิ่งไปกว่านั้น ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2542 คณะรัฐมนตรีรับ หลักการ ร่าง พ.ร.บ. องค์การบริหารคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการ โทรคมนาคม พ.ศ..... ที่คณะกรรมการกฤษฎีกายก่างและให้กระทรวงคมนาคมเสนอ โดยให้มีองค์อิสระองค์กร เดียวกำกับกิจการวิทยุ โทรทัศน์ และโทรคมนาคม

ขณะที่องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการสื่อสารมวลชน ที่ยังคงยืนยันในหลักการสำคัญที่แตกต่างกัน คือ ให้มีองค์อิสระ 2 องค์กรเพื่อกำกับกิจการวิทยุและโทรทัศน์และกำกับกิจการโทรคมนาคม ได้เตรียมร่าง พระราชบัญญัติคู่ขนานกับร่างของรัฐบาล การเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการสื่อสารมวลชนครั้ง นี้ ได้ทำให้เรื่องการปฏิรูปสื่อเป็นที่รับรู้และจับตาของสังคม

เดือนเมษายน พ.ศ. 2542 สมาชิกแทนราษฎรรับหลักการ ร่างพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และ กำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ.... ทั้งร่างที่รัฐบาล และร่างที่พรรค ประชาธิปัตย์เสนอ พร้อมทั้งแต่งตั้งคณะกรรมการวิสามัญจำนวน 35 คน เพื่อแปรญัตติใน 30 วัน โดยองค์กร พัฒนาเอกชนและนักวิชาการมีตัวแทนในคณะกรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ฯ จำนวน 4 คน ได้แก่ ดร.วิษณุ วรรฎัญ, ดร.จิราพร วิทยศักดิ์พันธ์ุ, รศ. จุมพล รอดคำดี, และ นพ.นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ

ในช่วง 6 เดือนของกระบวนการทางนิติบัญญัติในสภาผู้แทนราษฎร สาระสำคัญที่ถกเถียงกัน คือ การจัดตั้ง องค์กรอิสระกำกับกิจการ 1 หรือ 2 องค์กร และการกำหนดให้ภาคประชาชนได้รับการจัดสรรคลื่นความถี่ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 20 ในที่สุด ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2542 สมาชิกแทนราษฎรให้ความเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรร คลื่นความถี่ที่กำหนดให้มีองค์กรอิสระ 2 องค์กร ได้แก่ คณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ แห่งชาติ (กสช.) และคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.) และส่งให้วุฒิสภาพิจารณา

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามเสนอรายละเอียดคุณสมบัติของคณะกรรมการทั้ง 2 องค์กร กล่าวคือ กรรมการนอกจากจะต้องมีความรู้ความชำนาญหรือประสบการณ์ในด้านเศรษฐกิจ นอกเหนือจากด้าน สื่อสารมวลชน โทรคมนาคม ความมั่นคง กฎหมายมหาชน และกิจการท้องถิ่นแล้ว ยังต้องปลอดจากผลประโยชน์ทับ ซ้อน โดยให้เลิกประกอบอาชีพหรือวิชาชีพที่เกี่ยวข้องก่อนและหลังเข้ารับตำแหน่งเป็นเวลา 2 ปีอีกด้วย แต่ข้อเสนอ ก็แพ้มติตกไปในชั้นกรรมาธิการวุฒิสภา

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิเทศชนภาคประชาชน

วันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2543 รัฐสภาฯ มีมติให้ความเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่ฯ และ วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2543 พระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่ฯ และ กำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา

โครงการทดลองวิทยุชุมชนของภาครัฐ

พร้อมๆ กับกระบวนการด้านกฎหมาย ในปี พ.ศ. 2541 กรมประชาสัมพันธ์ได้ริเริ่ม 2 โครงการนำร่อง เพื่อดำเนินแผนปฏิบัติการตามนโยบาย คือ 1) *โครงการนำร่องวิทยุชุมชนในจังหวัดทดลอง 19 จังหวัด* โดยให้แต่ละจังหวัดมีรูปแบบและวิธีการดำเนินงานที่แตกต่างกันไปตามสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่น และ 2) *โครงการอบรมอาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน (คน อปม.)* ซึ่งหวังให้อาสาสมัครดังกล่าว เข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้วิทยุกระจายเสียงในรูปแบบของวิทยุชุมชน และเป็นส่วนหนึ่งในโครงการนำร่อง 19 จังหวัดนั้นด้วย (กาญจนา แก้วเทพ, 2546: 7)

หลังจากดำเนินโครงการไประยะหนึ่ง วีรพงษ์ พลนิกรกิจ และคณะ (2545) ได้ทำการวิจัยวิทยุชุมชนที่เป็นโครงการนำร่องของกรมประชาสัมพันธ์ในจังหวัดนครราชสีมาและบุรีรัมย์ พบว่าวิทยุชุมชนมีสถานภาพใน “ระดับรายการโดยชุมชน” คือเจ้าของสถานีแบ่งช่วงเวลารายการใดรายการหนึ่งให้ตัวแทนของประชาชนมาจัดเนื้อหาและวิธีการนำเสนอด้วยตนเอง โดยทางสถานีจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา นอกจากนี้ก็พบว่า คณะกรรมการดำเนินงานวิทยุชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการชี้ขาดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของวิทยุชุมชน เนื่องจากเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนการดำเนินงานทั้งหมด จึงอาจสรุปได้ว่า ในกรณีดำเนินโครงการนำร่องวิทยุชุมชนในจังหวัดทดลองนี้ เนื้อหารายการตอบสนองต่อชุมชน และการบริหารจัดการและความเป็นเจ้าของสถานีนั้น ชุมชนยังไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมแต่อย่างใด

นอกจากนี้ จุดอ่อนของโครงการวิทยุชุมชน คือการขาดแคลนทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรงบประมาณ และวิทยุชุมชนยังเล่นบทบาทหนักไปทางด้านการส่งข่าวสารแนวตั้งจากบนลงล่าง โดยมีสัดส่วนรายการประเภทนี้ถึงเกือบครึ่งหนึ่ง คือร้อยละ 42 และมีเพียงร้อยละ 3 เท่านั้นที่เป็นการสื่อสารแนวนอนระหว่างประชาชน ซึ่งเท่ากับว่าวิทยุชุมชนยังไม่ได้เล่นบทบาทที่แตกต่างไปจากวิทยุสาธารณะ (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2546: 17 – 64)

การก่อตั้งวิทยุชุมชน

ปลาย พ.ศ. 2541 - 2544 สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาคม (Civic-Net) คณะทำงานติดตามมาตรา 40⁶ มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) และตัวแทนภาคประชาชนจากจังหวัดต่างๆ ได้ร่วมประชุม / สัมมนาระดมความคิด เพื่อสร้างความตื่นตัวและการมีส่วนร่วมในกระบวนการร่างกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญมาตรา 40 อย่างเป็นทางการ เวทีประชุมและสัมมนาระดมความคิดนี้ นอกจากจะทำหน้าที่ขยายเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันแล้ว ยัง

⁶ คณะทำงานติดตามมาตรา 40 ได้ปรับเปลี่ยนมาเป็น “คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ” ใน พ.ศ. 2544

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

เครือข่ายวิทยุชุมชนเหล่านี้ นอกจากจะได้รับความรู้ หลักการ และการดำเนินการวิทยุชุมชนจากเวทีเรียนรู้ร่วมกันที่เกิดขึ้นแล้ว ยังได้รับการสนับสนุนเพื่อทดลองปฏิบัติการวิทยุชุมชนจริงอีกด้วย โดยงบประมาณในการเครื่องส่งวิทยุ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF)⁷ และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ซึ่งมีบทบาทส่งเสริมความเข้มแข็งต่อชุมชนในเวลาต่อมา ก็ได้สนับสนุนการฝึกอบรมและสรุปบทเรียนของเครือข่ายระดับภูมิภาคทุกระยะเวลา 6 เดือน โดยมีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน และคณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ เป็นวิทยากรดำเนินการฝึกอบรมเตรียมความพร้อมให้ชาวบ้านในแต่ละชุมชนมีความรู้เรื่องสิทธิในการใช้สื่อ ตามที่ได้ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 นอกจากนี้ยังมีการอบรมเทคนิคการพูด การจัดรายการ และหลักการทั่วไปของวิทยุชุมชนที่ต้องไม่แสวงหากำไร ไม่มีการโฆษณาทั้งทางตรงและอ้อม และเน้นสาระเป็นหลักบันเทิงเป็นรอง ฯลฯ ด้วย (มธุรส ศิริสถิตย์กุล, 2548: 9 – 10)

การสนับสนุนขององค์กรดังกล่าวข้างต้นทำให้เกิด “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” กว่า 140 แห่งทั่วทุกภูมิภาคของประเทศที่มีความพร้อมและทักษะในการดำเนินงานตามหลักการของวิทยุชุมชน (ตาราง 3.1) และต่อมาได้รวมตัวกันเป็น “สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ” ในวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2545

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อมี **จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน** ขึ้นทั่วประเทศนี้ หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้เล็งเห็นช่องทางในการทำงานของตนผ่านทางจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) และสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) สถาบันพระปกเกล้า รวมทั้งสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) และบุคลากรที่มีความรู้ด้านการสื่อสารภาคประชาชน หน่วยงานเหล่านี้ ได้สนับสนุนวิทยุชุมชนในแง่ของงบประมาณ กิจกรรม และการผลิตสื่อที่มีเนื้อหาการรณรงค์ประเด็นที่ตนเองทำงานเป็นระยะๆ จนปัจจุบัน โดยมีได้ช่วยเหลือหรือสนับสนุนการบริหารจัดการและการดำเนินการตามหลักการของวิทยุชุมชนโดยตรง

⁷ กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) เริ่มให้การสนับสนุนวิทยุชุมชนตั้งแต่ พ.ศ. 2541 โดยอยู่ภายใต้โครงการด้านการพัฒนาเสริมสร้างความสามารถของกลุ่มและเครือข่าย (www.econ.tu.ac.th)

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यุชุมชนภาคประชาชน

ตาราง 3.1 จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชนในประเทศไทย

ภาค	จำนวน (แห่ง)
1. กรุงเทพฯ และปริมณฑล	3
2. ภาคกลาง	13
3. ภาคตะวันตก	14
4. ภาคตะวันออก	14
5. ภาคเหนือ	46
6. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	39
7. ภาคใต้	15
รวม	144

ที่มา: มรรยาท พงษ์ไพบูลย์. (2546), วิद्यุชุมชน: การดำเนินงาน และบทบาทเชิงคุณค่า, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.), หน้า 1.

ช่วงที่ 2 การบังคับใช้กฎหมายของรัฐและการเกิดเครือข่ายวิद्यุชุมชน (พ.ศ. 2545 - 2548)

ถึงแม้จะมี พ.ร.บ. คลื่นความถี่ พ.ศ. 2543 แล้ว แต่ยังคงมีกระบวนการสรรหา กสช. ทำให้การดำเนินการวิद्यุชุมชนในระหว่างนี้ไม่มีกลไกทางกฎหมายคุ้มครอง กฎหมายที่มีอยู่ก่อน คือ พระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2498 ที่ให้อำนาจกรมประชาสัมพันธ์ดำเนินการ ก็ไม่สามารถบังคับได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากขัดกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 แม้รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อกำหนดมาตรการ / กลไกรองรับและคุ้มครองกระบวนการเรียนรู้ของ “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชน” แต่ก็มีหน่วยงานราชการใช้ภาวะไร้กลไกกฎหมายนี้ สั่งปิดและอายัดเครื่องส่งของวิद्यุชุมชนเป็นระยะๆ ส่งผลให้วิद्यุชุมชนต่างๆ ได้รวมตัวกันในลักษณะ “เครือข่าย” เพื่อเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลผ่อนผันการดำเนินงานวิद्यุชุมชน

การบังคับใช้กฎหมายของรัฐ

ในช่วงที่รอ กสช. รัฐบาลได้อนุญาตให้มี “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชน” และตั้งคณะทำงานเพื่อกำหนดมาตรการ / กลไกรองรับ และคุ้มครองกระบวนการเรียนรู้วิद्यุชุมชนจนกว่าจะมี กสช. ในขณะที่กรมประชาสัมพันธ์ได้ทำโครงการ “วิद्यุชุมชน” ซึ่งอนุญาตให้วิद्यุชุมชนมีโฆษณาได้และให้ไปขึ้นทะเบียนพร้อมชำระค่าธรรมเนียมในปลาย พ.ศ. 2547 ทำให้ “สถานีวิद्यุชุมชน” เกิดขึ้นหลายพันสถานี โดยไม่ผ่านกระบวนการเตรียมความพร้อมด้านวิद्यุชุมชน ซึ่งในภาวะผ่อนผันนี้ น่าจะเป็นช่วงของการเรียนรู้และเก็บเกี่ยวประสบการณ์ก่อนดำเนินการจริง แต่ทว่าหน่วยงานรัฐบาลกลับใช้อำนาจมิชอบและเลือกปฏิบัติ สั่งปิดสถานีวิद्यุชุมชนหลายสิบสถานีในข้อหาออกอากาศโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือกำลังส่งไปรบกวนวิทยุการบิน วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545 อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์มีหนังสือถึงวิद्यุชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดสิงห์บุรีให้ระงับการส่งกระจายเสียง โดยเหตุว่าเป็นการดำเนินงานที่ไม่ได้รับอนุญาตจากทางการ ทำให้องค์กร

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

ต่อมาในการประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 ได้พิจารณาเรื่องดังกล่าว และมีมติ ... ให้สำนักปลัดนายกรัฐมนตรีดำเนินการให้มีมาตรการและหลักเกณฑ์ชั่วคราว เพื่อควบคุมดูแลการใช้คลื่นความถี่ของวิทยุชุมชน ... สำนักนายกรัฐมนตรี จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานกำหนดมาตรการเพื่อควบคุมดูแลการใช้คลื่นความถี่ของวิทยุชุมชน ประกอบด้วยผู้แทนจากสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน กรมประชาสัมพันธ์ กรมไปรษณีย์โทรเลข กองทัพบก กองทัพอากาศ กองทัพเรือ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงคมนาคม (ภายหลังเปลี่ยนเป็นผู้แทนจากกระทรวงไอทีซี) และสภาความมั่นคงแห่งชาติ รวมทั้งผู้แทนจากผู้ประกอบการวิทยุโทรทัศน์ สมาคมนักวิชาชีพสื่อ ผู้แทนนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรพัฒนาเอกชน และผู้แทนจากสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติด้วย

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่คณะทำงานฯ กำลังกำหนดมาตรการและหลักเกณฑ์ชั่วคราวอยู่นั้น ผู้แทนกรมไปรษณีย์โทรเลข ได้นำหมายศาลไปค้นและยึดเครื่องส่งวิทยุที่จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนจังหวัดอ่างทองเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2545 และในวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2545 สถานีตำรวจภูธรอำเภอไชโย ได้ออกหมายจับนายเสถียร จันทน์ ผู้ประสานงานจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนจังหวัดอ่างทอง ด้วยข้อหาครอบครองเครื่องส่งโดยไม่ได้รับอนุญาต และมีการดำเนินและต่อสู้คดีกันจนถึงปัจจุบัน⁸

ในที่สุดเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2546 คณะรัฐมนตรีได้ผ่านความเห็นชอบร่างมาตรการและหลักเกณฑ์ชั่วคราวจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนตามที่สำนักนายกรัฐมนตรีเสนอ และมีมติ

1. ให้สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเร่งรัดดำเนินการแต่งตั้ง กสท. และ กทท. ให้เสร็จเรียบร้อยโดยเร็ว
2. ให้กรมประชาสัมพันธ์ ส่วนราชการ และหน่วยงานของรัฐที่อยู่ในฝ่ายบริหารและมีสถานีวิทยุกระจายเสียงในสังกัด พิจารณาจัดสรรเวลาให้ชุมชนได้ใช้ออกอากาศ เพื่อทดแทนการที่ประชาชนหรือชุมชนต้องตั้งสถานีวิทยุขึ้นเอง
3. ให้กรมประชาสัมพันธ์รับร่างมาตรการและหลักเกณฑ์ชั่วคราวฯ และข้อสังเกตของสำนักนายกรัฐมนตรีไปพิจารณา โดยให้ความเห็นของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา และเชิญผู้แทนกรมไปรษณีย์โทรเลขไปร่วมพิจารณาด้วย

จากมติ ครม. ดังกล่าว กรมประชาสัมพันธ์ได้เปิดรับสมัครวิทยุชุมชนเข้าร่วมโครงการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนที่สำนักประชาสัมพันธ์ทั่วประเทศ หรือรับจดทะเบียนสถานีวิทยุชุมชน ภายใต้เงื่อนไขว่าสถานีวิทยุชุมชน

⁸ ศาลอุทธรณ์จังหวัดอ่างทองนัดฟังคำพิพากษาคดีวิทยุชุมชนอ่างทอง ณ ศาลจังหวัดอ่างทอง ในวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2550 ผลปรากฏว่าศาลอุทธรณ์ไม่รับฟ้อง ทำให้คดีดังกล่าวยังไม่ยุติ

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิถุชุมชนภาคประชาชน

สถาบันพัฒนาสื่อภาคประชาชน และคณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ ได้แสดงความไม่เห็นด้วยโดยการแถลงข่าวเรียกร้องให้กรมประชาสัมพันธ์ **หยุด** รับผิดชอบเขียนวิถุชุมชน และการอนุญาตให้มีโฆษณาในวิถุชุมชน เพราะเห็นว่าเป็นการขัดขวางกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน และขัดกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ ยังเรียกร้องให้รัฐยุติการแทรกแซงและบิดเบือนกระบวนการเรียนรู้และเตรียมความพร้อมภาคประชาชนเพื่อใช้สิทธิในสื่อวิถุกระจายเสียง

ไม่เพียงสถาบันพัฒนาสื่อภาคประชาชน และคณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อเท่านั้น ที่ไม่เห็นด้วยกับมาตรการจัดระเบียบวิถุชุมชนด้วยการจดทะเบียนสถานีวิถุชุมชน และการอนุญาตให้วิถุชุมชนสามารถโฆษณาได้ชั่วโมงละไม่เกิน 6 นาทีของกรมประชาสัมพันธ์ แต่คณะกรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภา สถาบันพระปกเกล้า สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) สถาบันพัฒนาสื่อภาคประชาชน และมูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม (Civic-Net) ก็ได้ร่วมมือกันจัดประชุมปรึกษาหารือและมีผลสรุปร่วมกัน คือ การ**ปฏิเสธ**การขึ้นทะเบียนกับกรมประชาสัมพันธ์ และการอนุญาตให้วิถุชุมชนสามารถโฆษณาได้ชั่วโมงละไม่เกิน 6 นาที โดยเรียกร้องให้กรมประชาสัมพันธ์ยกเลิกมาตรการนี้ทันที พร้อมทั้งยืนยันอย่างชัดเจนว่า วิถุชุมชนที่ปฏิบัติตามเจตนารมณ์เดิมนั้น สามารถอยู่ได้โดยไม่จำเป็นต้องมีโฆษณา (www.ldnet.org)

ผลจากการเรียกร้องของภาคประชาชน ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2548 คณะกรรมการการสื่อสารและโทรคมนาคมของรัฐสภา จึงได้เสนอทางแก้ปัญหาเกี่ยวกับวิถุชุมชนไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. ให้กรมประชาสัมพันธ์ และ กทช. ร่วมกันตรวจสอบ และดำเนินการกับสถานีวิถุชุมชนที่ติดตั้งอุปกรณ์โดยไม่ได้มาตรฐาน ไม่อยู่ในหลักการ 30 - 30 - 15 และห้ามไม่ให้วิถุชุมชนติดตั้งสถานีทวนสัญญาณพร้อมอุปกรณ์ฟวงอย่างต่อเนื่องอื่นๆ
2. ให้กรมประชาสัมพันธ์ทบทวนหรือยกเลิกการอนุญาตให้สถานีวิถุชุมชนโฆษณาได้ 6 นาทีภายใน 1 ชั่วโมง เพราะถือเป็นการประกอบการเชิงธุรกิจซึ่งขัดต่อหลักการของวิถุชุมชน
3. ให้กรมประชาสัมพันธ์ตรวจสอบและอนุญาตให้ดำเนินกิจการวิถุชุมชนได้ เฉพาะผู้ประกอบการที่เป็นบุคคลในชุมชน และเพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างแท้จริง
4. ให้กรมประชาสัมพันธ์ตรวจสอบคลื่นความถี่วิถุชุมชนที่รบกวนวิทยุการบินอย่างเคร่งครัด เพื่อความปลอดภัยในการการบิน ซึ่งคณะกรรมการฯ จะตรวจสอบการทำงานของฝ่ายบริหาร เพื่อให้ดำเนินการในเรื่องนี้ อย่างจริงจัง

ต่อมา คณะรัฐมนตรีก็มีมติเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาวิถุชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ในวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2548 โดยให้รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี นายสุรนนท์ เวชชาชีวะ ร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์ ประสานงาน และสั่งการให้มีการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาวิถุชุมชน โดย

1. ยืนยันหลักการสนับสนุนให้ชุมชนมีกลไกในการสื่อสารภายในชุมชน ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ และเป็นการเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน ตลอดจนการสร้างโอกาสให้กับประชาชน

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यุชุมชนภาคประชาชน

2. ยืนยันแนวทางการดำเนินการวิद्यุชุมชนภายใต้โครงการจัดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนตามกรอบกติกา 30-30-15
3. ยืนยันการอนุญาตให้มีโฆษณาได้ไม่เกินชั่วโมงละ 6 นาที เพื่อเป็นการหารายได้สนับสนุนการดำเนินงานของวิद्यุชุมชน วิद्यุชุมชนสามารถเผยแพร่ภาพลักษณ์ของสินค้าในท้องถิ่นหรือชุมชน แต่ต้องไม่ขายโฆษณาเพื่อแสวงหากำไรเชิงพาณิชย์
4. ให้บังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยเฉพาะกับคลื่นวิทยุที่รบกวนวิทยุการบิน วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์
5. ให้มีการติดตามตรวจสอบเนื้อหาการจัดรายการ โดยเฉพาะที่อาจกระทบต่อความมั่นคงของรัฐและความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และพิจารณามาตรการที่ผู้จัดรายการวิทยุต้องได้รับรองเป็นผู้ประกาศตามระเบียบกรมประชาสัมพันธ์
6. สนับสนุนให้มีการสัมมนาระดับความคิดเห็นเรื่องวิद्यุชุมชน โดยให้มีการจัดสัมมนาระดับประเทศ 1 ครั้ง สัมมนาระดับนานาชาติ 1 ครั้ง เพื่อสรุปบทเรียนและจัดร่างกรอบแนวทางการดำเนินการวิद्यุชุมชน รวมทั้งการเตรียมความพร้อมของภาคประชาชนในการจัดทำร่างแผนแม่บทวิद्यุชุมชนภาคประชาชน
7. ติดตามการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาในอนาคต โดยเฉพาะการออกอากาศทางอินเทอร์เน็ต

ภายหลังจากข้อเสนอของคณะกรรมการการสื่อสารและโทรคมนาคมของรัฐสภา และ มติกรม. ชำงต้นวิद्यุชุมชนหลายแห่งถูกจับและถูกอายัดเครื่องส่ง และคณะกรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (วุฒิสภา) ต้องเชิญผู้ได้รับผลกระทบจากการส่งปิดวิद्यุชุมชนเข้าชี้แจง โดยผู้ประกอบกรวิทยุส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับมาตรการสั่งปิดวิद्यุชุมชนทั่วประเทศ ที่ใช้ข้ออ้างว่ามีปัญหาคลื่นที่ส่งรบกวนวิทยุการบิน เนื่องจากไม่มั่นใจในวิธีการตรวจสอบว่าได้มาตรฐานเพียงใด และมีการเลือกปฏิบัติหรือไม่ นอกจากนี้ ยังเห็นว่าผู้ที่ตั้งวิद्यุชุมชนจำนวนไม่น้อยเกิดมาจากแรงจูงใจจากระเบียบของกรมประชาสัมพันธ์เมื่อปลายปี พ.ศ. 2547 ซึ่งประเด็นต่างๆ เหล่านี้ควรต้องมีการตรวจสอบและหาผู้รับผิดชอบมาเยียวยาให้กับประชาชนผู้เสียหาย

จากการรวบรวมข้อมูลในกรณีที่หน่วยงานรัฐที่ดำเนินการปิดวิद्यุชุมชน คณะอนุกรรมการปฏิรูปสื่อ คณะกรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ของวุฒิสภา มีข้อสรุปว่าเป็นการใช้อำนาจโดยมิชอบโดยลำพังของฝ่ายรัฐ ที่ไม่ปฏิบัติตามเจตนารมณ์การปฏิรูปสื่อของรัฐธรรมนูญ ขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และจัดให้มีเวทีไต่สวนสาธารณะกรณีวิद्यุชุมชน เพื่อเปิดช่องทางด้านการมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้องทุกกลุ่ม และเพื่อเสนอเป็นแนวทางการดำเนินการต่อรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีและรัฐบาลต่อไป

การเกิดเครือข่ายวิद्यุชุมชน

เครือข่ายวิद्यุชุมชนเริ่มก่อตัวมาตั้งแต่ พ.ศ. 2541 – 2542 แต่ก็เป็นการรวมตัวกันในลักษณะหลวมๆ เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันผลักดันนโยบาย เมื่อรัฐบาลมีนโยบายว่าวิद्यุชุมชนสามารถโฆษณาได้ชั่วโมงละ 6 นาที ทำให้เกิด “เครือข่ายวิद्यุชุมชน” ขึ้นอย่างหลากหลาย การออกมาเคลื่อนไหวเชิงนโยบายของเครือข่ายวิद्यุ

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यุชุมชนภาคประชาชน

1. **สหพันธ์วิद्यุชุมชนแห่งชาติ (สวชช.)** เป็นรวมตัวกันอย่างเป็นทางการของจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชนจำนวนกว่า 140 สถานีในวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2545 (เครือข่ายวิद्यุชุมชน 8 อนุภูมิภาคทั่วประเทศ) เพื่อติดตามนโยบายการจัจัดระเบียบวิद्यุชุมชนของรัฐบาล โดย สวชช. มีแนวทางดำเนินงานวิद्यุชุมชนที่ไม่มีโฆษณา นอกจากนี้ในช่วงแรกๆ ของการก่อตั้ง สมาชิก สวชช. ได้จัดประชุมร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนบทเรียนและช่วยเหลือกัน และกันภายในเครือข่ายเป็นประจำ แต่เมื่อมีการอนุญาตให้วิद्यุชุมชนมีโฆษณาได้ ทำให้สมาชิก สวชช. บางแห่งหันมารับโฆษณาเพื่อนำรายได้ไปใช้เพื่อการดำเนินงานของตน และการทำงานของ สวชช. ในช่วงหลังก็ลดความเข้มข้นลง

2. **เครือข่ายผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย (วทท.)** เป็นผู้ประกอบการวิทยุอิสระในท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากระเบียบกรมประชาสัมพันธ์ที่อนุญาตให้วิद्यุชุมชนมีโฆษณาได้ วทท. ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2548 โดยขอโอกาสให้กลุ่มวิทยุท้องถิ่นสามารถดำเนินการภายใต้กรอบกำลังส่งไม่เกิน 500 วัตต์ เสาสูงไม่เกิน 60 เมตร รัศมีกระจายเสียงภายในจังหวัด นอกจากนี้ วิทยุท้องถิ่นมีโฆษณาธุรกิจและบริการของท้องถิ่น ร้อยละ 70 และพร้อมจะเสียภาษีให้รัฐและหักรายได้ส่วนหนึ่งสนับสนุนวิद्यุชุมชน (www.komchadluek.com/news/2006/02-16)

3. **สมาคมวิद्यุชุมชนคนรักถิ่น** อ้างว่ามีสมาชิกทั่วประเทศราว 400 สถานี และได้จัดประชุมหารือในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2548 เพื่อยื่นข้อเสนอขอผ่อนผันต่อรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี โดยแบ่งเป็น 2 ส่วนย่อย คือ 1) เป็นวิद्यุชุมชนแบบมีโฆษณา กำลังส่งไม่เกิน 100 วัตต์ เสาสูงไม่เกิน 60 เมตร และ 2) เป็นกลุ่มวิทยุภาคเอกชนที่ประกอบธุรกิจ กำลังส่งไม่เกิน 500 วัตต์ เสาสูงไม่เกิน 60 เมตร

นอกจากนี้ ทางสมาคมฯ ยังได้เรียกร้องให้รัฐบาลเปิดเวทีหารือเพื่อกำหนดมาตรการให้ทดลองการออกอากาศเช่นเดียวกับกรณีของวิทยุชุมชนท้องถิ่นไทย และสมาคมฯ มีข้อเสนอว่าจะไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง ถ่ายทอดรายการนายกทักษิณฯ พบประชาชน ยอมรับกรอบการควบคุมของกรมประชาสัมพันธ์ และประชาสัมพันธ์นโยบายของรัฐบาล ทั้งนี้เพื่อขอให้วิทยุชุมชนที่เป็นสมาชิกของสมาคมฯ สามารถอยู่รอดได้ อย่างน้อยจนกว่าจะมี กสช.

4. **สภาวิทยุประชาชน** เกิดขึ้นในช่วงปลาย พ.ศ. 2548 เป็นกลุ่มที่มาจากวิद्यุชุมชนคนรักถิ่น และขึ้นทะเบียนกับกรมประชาสัมพันธ์ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2548 สภาวิทยุประชาชนได้คัดค้านการแก้ไขมาตรา 80 พ.ร.บ. องค์การจัดสรรคลื่นความถี่ฯ เพราะเห็นว่าการแก้ไขนี้สื่อให้เห็นเจตนาที่แอบแฝงซ่อนเร้น และต้องการลิดรอนคลื่นให้แก่กลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งขัดต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและ พ.ร.บ. องค์การจัดสรรคลื่นความถี่ฯ จึงขอเรียกร้องให้ยุติแนวคิดนี้ พร้อมทั้งขอให้ตรวจสอบความบกพร่องในกระบวนการสรรหา กสช. เพื่อหาผู้รับผิดชอบ และเร่งหาทางออกในการสรรหา กสช. ด้วยความบริสุทธิ์โปร่งใส ไม่เข้าไปแทรกแซง

นอกจากนี้ ยังมี “เครือข่ายวิद्यุชุมชน” ทั้งในระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ มากมายหลายแห่ง เครือข่ายเหล่านี้ จะรวมตัวกันเป็นครั้งเป็นคราวตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ เพื่อร่วมกันเคลื่อนไหวเรียกร้อง

การทำงานช่วยเหลือกันเองภายในเครือข่าย เช่น เครือข่ายระดับภูมิภาค ที่เป็นสมาชิกสหพันธ์วิเทศชุมชนแห่งชาติ นับเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้การดำเนินการวิเทศชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง หลังจากที่แกนนำเครือข่ายระดับจังหวัด / ภาคเข้ารับการฝึกอบรมวิเทศชุมชน พวกเขา / เธอหลายคนก็มีความสามารถในการเป็นผู้ฝึกอบรมเพื่อเตรียมความพร้อมชุมชน ในการก่อตั้งสถานีวิเทศชุมชนในพื้นที่ของตนเองได้ เช่น สมาพันธ์วิเทศชุมชนภาคตะวันออก และเครือข่ายวิเทศชุมชนภาคใต้ เป็นต้น นอกจากนี้ หลังจากการก่อตั้งสถานีวิเทศชุมชน แกนนำชาวบ้านและแกนนำเครือข่ายก็มีการติดต่อกันอยู่ตลอดเวลา เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาด้านการบริหารจัดการ การจัดรายการ และปัญหาทางเทคนิค ฯลฯ แต่เนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณที่มีไม่ต่อเนื่อง แกนนำต้องขวนขวายหาเงินเอง ทำให้บางครั้งความเข้มข้นของการติดต่อระหว่างกันจึงลดลงไป

ช่วงที่ 3 ความหลากหลายของวิเทศชุมชนและภาวะกฎหมายเป็น “อัมพาต” (พ.ศ. 2547 - 2550)

ปรากฏการณ์การบังคับใช้กฎหมายของรัฐบาลที่ไม่เข้มแข็ง ไม่มีหลักการที่แน่นอน และเลือกปฏิบัติ รวมทั้งแรงกดดันจากความขัดแย้งทางการเมืองตั้งแต่ พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ประกอบกับกระบวนการสรรหา กสช. ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ส่งผลให้การพัฒनावิเทศชุมชนมีความสับสนและแนวคิดวิเทศชุมชนถูกบิดเบือน แม้ว่าการใช้คลื่นวิทยุใหม่ในทางกฎหมาย (เก่า) ไม่สามารถทำได้ แต่รัฐบาลก็ยอมยกเว้นให้มีจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิเทศชุมชนต่อไปได้โดยต้องอยู่ในหลักเกณฑ์ และผู้ที่เปิดใหม่ต้องผ่านการเรียนรู้และทำตามหลักเกณฑ์ที่รัฐบาลกำหนดไว้ แต่หน่วยงานของรัฐก็ไม่สามารถตอบสนองนโยบายได้อย่างเต็มที่ และปล่อยให้เกิดสถานีวิเทศชุมชนมากกว่า 3,000 แห่งทั่วประเทศ สถานการณ์วิเทศชุมชนตึงเครียดมากขึ้นเมื่อเกิดรัฐประหารในเดือนกันยายน พ.ศ. 2549 คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (คปค.) เข้าควบคุมวิเทศชุมชนเสมือนเป็นวิทยุของรัฐ และต่อมาก็กักปิดสถานีวิเทศชุมชนด้วยเหตุผลเดิมๆ คือ การไม่มีใบอนุญาต รมทวิเทศชุมชน วิเทศชุมชน และวิทยุโทรทัศน์ นอกจากนี้ รัฐบาลก็ยังไม่มีนโยบายที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับวิเทศชุมชนเช่นเดิม

ความหลากหลายของวิเทศชุมชน

การอนุญาตให้วิเทศชุมชนสามารถมีโฆษณาได้ชั่วโมงละไม่เกิน 6 นาทีใน พ.ศ. 2547 ส่งผลให้เกิดสถานีวิเทศชุมชนขึ้นอีกหลายพันสถานีดังกล่าวแล้ว สถานีใหม่เหล่านี้ ส่วนใหญ่เกิดขึ้นเองเมื่อคิดว่าตนเองพร้อม โดยไม่สนใจที่จะเข้าสู่ระบบการเรียนรู้ และฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐก็ไม่สามารถเตรียมความพร้อมแก่สถานีใหม่เหล่านี้ได้ทุกแห่ง ยิ่งไปกว่านั้นสถานี “วิเทศชุมชน” เหล่านี้ ยังกำหนดคลื่นความถี่ตามอำเภอใจ โดยใช้คลื่นความถี่ในช่วง .25 บ้าง หรือ .75

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

1. **การเกิดคลื่นแทรก** เกิดขึ้นกับทั้งสถานีวิทยุกระแสหลัก วิทยุโทรทัศน์ และสถานีวิทยุชุมชนทั่วประเทศ ทำให้คุณภาพการรับฟังไม่ชัดเจน บางจังหวัดสามารถหาช่องทางเจรจาในเรื่องคลื่นทับ/คลื่นแทรกกันได้ แต่บางจังหวัดก็หาช่องทางเจรจาไม่พบ

2. **การรบกวนวิทยุการบิน** นับเป็นข้ออ้างที่รัฐบาลใช้เป็นคำสั่งปิดสถานีวิทยุชุมชนหลายแห่งที่ตั้งอยู่ใกล้สนามบิน โดยกรมประชาสัมพันธ์และ กทช. ได้อ้างตัวเลขการร้องเรียนการรบกวนคลื่นวิทยุการบินและคลื่นวิทยุและโทรทัศน์หลักว่าในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2549 มีสถานีวิทยุชุมชนทั่วประเทศ 2,565 สถานี ถูกร้องเรียนว่ามีคลื่นรบกวนวิทยุการบิน 308 กรณี รบกวนวิทยุกระจายเสียง 110 กรณี และรบกวนสถานีโทรทัศน์หลัก 294 กรณี (www.radio.thaihealth.net/modules.php?)

3. **การถูกหลอกลวง** มีผู้ฉวยโอกาสไปชักชวนให้ชุมชนหลายแห่งจัดตั้งวิทยุชุมชนของตนเองขึ้น โดยอ้างว่าสามารถทำได้ และถ้าไม่ทำ ต่อไปเมื่อมี กสช. แล้ว ก็จะทำไม่ได้อีกต่อไป ผู้หลอกลวงก็ถือโอกาสชักชวนให้ซื้อเครื่องส่ง เสาอากาศ และห้องส่งที่ไม่มีคุณภาพ สัญญาณมีการรบกวน และไม่เป็นไปตามข้อกำหนด

4. **การเกิดวิทยุชุมชนแอบแฝง** วิทยุชุมชนในช่วงแรกเป็นวิทยุชุมชนที่ทำงานโดยชุมชนอย่างแท้จริง คือทำงานแบบอาสาสมัคร แต่ต่อมาได้มีการแอบแฝงทำธุรกิจโดยใช้ชื่อสถานีว่า “วิทยุชุมชน” เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเมื่อกรมประชาสัมพันธ์อนุญาตให้วิทยุชุมชนมีโฆษณาได้ชั่วโมงไม่เกิน 6 นาที

5. **การร้องเรียนเรื่องการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม** การเกิดขึ้นของวิทยุชุมชนที่แอบแฝง ได้ส่งผลให้ผู้ประกอบการวิทยุที่ถูกต้องตามกฎหมายร้องเรียนว่า การจัดทำวิทยุที่ถูกต้องตามกฎหมายของตนนั้นต้องจ่ายค่าธรรมเนียมสัมปทานและเสียภาษี แต่ไม่ได้รับความคุ้มครองจากรัฐ ต้องถูกตัดราคาค่าโฆษณาจากวิทยุชุมชนที่ไม่มีต้นทุนสัมปทาน ไม่มีค่าลิขสิทธิ์ และไม่เสียภาษี นอกจากนี้ยังถูกรบกวนโดยคลื่นของวิทยุชุมชนด้วย

6. **คุณภาพรายการ** เมื่อวิทยุชุมชนมีจำนวนมากขึ้น ก็เกิดการแทรกคลื่นกันเอง เกิดการแย่งชิงโฆษณาและผู้ฟัง รวมทั้งตั้งผู้จัดรายการวิทยุชุมชนไปจัดยังสถานีของตนเอง ทำที่สุด วิทยุชุมชนก็มีการทะเลาะกันเอง ออกอากาศ (พนา ทองมีอาคม, www.pioneer.netserv.chula.ac.th)

อย่างไรก็ตาม การเกิด “วิทยุชุมชน” มากมายหลายพันแห่งนี้ สามารถจัดกลุ่มสถานีวิทยุที่อ้างตนเองว่าเป็น “วิทยุชุมชน” ได้ 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง กลุ่มวิทยุชุมชนเดิม ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ และเป็นกลุ่มที่เกิดจากการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้จากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และนักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน ฯลฯ กลุ่มนี้ยังรักษา “ความเป็นวิทยุชุมชน” อยู่ กล่าวคือเป็นของชุมชน เพื่อชุมชน และโดยชุมชน นอกจากนี้ยังใช้วิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และเป็นเพียงจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน เพื่อรอให้ กสช. เกิดมาเท่านั้น กลุ่มนี้มีจำนวนไม่มากนัก ประมาณ 100 กว่าแห่ง และบางสถานีก็เริ่มรับโฆษณาแล้ว

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

กลุ่มที่สอง กลุ่มวิทยุชุมชนสายธรรมะ ได้แก่วิทยุชุมชนเครือข่ายหออศุภและเครือข่ายวิทยุชุมชนเพื่อพระพุทธศาสนา กลุ่มนี้นับเป็นกลุ่มวิทยุชุมชนที่ช่วยเยียวยาสภาพสังคม และพัฒนาพระให้มีทักษะในการสื่อสาร ตลอดจนเพิ่มศักยภาพพระนักเผยแผ่ให้มีความสามารถในการสื่อสารเพิ่มขึ้นด้วย นับเป็นกำลังสำคัญให้กับพระพุทธศาสนา

กลุ่มที่สาม กลุ่มวิทยุท้องถิ่น เป็นกลุ่มผู้ประกอบการวิทยุรายย่อยที่ไม่สามารถสู้กับทุนขนาดใหญ่ในการขอสัมปทานจากรัฐได้ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ต้องการให้มีโฆษณาชั่วโมงละ 6 นาที และเรียกร้องให้สถานีวิทยุมีกำลังส่งมากกว่า 30 วัตต์ เสาอากาศสูงกว่า 30 เมตร และรัศมีกระจายเสียงมากกว่า 15 กิโลเมตร กลุ่มนี้พร้อมทำตามกฎระเบียบที่รัฐออกมาทุกประการ กลุ่มนี้ส่วนมากจะเป็นสมาชิกของเครือข่ายผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย หรือสมาคมวิทยุชุมชนคนรักถิ่น

กลุ่มที่สี่ กลุ่มที่ยังไม่มีสังกัด เป็นกลุ่มที่สนับสนุนโดยนักการเมืองและบริษัทค่ายเพลง กลุ่มนี้เพียงต้องการจับจองคลื่นความถี่เอาไว้ก่อน และจัดรายการที่ตอบสนองต่อตนเอง เพราะการลงทุนสร้างสถานีวิทยุขนาดเล็กนั้น ต่ำกว่าการขอสัมปทานจากรัฐมาก (ชาติชาย เหลืองเจริญ, www.thaibja.org, www.ntc.or.th/index)

การเกิดขึ้นของ “วิทยุชุมชน” จำนวนมาก นอกจากจะทำให้วิทยุชุมชนเดิมต้องสูญเสียอัตลักษณ์ที่ร่วมกันสร้างขึ้นมา คือเป็นวิทยุของชุมชน เพื่อชุมชน และโดยชุมชนแล้ว ยังทำให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจ “วิทยุชุมชน” ผิดไปจากหลักการเดิมด้วย นอกจากนี้ การดำเนินการวิทยุชุมชน ในตัวมันเอง ก็มีข้อจำกัดหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ หลักการของการเป็นสื่อที่ไม่แสวงหากำไร ทำให้วิทยุชุมชนดำเนินการได้อย่างยากลำบากภายใต้ระบบทุนนิยมปัจจุบัน ส่วนการมีส่วนร่วมและจิตวิญญาณอาสาสมัครนับเป็นโจทย์ที่ท้าทายต่อความยั่งยืนของวิทยุชุมชน ซึ่งสามารถดูได้จากความร่วมมือร่วมใจของอาสาสมัครสมาชิกในชุมชน และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของคนในชุมชน นอกจากนี้ ความเป็นอิสระของวิทยุชุมชนสามารถดูได้จากแหล่งที่มาของเงินสนับสนุนว่ามาจากแหล่งใด หลากหลายกลุ่มหรือไม่ (www.thaicr.org/node/89)

นอกจากนี้ วิทยุชุมชนในประเทศไทยนอกจากจะต้องต่อสู้กับแนวคิดเก่าๆ ของหน่วยงานภาครัฐแล้ว ยังต้องต่อสู้กับตนเองอีกด้วย กล่าวคือ คนทำงานวิทยุชุมชนเห็นว่าวิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือเพื่อสะท้อนและ/หรือแสดงสิทธิอำนาจในการกำหนดเนื้อหา รวมทั้งวิธีการสื่อสารเพื่อประโยชน์และความต้องการของชุมชนที่ร่วมกันเป็นเจ้าของ หรือเห็นว่าวิทยุชุมชนเป็นเพียงกลไกในการทำให้มีกลุ่ม/องค์กรชุมชนมาผลิตรายการและได้ออกอากาศเท่านั้น นอกจากนี้ คนทำงานวิทยุชุมชนจะทำให้เครือข่ายที่ร่วมเรียนรู้เรื่องวิทยุชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมชุมชน ในการใช้สิทธิในการสื่อสารผ่านคลื่นเพื่อประโยชน์สาธารณะ กลายเป็นเพียงเครือข่ายที่ดำเนินการด้านการตลาด หรือแสวงหาการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือโครงการต่างๆ เพื่อให้วิทยุชุมชนเป็นหน่วยผลิตรายการที่มีเนื้อหาเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แก่หน่วยงานที่สนับสนุนเท่านั้น ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้ วิทยุชุมชนก็จะกลายเป็นเครื่องมือของการเกิดสื่อประเภทใหม่ ไม่ใช่สื่อที่เป็นเครื่องมือของชุมชน และวิทยุชุมชนก็จะกลายเป็นเพียงกลุ่มคนประเภทหนึ่ง และเป็นการดำเนินการวิทยุกระจายเสียงอีกประเภทหนึ่งเท่านั้น (เชื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์, www.nidambe11.net)

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यุชุมชนภาคประชาชน

อย่างไรก็ตาม ถ้าต้องการให้วิद्यุชุมชนมีตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่ยังคงอัตลักษณ์ของการไม่แสวงหาผลกำไร และเป็นบริการสาธารณะและชุมชนแล้ว เครือข่ายวิद्यุชุมชนได้เสนอว่าวิद्यุชุมชนควรมีลักษณะดังนี้⁹

1. **นิยามวิद्यุชุมชนในทางกฎหมาย** วิद्यุชุมชนเป็นหนึ่งในสื่อภาคประชาชน ซึ่งเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน ทั้งนี้ต้องมีเป้าหมายและการดำเนินการเพื่อประโยชน์ชุมชนหรือสาธารณะ โดยไม่แสวงหาผลกำไรในทางธุรกิจ

2. **ลักษณะผู้ประกอบการ** มีการรวมตัวกันในลักษณะ ทั้งชุมชนในทางกายภาพ และชุมชนที่มีปัญหาหรือความสนใจร่วมกัน เพื่อใช้วิद्यุชุมชนเป็นสื่อในการแก้ไขปัญหา พัฒนาชุมชนและสังคม ทั้งนี้ มีการรวมตัวกันโดยจัดทะเบียนเป็นกลุ่มนิติบุคคล อย่างเช่น ชมรม สมาคม และมูลนิธิ

3. **กระบวนการรวมกลุ่มเป็นนิติบุคคล** กลุ่มวิद्यุชุมชนที่รวมตัวกันแต่ยังไม่ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ให้สามารถมาขึ้นทะเบียนเพื่อรับรองสถานะโดยหน่วยงานของคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสทช.) เพื่อสามารถใช้สิทธิในการขอใบอนุญาตการประกอบกิจการคลื่นความถี่

4. **ระยะเวลาการประกอบกิจการวิद्यุชุมชน** ประมาณ 3 – 5 ปี ทั้งนี้มีการประเมินร่วมกันระหว่างองค์กรอิสระ ภาคประชาสังคม และตัวแทนชุมชน กระบวนการขอใบอนุญาตให้เป็นไปตามกติกากลางที่เปิดเผย โปร่งใส และภาคประชาชนมีส่วนร่วม

5. **สิทธิเสรีภาพในการสื่อสาร** หน่วยงานภาครัฐ/กสทช. ไม่มีสิทธิควบคุมหรือแทรกแซงเนื้อหาสาระที่นำเสนอผ่านวิद्यุชุมชน ทั้งนี้กระบวนการกลั่นกรองเนื้อหา ให้ถือเป็นดุลยพินิจของคณะกรรมการบริหารวิद्यุชุมชน และองค์กรตรวจสอบกันเองของภาคประชาสังคม

6. **กระบวนการตรวจสอบกันเองของภาคประชาสังคม** หน่วยงานภาคประชาชนหรือชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย กำกับดูแลกันเอง โดย กสทช. ต้องอำนวยความสะดวกในการแต่งตั้งกลไกภาคประชาชนที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อกำกับดูแลตรวจสอบกันเอง อันเป็นหลักประกันว่าวิद्यุชุมชนจะมีอิสระภาพในการสื่อสารโดยไม่ถูกแทรกแซงจากอำนาจรัฐและกลุ่มทุน แต่เน้นการกำกับดูแลและรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมระหว่างภาคประชาชน

ภาวะกฎหมายเป็น “อัมพาต”

ในช่วงปลาย พ.ศ. 2548 ศาลปกครองกลางมีคำพิพากษาให้เพิกถอนรายชื่อผู้สมัคร กสทช. ตั้งเดือรอบ 14 คน และกรรมการสรรหารอบที่ 2 โดยให้ถือเสมือนว่าไม่เคยได้เสนอต่อวุฒิสภาเพื่อคัดเลือกมาก่อน จากคำพิพากษาดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดภาวะกฎหมายเป็น “อัมพาต” กล่าวคือ หลังจากทีรอ กสทช. มาอย่างยาวนาน ก็ยังคงไม่มีองค์กร กสทช. มาทำหน้าที่ตามกฎหมาย นอกจากนี้ กรมประชาสัมพันธ์ ก็ไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากเป็นกฎหมายเก่าที่ขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 นั่นก็หมายความว่า ทั้งกฎหมายเก่าและกฎหมายใหม่มีผลบังคับใช้ได้ไม่เต็มที่ กอปรกับรัฐบาลมีแนวทางการแก้ไขปัญหาวิद्यุชุมชนที่มีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ มีรายละเอียดดังนี้

เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 คณะรัฐมนตรี (ครม.) ได้พิจารณานอญมติการแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ (กทช.) เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับการดำเนินการของ

⁹ เป็นประเด็นที่กำหนดไว้ใน “วาระการระดมสมอง เรื่อง แม่บทการให้ใบอนุญาตการประกอบกิจการวิद्यุชุมชน”, คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ, 2549: 39

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यุชุมชนภาคประชาชน

ต่อมาประธานคณะกรรมการกิจการสื่อสารและโทรคมนาคม สภาผู้แทนราษฎร แถลงภายหลังการประชุมถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาวิทยุกระจายเสียงของภาครัฐ เอกชน และวิद्यุชุมชน ในระหว่างที่ยังไม่มีคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) โดยที่ประชุมได้เชิญตัวแทนจากกรมประชาสัมพันธ์ เลขาธิการรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สภาวิद्यุประชาชน และสภาการวิทยุและโทรทัศน์แห่งชาติ มาร่วมประชุมด้วย และกรมประชาสัมพันธ์ได้เสนอมาตรการแก้ไข ดังนี้

1. ให้วิद्यุชุมชนทั้ง 3,000 แห่ง ยุติการเผยแพร่ และเปิดโอกาสให้ลงทะเบียนใหม่ภายใน 30 วัน โดยกรมประชาสัมพันธ์จะนำคลื่นวิทยุที่มีอยู่ 1,556 คลื่น มาจัดสรรให้วิद्यุชุมชน โดยจะยึดตามเนื้อหาที่สร้างสรรค์
2. ให้วิद्यุชุมชนงดการโฆษณา
3. ให้นำคลื่นวิทยุหลัก เช่น ทหารและตำรวจ มาจัดสรรให้กับภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และแก้ไขมาตรา 80 ของ พ.ร.บ. องค์การจัดสรรคลื่นความถี่ในการกำกับดูแลวิทยุฯ โดยให้กรมประชาสัมพันธ์เข้ามาดูแล จนกว่าจะมี กสช.
4. จัดเวทีสาธารณะเพื่อระดมความเห็น โดยเฉพาะกรณีการห้ามโฆษณาใน 6 นาที โดยต้องฟังเสียงจากประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง
5. ให้เจ้าหน้าที่ชะลอการจับกุมวิद्यุชุมชนที่ทำผิดกฎหมายไปก่อน 90 วัน จนกว่าจะมีการประชาสัมพันธ์ (www.thaibja.org)

ในช่วงเดียวกันนี้เอง คณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.) ได้รับการร้องเรียนว่าวิद्यุชุมชนก่อให้เกิดคลื่นแทรก อย่างเช่น บริษัท วิทยุการบินแห่งประเทศไทย จำกัด ร้องเรียนว่ามีคลื่นวิทยุกระจายเสียงเข้ารบกวนข่ายสื่อสารที่ใช้ควบคุมการจราจรทางอากาศในจังหวัดสระแก้ว ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อความปลอดภัยทางการบินได้ โดยขอให้ระงับส่งกระจายเสียง 4 แห่งภายใน 30 วัน และสำนักงานคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ มีหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแจ้งไปยังสถานีวิทยุชุมชน 7 สถานี ให้ระงับการส่งกระจายเสียงเพราะรบกวนวิทยุการบิน โดยอ้างว่าได้รับการร้องเรียนจากบริษัทวิทยุการบินแห่งประเทศไทย ดังนั้นในเวลาต่อมาหน่วยงานในระดับพื้นที่ได้เชื่อมโยงคำสั่งของ กปส. และ กทช. ก่อนหน้านี้ เข้ากับคำพิพากษาศาลฎีกาวิद्यุชุมชนอย่างทอง และมีการสั่งระงับและแจ้งว่าการออกอากาศวิद्यุชุมชนเป็นการดำเนินการที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายหลายร้อยสถานีทั่วประเทศ (www.bangkokbiznews.com)

อย่างไรก็ตามในช่วง พ.ศ. 2548 - 2549 การต่อสู้ระหว่างเครือข่ายพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยกับรัฐบาลทักษิณทวิความเข้มข้นขึ้นทุกขณะ สื่อสารมวลชนถูกคุกคามอย่างหนัก วิद्यุชุมชนก็เช่นเดียวกัน ถูกรัฐบาลข่มขู่คุกคามสารพัดวิธี ทั้งส่งจดหมายที่มีลายเซ็นของผู้มีอำนาจบางคน และโทรศัพท์ข่มขู่ให้เลิกจัดรายการ ดังนั้นในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2549 คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส.) เครือข่ายพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และเครือข่ายวิद्यุชุมชน แถลงข่าวเรื่อง "จรรยาบรรณและจุดยืนสื่อสารมวลชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง" และระบุว่ามีสถานีวิทยุชุมชนประมาณ 1,000 สถานีทั่วประเทศได้ถูกสั่งปิด หากรัฐบาลยังไม่หยุดการกระทำดังกล่าวและไม่ยอมสั่งเปิดสถานีวิทยุทั้งหมดที่ถูกสั่งปิดไป สมาชิกเครือข่ายวิद्यุชุมชนทั่วประเทศจะรวมตัวออกมาเคลื่อนไหวประท้วงรัฐบาลร่วมกับกลุ่มเครือข่ายพันธมิตรฯ ในวันที่ 14 มีนาคมนี้ นอกจากนี้ แถลงการณ์

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

ต่อมาวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค) ทำการรัฐประหาร และ “ฉีกทิ้ง” รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และในวันรุ่งขึ้น คปค. มีคำสั่งระงับการออกอากาศวิทยุชุมชนภาคเหนือทั้งหมดและภาคอีสานบางส่วน โดยอ้างเหตุว่าวิทยุชุมชนเกิดขึ้นจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ดังนั้น เมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ถูกยกเลิกไปแล้ว วิทยุชุมชนก็ต้องถูกยกเลิกไปโดยปริยาย อย่างไรก็ตาม คปค. ได้อนุญาตให้ออกอากาศได้ใหม่ในเวลาต่อมา โดยต้องปฏิบัติตามข้อตกลง 16 ข้ออย่างเคร่งครัด เช่น การให้สถานีวิทยุชุมชนถ่ายทอดสัญญาณเสียง คำสั่ง และแถลงการณ์ของ คปค. ทุกครั้งที่มีการประกาศ วิทยุชุมชนต้องไม่วิพากษ์วิจารณ์ อ่านข่าว เสนอข่าวการเมืองที่ก่อให้เกิดความแตกแยกในทุกกรณี การงดเปิดสายหน้าไมค์ และการให้ปรับกำลังส่งออกอากาศ เสาอากาศ ให้อยู่ในเกณฑ์ที่กำหนด เพื่อมิให้กระทบรบกวนคลื่นสัญญาณวิทยุ โทรทัศน์ และระบบสัญญาณอื่นๆ ของทางราชการ เป็นต้น (www.pitlokradio.com/data/pitlokradio)

นอกจากข้อตกลงดังกล่าวแล้ว รัฐบาลภายใต้ คปค. ยังได้กำหนดเงื่อนไขอีกมากมายให้วิทยุชุมชนปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อให้วิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการเผยแพร่ข่าวสารของ คปค. และคณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ ดังนั้น สถานีวิทยุชุมชนควรผลิตรายการและดำเนินรายการที่มุ่งเน้นส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติ สร้างความสมานฉันท์ และส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และขอความร่วมมือจากวิทยุชุมชนทุกแห่งให้ถ่ายทอดข่าวและรายการจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และไม่กระทำการที่ขัดต่อคำประกาศ คปค. ฉบับที่ 10 ทั้งนี้เพื่อฟื้นฟูความสามัคคีของคนในชาติ และนำความสงบสุขกลับคืนสู่ประเทศ เป็นต้น

ต่อมาในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2550 ระหว่างกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ข้อถกเถียงว่าควรมี 1 หรือ 2 องค์การในการจัดสรรคลื่นความถี่ให้กับวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคม ก็เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ทำให้ตัวแทนเครือข่ายสนับสนุนการปฏิรูปสื่อไทย ซึ่งประกอบด้วยภาควิชาการ ภาควิชาชีพ องค์การเอกชน และภาคประชาชนจำนวน 26 องค์การ ได้เดินทางเข้าพบ น.ต.ประสงค์ สุ่นศิริ ประธานคณะกรรมการการร่างรัฐธรรมนูญ และนายธนิต เศรษฐบุตร ประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญ (ส.ส.ร.) ที่รัฐสภา เพื่อคัดค้านการยุบรวม กสท. และ กทช. พร้อมกับขอให้ทบวงมาตรา 47 ในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 และยืนยันเจตนารมณ์ของประชาชนในการปฏิรูปสื่อตามมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

ถึงกระนั้นก็ดี ในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ฉบับลงประชามติ มาตรา 47 ยังได้ระบุว่าให้มีองค์กรของรัฐที่อิสระองค์กรหนึ่งทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม (กสทช.) ซึ่งอาจจะให้สำนักงานคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.) และคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) รวมเป็นหน่วยงานเดียวกัน

เมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ผ่านการลงประชามติรับรองในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2550 และมาตรา 47 ระบุว่าให้มีองค์กรของรัฐที่อิสระองค์กรหนึ่งทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม (กสทช.) และในบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญแห่ง

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यุชุมชนภาคประชาชน

แต่ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2550 คณะรัฐมนตรีรับหลักการร่าง พ.ร.บ. ประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ที่เสนอโดยรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี และส่งให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณา และจากนั้นจึงส่งให้ สนช. พิจารณาต่อไป สาระสำคัญของร่าง พ.ร.บ. นี้ คือ การยกเลิก พ.ร.บ. วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ 2498, 2502, 2521, 2530 นอกจากนี้ ในร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้ ยังมีการแต่งตั้งคณะกรรมการชั่วคราวมากำกับดูแลกิจการวิทยุกระจายเสียงชุมชนและการประกอบกิจการที่ไม่ใช่คลื่นความถี่ (กทช.) ที่ประกอบด้วยตัวแทนที่ล้วนมาจากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ผู้บัญชาการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ เลขาธิการคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ และผู้ทรงคุณวุฒิอีก 5 คน

ต่อมาวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2550 สนช. ก็พิจารณา พ.ร.บ. ประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ วาระ 2 และ 3 และสามารถผ่านกฎหมายฉบับนี้ในช่วงเกือบจะสิ้นสุดวาระของ สนช.

บทสรุป

การปฏิรูประบบวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ที่เน้นสิทธิด้านการสื่อสารตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 มาตรา 40 นับเป็นจุดกำเนิดของวิद्यุชุมชนในประเทศไทยและมีพัฒนาการในช่วงทศวรรษ 2540 ดังนี้

ช่วงที่ 1 กระบวนการร่างกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 และการก่อตั้งวิद्यุชุมชน (พ.ศ. 2540 – 2545) ช่วงนี้เป็นช่วงของกระบวนการบัญญัติ พ.ร.บ. องค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 ใช้เวลารวม 2 ปี ต่อจากนั้นก็มีการสรรหา กสทช. เพื่อมาทำหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ใน พ.ร.บ. ฉบับนี้ ในช่วงเดียวกันนี้เอง กรมประชาสัมพันธ์ ได้มีโครงการนำร่องวิद्यุชุมชนในจังหวัดทดลอง 19 จังหวัด และโครงการอบรมอาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน ส่วนองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการสื่อสารมวลชนหัวก้าวหน้าได้ออกไปเผยแพร่สิทธิด้านการสื่อสารตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ และฝึกอบรมและสร้างกระบวนการเตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อการบริการจัดการวิद्यุชุมชน

ช่วงที่ 2 การเกิดเครือข่ายวิद्यุชุมชนและการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ (พ.ศ. 2545 – 2548) กระบวนการสรรหา กสทช. ไม่แล้วเสร็จตามกำหนดเวลาและถูกศาลพิพากษาว่ากระบวนการสรรหาที่ผ่านมา

ช่วงที่ 3 ความหลากหลายของวิद्यุชุมชนและภาวะกฎหมายเป็น “อัมพาต” (พ.ศ. 2547 – 2550) จนกระทั่งรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ถูกฉีกทิ้ง ประเทศไทยก็ยังไม่สามารถแต่งตั้ง กสช. ได้ ทำให้เกิดภาวะกฎหมายเป็น “อัมพาต” กล่าวคือ แม้ว่าวิद्यุชุมชนจะมีกฎหมายรองรับ แต่ไม่มีองค์กรอิสระมาทำหน้าที่ตามกฎหมาย นอกจากนี้ หน่วยงาน/องค์กรที่รัฐบาลแต่งตั้งให้เข้ามารับผิดชอบหลายหน่วยงาน/องค์กร ก็ไม่สามารถดำเนินงานบรรลุเป้าหมายและแก้ไขปัญหาได้ เพราะเป็นการแต่งตั้งขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าและไม่มีกฎหมายรองรับ และการตรวจจับโดยใช้กฎหมายเก่าก็เกิดขึ้นมาท่ามกลางการเลือกปฏิบัติ ส่วนการอนุญาตให้วิद्यุชุมชนมีโฆษณาได้ไม่เกิน 6 นาทีต่อชั่วโมง ทำให้เกิดวิद्यุชุมชนขึ้นมาหลายพันสถานี ซึ่งสามารถแบ่งแยกออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มวิद्यุชุมชนเดิม 2) กลุ่มวิद्यุທုံท้องถิ่น 3) กลุ่มวิद्यุสายธรรมะ และ 4) กลุ่มที่สังกัดไม่ชัดเจน

บทที่ 4

สถานภาพวิद्यชุมชนภาคประชาชน

บทนี้เป็นการสรุปผลการศึกษาว่าการดำเนินงานของวิद्यชุมชนในปัจจุบันมีสถานภาพอย่างไร โดยแบ่งหัวข้อย่อยตามหลักการของเครือข่ายวิद्यชุมชนภาคประชาชนในแง่ที่ว่าวิद्यชุมชนเป็นของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน นอกจากนี้วิद्यชุมชนเป็นการดำเนินงานที่ไม่แสวงหากำไรทางธุรกิจและผลประโยชน์ทางการเมือง มีรายละเอียดดังนี้

ลักษณะทั่วไปของวิद्यชุมชน

หลักการของวิद्यชุมชนได้ระบุว่าสถานที่ตั้งของสถานีวิद्यชุมชน ควรตั้งในที่สาธารณะที่สมาชิกเข้าออกสะดวก นอกจากนี้ กำลังส่งกระจายเสียงมีกำลังต่ำ ประมาณ 20 – 30 วัตต์ มีรัศมีการกระจายเสียงประมาณ 10 – 15 กิโลเมตร และช่วงเวลาออกอากาศขึ้นอยู่กับความต้องการของชุมชน ไม่จำเป็นต้องออกอากาศตลอดวัน อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาปฏิบัติการจริงของวิद्यชุมชนในประเทศไทย มีรายละเอียด ดังนี้

สถานที่ตั้ง สถานีวิद्यชุมชนตั้งในพื้นที่ที่หลากหลาย และสถานีวิद्यชุมชนบางแห่งก็มีการเปลี่ยนสถานที่ตั้งอยู่หลายครั้ง ตามเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไปของแต่ละชุมชน จากการศึกษาสถานีวิद्यชุมชนกลุ่มตัวอย่างพบว่าสถานีวิद्यชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่สาธารณะมากที่สุด มีจำนวน 83 สถานี หรือร้อยละ 52.5 (ตั้งอยู่ในวัด/มัสยิด/โบสถ์ ร้อยละ 23.4 ศาลาเอนกประสงค์ ร้อยละ 2.5 และที่สาธารณะอื่นๆ ร้อยละ 26.6 รองลงมา คือ ที่ทำการส่วนราชการ มีจำนวน 40 สถานี หรือร้อยละ 25.3 (ตั้งอยู่ใน อบต. ร้อยละ 6.3, เทศบาล ร้อยละ 1.3, โรงพยาบาล ร้อยละ 5.7, โรงเรียน ร้อยละ 4.4, และที่ทำการราชการอื่นๆ ร้อยละ 7.6) (ดูตาราง 4.1)

นอกจากนี้ ผู้มีส่วนได้เสียที่สนับสนุนสถานที่ตั้งสถานีวิद्यชุมชน ส่วนมากยังให้การสนับสนุนค่าใช้จ่ายประจำด้วย เช่น ค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์ เป็นต้น ถ้าตั้งสถานที่ที่บ้านผู้นำชุมชน ทั้งผู้นำทางการและผู้นำธรรมชาติ ผู้นำชุมชนคนนั้นมักเป็นแกนหลักในการสนับสนุนการดำเนินงานวิद्यชุมชนและช่วยดูแลเครื่องส่งและอุปกรณ์ต่างๆ ด้วยแต่ก็มีข้อเสีย คือ บางคนที่ไม่ชอบ “หน้า” หรือมีความขัดแย้งกับผู้นำคนนั้น มักไม่เข้ามามีส่วนร่วม (แต่แต่ละชุมชน มักมีกลุ่มการเมืองท้องถิ่นที่บางครั้งร่วมมือกันและบางครั้งก็ขัดแย้งกันตามสภาพการณ์)

สถานีวิद्यชุมชนที่ตั้งอยู่ในสถานที่ของที่ทำกรส่วนราชการ (เช่น อบต. เทศบาล สถานีอนามัย และโรงพยาบาล เป็นต้น) มักได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการนั้นๆ เช่น การออกค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน (ค่าไฟฟ้าและค่าโทรศัพท์) และการซ่อมแซมบำรุงรักษาเครื่องส่งและอุปกรณ์ เป็นต้น แต่การตั้งอยู่ในสถานที่ราชการ ทำให้บางคนและบางกลุ่มไม่สะดวกใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมเช่นกัน

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यุชุมชนภาคประชาชน

ตาราง 4.1 สถานที่ตั้งสถานีวิद्यุชุมชนกลุ่มตัวอย่าง

สถานที่	จำนวนสถานี	ร้อยละ
ที่สาธารณะในชุมชนอื่นๆ	42	26.6
วัด/มัสยิด/โบสถ์	37	23.4
บ้านผู้นำ	12	7.6
ที่ทำการราชการอื่นๆ	12	7.6
องค์การบริหารส่วนตำบล	10	6.3
ที่ส่วนบุคคล	11	7.0
อนามัย/โรงพยาบาล	9	5.7
สำนักงานองค์กรพัฒนาเอกชน	9	5.7
โรงเรียน	7	4.4
ศาลาเอนกประสงค์	4	2.5
สหภาพแรงงาน	3	1.9
เทศบาล	2	1.3
รวม	158	100.0

กำลังส่งและพื้นที่กระจายเสียง วิद्यุชุมชนส่วนใหญ่ใช้เครื่องส่งที่มีกำลังส่งตามระเบียบที่กำหนดไว้ไม่เกิน 30 วัตต์ โดยสถานีวิद्यุชุมชนที่ใช้เครื่องส่งที่มีกำลังส่งน้อยกว่า 30 วัตต์ มีจำนวน 121 สถานี หรือร้อยละ 76.6 ส่วนสถานีวิद्यุชุมชนที่มีกำลังส่งระหว่าง 31-60 วัตต์ มีจำนวน 12 สถานี หรือร้อยละ 7.6 และสถานีวิद्यุชุมชนที่มีกำลังส่งมากกว่า 61 วัตต์ มีจำนวน 25 สถานี หรือร้อยละ 15.8 (ดูตาราง 4.2)

การที่ต้องใช้กำลังส่งมากกว่า 30 วัตต์นั้น เป็นเพราะว่าสถานีวิद्यุชุมชนบางแห่งตั้งอยู่ในเขตภูเขา ต้องใช้กำลังส่งมากกว่า 30 วัตต์ และสถานีวิद्यุชุมชนบางแห่งมีคลื่นวิทยุอื่นมาทับหรือแทรกเข้ามาจนพื้นที่กระจายเสียงหดแคบลง จึงได้เพิ่มกำลังวัตต์คู่กับสถานีที่มีกำลังวัตต์สูงกว่า

ตาราง 4.2 กำลังส่งของเครื่องส่งของวิद्यุชุมชนกลุ่มตัวอย่าง

กำลังส่ง	จำนวนสถานี	ร้อยละ
น้อยกว่า 30 วัตต์	121	76.6
31 – 60 วัตต์	12	7.6
มากกว่า 61 วัตต์	25	15.8
รวม	158	100.0

พื้นที่กระจายเสียงของสถานีวิद्यุชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีพื้นที่กระจายเสียงอย่างน้อยก็ครอบคลุมพื้นที่ระดับตำบล บางสถานีก็ครอบคลุมพื้นที่ทั้งอำเภอหรือระหว่างอำเภอ/จังหวัด โดยชื่อสถานีวิद्यุชุมชนจะมีนัยบ่งบอกว่า เป็นสถานีวิद्यุชุมชนที่มีเป้าหมายเป็นกลุ่มคนไหน อย่างเช่น ในระดับตำบล ก็ใช้ชื่อตำบลเป็นชื่อสถานี (สถานีวิद्यุ

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यชุมชนภาคประชาชน

ถ้าพิจารณาจากหลักการที่ว่ารัศมีการกระจายเสียงอยู่ในช่วง 10 – 15 กิโลเมตรแล้ว การกระจายเสียงของวิद्यชุมชนไม่น่าครอบคลุมพื้นที่มากกว่า 8 ตำบล จากกลุ่มตัวอย่างพบว่ามีสถานีวิทยุชุมชนที่มีพื้นที่กระจายเสียงน้อยกว่า 4 ตำบล มีจำนวน 62 สถานี หรือร้อยละ 44.3 สถานีวิทยุชุมชนที่มีพื้นที่กระจายเสียง 5 – 8 ตำบล มีจำนวน 50 สถานี หรือร้อยละ 35.7 สถานีวิทยุชุมชนที่มีพื้นที่กระจายเสียง 9 – 12 ตำบล มีจำนวน 12 สถานี หรือร้อยละ 8.6 และสถานีวิทยุชุมชนที่มีพื้นที่กระจายเสียงมากกว่า 13 ตำบล มีจำนวน 16 สถานี หรือร้อยละ 11.4 (ดูตาราง 4.3)

ตาราง 4.3 พื้นที่กระจายเสียง

พื้นที่กระจายเสียง	จำนวนสถานี	ร้อยละ
น้อยกว่า 4 ตำบล	62	44.3
5 – 8 ตำบล	50	35.7
9 – 12 ตำบล	12	8.6
13 ตำบลขึ้นไป	16	11.4
รวม	140	100.0

หมายเหตุ: สถานีวิทยุชุมชน 18 สถานีตั้งอยู่ในเขตเมือง หรือพื้นที่กระจายเสียงหดแคบลงเนื่องจากเกิดปัญหาคลื่นทับ/คลื่นแทรก ทำให้ไม่สามารถระบุพื้นที่กระจายได้ครอบคลุมถึงพื้นที่ไหนบ้าง นอกจากนี้พื้นที่กระจายเสียงยังมีหลายปัจจัยประกอบกันด้วย ได้แก่ กำลังส่งของเครื่องส่ง เสืออากาศ ลักษณะภูมิประเทศ และสัญญาณคลื่นข้างเคียง

วันและเวลากระจายเสียง ตามหลักการแล้ววิทยุชุมชนไม่จำเป็นต้องออกอากาศทุกวันหรือตลอดวัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการหรือความจำเป็นของแต่ละชุมชน แต่สถานีวิทยุชุมชนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีวันและเวลากระจายเสียงไม่ต่างกับวิทยุกระแสหลัก กล่าวคือ สถานีวิทยุชุมชนที่กระจายเสียงทุกวันมีจำนวน 135 สถานี หรือร้อยละ 86.6 และจำนวนวันกระจายเสียงต่อสัปดาห์รองลงมา คือ กระจายเสียง 4 – 6 วันต่อสัปดาห์ มีจำนวน 17 สถานี หรือร้อยละ 10.9 ส่วนสถานีวิทยุชุมชนที่กระจายเสียง 1 – 3 วันต่อสัปดาห์ มี 4 สถานี หรือร้อยละ 2.5 (ดูตาราง 4.4)

ตาราง 4.4 จำนวนวันต่อสัปดาห์ที่สถานีวิทยุชุมชนออกกระจายเสียง

จำนวนวันต่อสัปดาห์	จำนวนสถานี	ร้อยละ
1 – 3 วัน	4	2.5
4 – 6 วัน	17	10.9
7 วัน	136	86.6
รวม	157	100.0

หมายเหตุ: สถานีวิทยุชุมชน 1 แห่งไม่สามารถระบุจำนวนวันออกกระจายเสียงได้ เพราะอยู่ในช่วงย้ายสถานี และกำลังทดลองกระจายเสียงและปรับผังรายการอยู่

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

สำหรับจำนวนชั่วโมงกระจายเสียงต่อวันนั้น สถานีวิทยุชุมชนที่ออกกระจายเสียงมากกว่า 9 ชั่วโมงต่อวัน มีจำนวน 109 สถานี หรือร้อยละ 69.0 รองลงมาออกอากาศ 5 – 8 ชั่วโมงต่อวัน มีจำนวน 33 สถานี หรือร้อยละ 20.9 และออกอากาศน้อยกว่า 4 ชั่วโมงต่อวัน มีจำนวน 16 สถานี หรือร้อยละ 10.1 (ดูตาราง 4.5)

ตาราง 4.5 จำนวนชั่วโมงต่อวันที่สถานีวิทยุชุมชนออกกระจายเสียง

จำนวนชั่วโมงต่อวัน	จำนวนสถานี	ร้อยละ
น้อยกว่า 4 ชั่วโมง	16	10.1
5 – 8 ชั่วโมง	33	20.9
มากกว่า 9 ชั่วโมง	109	69.0
รวม	158	100.0

การที่สถานีวิทยุชุมชนส่วนใหญ่ออกอากาศทุกวันและวันละมากกว่า 9 ชั่วโมงนั้น เป็นเพราะว่าผู้ดำเนินการต้องการสื่อสารให้ผู้ฟังรับทราบว่าสถานีของตน “มีตัวตน” และเปิดดำเนินการอยู่ ซึ่งผู้ฟังสามารถสัมผัสได้ทางคลื่น แม้ว่าจะเปิดแต่เพลงอย่างเดียวโดยไม่มีผู้จัดรายการก็ตาม

วิทยุชุมชนเป็นของชุมชน

การที่วิทยุชุมชนเป็นของชุมชนนั้นหมายถึงการเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งอาจดูได้จากการเข้าร่วมดำเนินการ การเป็นผู้จัดรายการ และการเป็นผู้ฟัง อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ได้สำรวจในแง่มุมมองของหลากหลายในองค์ประกอบของคณะกรรมการวิทยุชุมชน วิธีการระดมทุน และแหล่งเงินที่นำมาสร้างโครงสร้างพื้นฐาน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

องค์ประกอบของคณะกรรมการ เป็นการพิจารณาว่าคณะกรรมการวิทยุชุมชนมาจากกลุ่มไหนบ้างและมีความหลากหลายมากน้อยแค่ไหน จากกลุ่มตัวอย่างพบว่า ตัวแทนกลุ่ม/องค์กรในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการมากที่สุด มีถึงร้อยละ 17.6 รองลงมาอันดับที่ 2 คือ ช่างราชการระดับท้องถิ่น มีร้อยละ 15.0 และรองลงมาอันดับ 3 คือชาวบ้านที่ไม่มีตำแหน่งเป็นทางการใดๆ ในชุมชน มีร้อยละ 14.7 ส่วนกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการน้อยที่สุดคือ คนจากภายนอกชุมชน/ตัวแทนจากองค์กรภายนอกชุมชน มีเพียงร้อยละ 7.6 เมื่อพิจารณาแยกตามภาคแล้ว ภาคตะวันตกมีชาวบ้านที่ไม่มีตำแหน่งใดๆ ในชุมชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการมากที่สุด ร้อยละ 1.7 (ดูตาราง 4.6)

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यชุมชนภาคประชาชน

ตาราง 4.6 องค์ประกอบของคณะกรรมการสถานีวิद्यชุมชนเรียงจากมากไปน้อยเปรียบเทียบตามภาค

องค์ประกอบคณะกรรมการ	ภาคเหนือ	ใต้	อีสาน	ตะวันออก	ตะวันตก	กลาง & กทม.	รวม(%)
ตัวแทนกลุ่ม,องค์กรชาวบ้าน	31 (4.1)	16 (2.1)	44 (5.8)	20 (2.6)	12 (1.6)	11 (1.4)	134 (17.6)
ข้าราชการระดับท้องถิ่น	31 (4.1)	10 (1.3)	40 (5.2)	19 (2.5)	6 (0.8)	8 (1.0)	114 (15.0)
ชาวบ้านที่ไม่มีตำแหน่งในชุมชน	24 (3.1)	16 (2.1)	34 (4.5)	16 (2.1)	13 (1.7)	9 (1.2)	112 (14.7)
ผู้นำอย่างเป็นทางการ	23 (3.0)	7 (0.9)	38 (5.0)	17 (2.2)	11 (1.4)	7 (0.9)	103 (13.5)
ผู้นำไม่เป็นทางการ, ราษฎรวิद्यชุมชน	14 (1.8)	14 (1.8)	41 (5.4)	17 (2.2)	8 (1.0)	8 (1.0)	102 (13.4)
นักเรียน / นักศึกษา	16 (2.1)	9 (1.2)	23 (3.0)	14 (1.8)	6 (0.8)	5 (0.7)	73 (9.6)
พระสงฆ์	16 (2.1)	4 (0.5)	22 (2.9)	11 (1.4)	8 (1.1)	5 (0.7)	66 (8.7)
ตัวแทนองค์กรภายนอกชุมชน	8 (1.0)	9 (1.2)	20 (2.6)	11 (1.4)	6 (0.8)	4 (0.5)	58 (7.6)
รวม (%)	163 (21.4)	85 (11.2)	262 (34.4)	125 (16.4)	70 (9.2)	57 (7.5)	762 (100)

การระดมทุน นับเป็นวิธีการสร้างความรู้สึก “ความเป็นเจ้าของสถานีวิद्य” แบบหนึ่ง จากการศึกษา กลุ่มตัวอย่างพบว่าวิद्यชุมชนมักจัดทอดผ้าป่า เลี้ยงน้ำชา จัดโต๊ะจีน ฯลฯ อันเป็นการระดมทุนภายในในตอนเริ่มแรก ก่อตั้งสถานีวิद्य ซึ่งจะต้องซื้อเครื่องส่งและอุปกรณ์ประกอบการกระจายเสียง ต่อจากนั้นก็ใช้วิธีการระดมทุนโดยการเชิญชวนให้คนในชุมชนเป็นเจ้าของสนับสนุนค่าน้ำ/ค่าไฟฟ้า/ค่าโทรศัพท์มากที่สุด มีถึงร้อยละ 18.7 รองลงมาคือการขอการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ร้อยละ 14.2 ส่วนวิธีการระดมทุนที่ใช้น้อยที่สุด คือ การขายของ เช่น ผลิตภัณฑ์ชุมชน จตุคามรามเทพ เสื้อ เป็นต้น มีเพียงร้อยละ 3.4 และการระดมทุนลักษณะอื่นๆ ได้แก่ การระดมภายในคณะกรรมการ การขอสนับสนุนจากร้านค้าและองค์กรในชุมชน และการขอรับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

เมื่อแยกพิจารณาตามภาคแล้ว พบว่าภาคใต้ ภาคอีสาน ภาคตะวันตก และกรุงเทพฯและภาคกลางมีลักษณะคล้ายกับภาพรวมของทั้งประเทศ ในขณะที่ภาคเหนือและภาคตะวันออก ใช้วิธีการขอการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกมากที่สุด อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการระดมทุนระหว่างภายในและภายนอกชุมชน โดยภาพรวมแล้ว วิद्यชุมชนระดมทุนภายในชุมชนถึงร้อยละ 57.9 (ทอดผ้าป่า โต๊ะจีน จัดมวย ขายของ เชิญชวนคนในชุมชนบริจาคค่าไฟฟ้าและกองทุน) (ดูตาราง 4.7)

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิเทศชุมชนภาคประชาชน

ตาราง 4.7 การระดมทุนจำแนกตามภาคและเรียงลำดับจากมากไปน้อย

การระดมทุน	ภาค	เหนือ	ใต้	อีสาน	ตะวันออก	ตะวันตก	กลาง+ กทม.	รวม(%)
เชิญชวนชาวบ้านบริจาค		9 (2.1)	12 (2.7)	38 (8.7)	7 (1.6)	9 (2.1)	7 (1.6)	82 (18.7)
ขอสนับสนุนจากองค์กรภายนอก		16 (3.7)	4 (0.9)	14 (3.2)	15 (3.4)	9 (2.1)	4 (0.9)	62 (14.2)
ชาวบ้านบริจาคเข้ากองทุน		16 (3.7)	4 (0.9)	19 (4.3)	7 (1.6)	5 (1.1)	6 (1.4)	57 (13.0)
ขอการสนับสนุนจากราชการ		13 (3.0)	9 (2.1)	18 (4.1)	9 (2.1)	4 (0.9)	4 (0.9)	57 (13.0)
ทอดผ้าป่า		13 (3.0)	5 (1.1)	21 (4.8)	4 (0.9)	3 (0.7)	4 (0.9)	50 (11.4)
ตั้งตู้บริจาคในชุมชน		6 (1.4)	6 (1.4)	8 (1.8)	5 (1.1)	0 (0.0)	1 (0.2)	26 (5.9)
จัดโต๊ะจีน งานบอล มวย		6 (1.4)	2 (0.5)	7 (1.6)	7 (1.6)	2 (0.5)	0 (0.0)	24 (5.5)
ขายของ		1 (0.2)	2 (0.5)	7 (1.6)	2 (0.5)	2 (0.5)	1 (0.2)	15 (3.4)
อื่นๆ		16 (3.7)	7 (1.6)	18 (4.1)	9 (2.1)	8 (1.8)	7 (1.6)	65 (14.8)
รวม (%)		96 (21.9)	51 (11.6)	150 (34.2)	65 (14.8)	42 (9.6)	34 (7.8)	438 (100.0)

แหล่งเงินที่นำมาซื้อเครื่องส่งและอุปกรณ์ การก่อตั้งสถานีวิเทศชุมชนส่วนใหญ่จะใช้เงินประมาณ 200,000 – 300,000 บาท โดยเครื่องส่งจะใช้เงินประมาณ 30,001 – 50,000 บาท เสาอากาศจะใช้เงินประมาณ 10,000 – 30,000 บาท และห้องส่งและอุปกรณ์จะใช้เงินประมาณ 30,000 – 60,000 บาท อย่างไรก็ตามเครื่องส่งและอุปกรณ์ประกอบการกระจายเสียงของสถานีวิเทศชุมชนต้องมีการซ่อมแซมและบำรุงรักษาอยู่เสมอและอุปกรณ์บางอย่างก็มีราคาแพง ต้องระดมทุนหลากหลายรูปแบบเพื่อให้มีเงินพอซื้ออุปกรณ์นั้นๆ เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องเล่นซีดี เป็นต้น แต่บางครั้งวิเทศชุมชนต้องขอการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ ในการซื้อและซ่อมแซมเครื่องส่งและอุปกรณ์ประกอบการกระจายเสียง ไม่ว่าจะเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรบริหารส่วนตำบล หรือโรงพยาบาล ฯลฯ

การระดมเงินในชุมชนเพื่อซื้อเครื่องส่งและอุปกรณ์จะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของมากกว่าที่ใช้เงินคนอื่นซื้อ เมื่อพิจารณาจากเครื่องส่งแล้ว พบว่ากลุ่มตัวอย่างใช้เงินจากการระดมทุนกันเองร้อยละ 32.4 และใช้เงินจากกองทุนเพื่อสังคมหรือ พอช. ร้อยละ 35.8 ส่วนเงินจากแหล่งอื่นๆ เช่น อบต. องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น มีร้อยละ 29.8 ส่วนเสาอากาศจะใช้แหล่งเงินอื่นๆ คือ อบต., เงินส่วนตัวและองค์กรพัฒนาเอง เป็นอันดับแรก มีร้อยละ 39.0 และแหล่งเงินรองลงมาคือเงินที่ระดมกันเอง มีร้อยละ 37.7 สำหรับห้องส่งและอุปกรณ์นั้น แหล่งเงินอันดับแรกคือเงินที่ระดมทุนกันเอง มีร้อยละ 45.0 และแหล่งเงินรองลงมาคือ อบต. และองค์กรพัฒนาเอกชน มีร้อยละ 37.6 อย่างไรก็ตาม สถานีวิเทศชุมชนจำนวนหนึ่งไม่สามารถระบุที่มาของแหล่งเงินได้ และสถานีวิเทศชุมชนหลายสถานียังมีเงินมาจากหลายแห่งด้วยกัน โดยเฉพาะการซื้ออุปกรณ์ห้องส่ง (ดูตาราง 4.8)

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิเทศชุมชนภาคประชาชน

ตาราง 4.8 แหล่งเงินที่นำมาซื้อเครื่องส่งและอุปกรณ์

แหล่งเงินหลัก	เครื่องส่งและอุปกรณ์ (จำนวนสถานี, %)		
	เครื่องส่ง	เสาอากาศ	ห้องส่งและอุปกรณ์
SIF หรือ พอช.	54 (35.8)	32 (20.8)	23 (15.4)
ระดมทุนกันเอง	49 (32.4)	58 (37.7)	67 (45.0)
กู้เงิน	3 (2.0)	4 (2.5)	3 (2.0)
อื่นๆ	45 (29.8)	60 (39.0)	56 (37.6)
รวม	151 (100.0)	154 (100.0)	149 (100.0)

วิเทศชุมชนโดยชุมชน

วิเทศชุมชนโดยชุมชนหมายความว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และการดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้พิจารณาในแง่มุมมองของจำนวนคณะกรรมการและผู้จัดการรายการ การประชุมชุมชนและการปรับผังรายการ และการเชิญคนท้องมาพูดในรายการ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

จำนวนคณะกรรมการและผู้จัดการรายการ จำนวนคณะกรรมการและผู้จัดการรายการนับเป็นตัวชี้วัดอันหนึ่งว่าวิเทศชุมชนบริหารจัดการและดำเนินงานโดยชุมชนมากน้อยแค่ไหน แต่กรรมการและผู้จัดการรายการอาจเป็นคนๆ เดียวกัน นอกจากนี้ จำนวนคณะกรรมการที่ปรากฏในเอกสารกับจำนวนคณะกรรมการที่ดำเนินงานจริงๆ แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาสถานีวิเทศชุมชนกลุ่มตัวอย่าง พบว่าสถานีวิเทศชุมชนมีคณะกรรมการที่ทำงานอย่างจริงจังและกระตือรือร้นเฉลี่ยสถานีละ 7 คน โดยสถานีวิเทศชุมชนที่มีคณะกรรมการน้อยกว่า 10 คน มีจำนวน 65 สถานีหรือร้อยละ 43.0 สถานีวิเทศชุมชนที่มีคณะกรรมการระหว่าง 11 – 20 คน มีจำนวน 56 สถานีหรือร้อยละ 37.1 และสถานีวิเทศชุมชนที่มีคณะกรรมการมากกว่า 21 คน มีจำนวน 30 สถานีหรือร้อยละ 19.9 (ดูตาราง 4.9)

ตาราง 4.9 จำนวนคณะกรรมการที่กระตือรือร้นของสถานีวิเทศชุมชน

จำนวนคณะกรรมการ	จำนวนสถานี	ร้อยละ
น้อยกว่า 10 คน	65	43.0
11 – 20 คน	56	37.1
มากกว่า 21 คน	30	19.9
รวม	151	100.0

หมายเหตุ: สถานีวิเทศชุมชน 7 สถานีไม่ได้ระบุจำนวน

สำหรับจำนวนผู้จัดการรายการนั้น พบว่าสถานีวิเทศชุมชนมีผู้จัดการรายการเฉลี่ยสถานีละ 14 คน เป็นผู้ชาย 9 คน ผู้หญิง 5 คน นอกจากนี้ สถานีวิเทศชุมชนจำนวน 68 สถานีหรือร้อยละ 43.4 มีผู้จัดการรายการ 1 - 10 คน และสถานีวิเทศ

ตาราง 4.10 จำนวนผู้จัดรายการต่อหนึ่งสถานี

จำนวนผู้จัด	จำนวนสถานี	ร้อยละ
1 – 10 คน	68	43.4
11 – 20 คน	66	42.0
21 คนขึ้นไป	23	14.6
รวม	157	100.0

หมายเหตุ: ไม่ระบุจำนวนผู้จัดรายการ 1 สถานี

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากงานวิทยุชุมชนเป็นงานอาสาสมัคร ทำให้ผู้จัดรายการเข้า-ออกอยู่ตลอดเวลา จึงส่งผลให้จำนวนผู้จัดรายการมีจำนวนไม่แน่นอน อีกทั้งบางครั้งก็มีการดึงตัวผู้จัดรายการไปจัดรายการที่สถานีอื่นๆ โดยการให้ค่าจ้างแก่ผู้จัดรายการ ปรากฏการณ์แบบนี้ ทำให้ต้องมีการปรับผังรายการอยู่เสมอ

การประชุมและการปรับผังรายการ ชุมชนที่มีฐานงานพัฒนาและใช้วิทยุชุมชนเป็นเครื่องมืออันหนึ่งของการส่งเสริมงานพัฒนา มักจะมีการประชุมกันบ่อยๆ และวาระวิทยุชุมชนเป็นวาระหนึ่งของการประชุม ส่วนชุมชนที่ไม่มีฐานของงานพัฒนาและมีการประชุมเกี่ยวกับวิทยุชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว มักจะไม่ค่อยจัดประชุมกันมากนัก จากกลุ่มตัวอย่างพบว่าคณะกรรมการสถานีวิทยุชุมชนส่วนใหญ่มีการประชุมปรึกษาหารืออย่างเป็นทางการทุกเดือน กล่าวคือ มีถึง 64 สถานี หรือร้อยละ 41.6 และวิธีการที่ใช้รองลงมา คือการประชุมตามสะดวก มี 42 สถานี หรือร้อยละ 27.3 อย่างไรก็ตาม เมื่อมีเรื่องต้องตัดสินใจอย่างเร่งด่วน คณะกรรมการจะใช้วิธีการเรียกประชุมวิสามัญ (ดูตาราง 4.11)

ตาราง 4.11 การประชุมของคณะกรรมการวิทยุชุมชน

วิธีการ	จำนวนสถานี	ร้อยละ
ไม่มีการประชุมอย่างเป็นทางการ	15	9.7
ประชุมทุกเดือน	64	41.6
ประชุมทุก 3 เดือน	27	17.5
ประชุมทุก 6 เดือน	6	3.9
ประชุมตามสะดวก	42	27.3
รวม	154	100.0

สำหรับการมีส่วนร่วมในการกำหนด-ปรับเนื้อหา/ประเด็นของรายการของผู้ฟังนั้น สถานีวิทยุชุมชนเปิดให้ผู้ฟังเข้ามามีส่วนร่วมโดยการรับฟังคำแนะนำของกลุ่มผู้ฟังที่โทรเข้ามาในรายการ มีมากถึงร้อยละ 29.9 ส่วนวิธีการรองลงมา คือ การบอกผ่านตัวแทนของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และให้ตัวแทนกลุ่มนำไปบอกคณะกรรมการวิทยุชุมชนอีก

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

ตาราง 4.12 การมีส่วนร่วมในการปรับผังรายการ

วิธีการ	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
โทรศัพท์เสนอแนะในรายการ	128	29.9
บอกผ่านตัวแทนของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน	83	19.4
สถานีออกไปพูดคุยกับผู้ฟัง	63	14.8
เขียนจดหมายแนะนำ	51	11.9
ผู้ฟังเข้าร่วมประชุมกับกรรมการ	49	11.4
สถานีทำแบบสอบถาม	33	7.7
อื่นๆ	15	3.5
ไม่มีส่วนในการปรับผังรายการ	6	1.4
รวม	428	100.0

เมื่อพิจารณาถึงวิธีการปรับผังรายการล่าสุดของสถานีวิทยุชุมชนแล้ว ปรากฏว่าสถานีวิทยุชุมชนใช้วิธีการประชุมร่วมกันระหว่างคณะกรรมการกับผู้จัดรายการมากที่สุด มีร้อยละ 71.7 ส่วนวิธีการรองลงมา คือ ผู้จัดรายการปรับกันเอง มีร้อยละ 7.2 การที่ต้องใช้วิธีการดังกล่าว เป็นเพราะว่ามีกรเข้า-ออกของผู้จัดรายการอยู่เสมอ จึงใช้วิธีการปรับกันภายในมากกว่า นอกจากนี้ผู้จัดรายการมักได้รับคำแนะนำจากผู้ฟังทางโทรศัพท์ และออกไปพบปะกับผู้ฟังและรับฟังความคิดเห็นอยู่เสมอๆ ดังนั้นผู้จัดรายการจะรับรู้ความต้องการของผู้ฟัง ส่วนวิธีการอื่นๆ ได้แก่ ผู้ฟังไปที่สถานีและบอกโดยตรงกับกรรมการ/ผู้จัดรายการ และการพูดคุยในเวทีชุมชนอื่น เป็นต้น (ดูตาราง 4.13)

ตาราง 4.13 วิธีการปรับผังรายการครั้งล่าสุดของวิทยุชุมชน

วิธีการ	จำนวนสถานี	ร้อยละ
ประชุมร่วมกันระหว่างคณะกรรมการกับผู้จัดรายการ	109	71.7
ผู้จัดรายการปรับกันเอง	11	7.2
คณะกรรมการปรับกันเอง	9	6.0
ผู้ฟังรายการให้คำแนะนำ (โทรศัพท์/จดหมาย)	6	3.9
ประชุมร่วมกันระหว่างผู้จัดรายการกับผู้ฟัง	3	2.0
อื่นๆ	14	9.2
รวม	152	100.0

หมายเหตุ: สถานีวิทยุชุมชน 6 สถานีไม่ตอบคำถามนี้ เนื่องจากบางสถานีเพิ่งตั้งใหม่และบางสถานียังไม่มีกรปรับผังรายการ

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यุชุมชนภาคประชาชน

การเชิญคนท้องถิ่นมาร่วมรายการ นับเป็นวิธีการการสร้างการมีส่วนร่วมอันหนึ่ง จากกลุ่มตัวอย่างพบว่าสถานีวิทยุชุมชนเชิญคนท้องถิ่นมาร่วมตามโอกาสไม่บ่อยมากนักมีจำนวน 95 สถานีหรือร้อยละ 62.5 สถานีวิทยุชุมชนที่เชิญคนท้องถิ่นมาร่วมเป็นประจำทุกสัปดาห์มีจำนวน 36 สถานีหรือร้อยละ 23.7 สถานีวิทยุชุมชนที่เชิญคนท้องถิ่นมาร่วมเป็นประจำทุกเดือนมีจำนวน 13 สถานีหรือร้อยละ 8.5 และสถานีวิทยุชุมชนที่ไม่เชิญคนท้องถิ่นมาร่วมเลยมีจำนวน 8 สถานีหรือร้อยละ 5.3 (ดูตาราง 4.14)

ตาราง 4.14 การเชิญคนท้องถิ่นมาร่วมรายการของสถานีวิทยุชุมชน

ความถี่	จำนวนสถานี	ร้อยละ
ไม่เชิญ	8	5.3
เชิญมาร่วมทุกสัปดาห์	36	23.7
เชิญมาร่วมทุกเดือน	13	8.5
เชิญตามโอกาสไม่บ่อยนัก	95	62.5
รวม	151	100.0

หมายเหตุ: สถานีวิทยุชุมชน 6 สถานี ไม่ตอบคำถามข้อนี้

วิทยุชุมชนเพื่อชุมชน

วิทยุชุมชนเพื่อชุมชนมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของชุมชน การศึกษาครั้งนี้พิจารณาประเภทรายการของวิทยุชุมชน เนื้อหาที่วิทยุชุมชนเชิญคนท้องถิ่นมาพูดในรายการ และประโยชน์ของวิทยุชุมชนต่อชุมชนตามความคิดของผู้ดำเนินงานวิทยุชุมชน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประเภทรายการ สถานีวิทยุชุมชนกลุ่มตัวอย่างมักนิยมจัดรายการเพลงและรายการข่าวสารภายในท้องถิ่นมากที่สุด ทั้ง 2 รายการมีค่าร้อยละเท่ากัน คือ 13.5 ส่วนรายการรองลงมาอันดับสาม คือ รายการภูมิปัญญาท้องถิ่น มีร้อยละ 12.4 และรายการลักษณะอื่นๆ ได้แก่ รายการการศึกษา รายการท่องเที่ยวภายในจังหวัด และรายการสาระน่ารู้/เรื่องทั่วไป เป็นต้น เมื่อพิจารณาตามภาคแล้ว ภาคตะวันตก ภาคกลาง และภาคใต้นิยมจัดรายการข่าวสารภายในท้องถิ่นมากที่สุด ส่วนภาคอีสานนิยมจัดรายการภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุด (ดูตาราง 4.15)

จุดเด่นของรายการเพลงของสถานีวิทยุชุมชน คือ สถานีวิทยุชุมชนมักจัดเพลงที่ไม่นิยมจัดในวิทยุกระแสหลัก ส่วนรายการข่าวท้องถิ่นนั้นก็มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชนที่หาฟังจากวิทยุกระแสหลักได้ยาก นอกจากนี้รายการส่วนใหญ่มุ่งตอบสนองการสื่อสารกันภายในมากกว่า กล่าวคือวิทยุชุมชนเป็นสื่อชุมชนมากกว่าเป็นสื่อภาคประชาชนที่มุ่งเนื้อหาสาระมากกว่าบันเทิง

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

ตาราง 4.15 ประเภทรายการแยกตามภาคและเรียงลำดับจากมากไปน้อย

ประเภทรายการ	ภาค	เหนือ	ใต้	อีสาน	ตะวันออก	ตะวันตก	กลาง+กทม.	รวม(%)
รายการเพลง		32 (3.2)	19 (1.9)	40 (4.0)	17 (1.7)	15 (1.5)	11 (1.1)	134 (13.5)
รายการข่าวภายในท้องถิ่น		32 (3.2)	21 (2.1)	37 (3.7)	16 (1.6)	16 (1.6)	12 (1.2)	134 (13.5)
รายการภูมิปัญญาท้องถิ่น		26 (2.6)	15 (1.5)	45 (4.6)	16 (1.6)	11 (1.1)	10 (1.0)	123 (12.4)
รายการสุขภาพอนามัย		27 (2.7)	19 (1.9)	35 (3.5)	13 (1.3)	14 (1.4)	11 (1.1)	119 (12.0)
รายการเยาวชน		29 (2.9)	16 (1.6)	34 (3.5)	13 (1.3)	13 (1.3)	10 (1.0)	115 (11.6)
รายการเกษตร		21 (2.1)	15 (1.5)	36 (3.6)	13 (1.3)	13 (1.3)	9 (0.9)	107 (10.8)
รายการการเมือง-ปกครอง		18 (1.8)	12 (1.2)	21 (2.1)	8 (0.8)	13 (1.3)	11 (1.1)	83 (8.4)
รายการแม่บ้าน		13 (1.3)	12 (1.2)	16 (1.6)	9 (0.9)	7 (0.7)	8 (0.8)	65 (6.6)
รายการธรรมะ		17 (1.7)	3 (0.3)	6 (0.6)	2 (0.2)	4 (0.4)	3 (0.3)	35 (3.5)
รายการสิ่งแวดล้อม		8 (0.8)	0 (0.0)	5 (0.5)	4 (0.4)	2 (0.2)	2 (0.2)	21 (2.2)
รายการกฎหมาย		3 (0.3)	2 (0.2)	2 (0.2)	3 (0.3)	1 (0.1)	1 (0.1)	12 (1.3)
อื่นๆ		15 (1.5)	4 (0.4)	7 (0.7)	5 (0.5)	8 (0.8)	2 (0.2)	41 (4.2)
รวม (%)		214 (24.4)	138 (14.0)	284 (28.7)	119 (12.0)	117 (11.8)	90 (9.1)	989 (100.0)

นอกจากนี้ สถานีวิทยุชุมชนร้อยละ 15.2 ไม่มีรายการเกี่ยวกับผู้หญิงโดยเฉพาะ และสำหรับรายการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้หญิงโดยเฉพาะ รายการที่สถานีวิทยุชุมชนนิยมจัดกันมากที่สุด คือ รายการเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอนามัย มีร้อยละ 27.2 รายการรองลงมา คือ รายการเลี้ยงลูก-ดูแลครอบครัว มีร้อยละ 16.8 ส่วนรายการลักษณะอื่นๆ ได้แก่ รายการเกี่ยวกับอาชีพของกลุ่มแม่บ้าน และรายการบทบาทผู้หญิงกับการเมืองท้องถิ่น เป็นต้น (ดูตาราง 4.16)

ตาราง 4.16 รายการเกี่ยวกับผู้หญิงเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ประเภทรายการ	จำนวนคำตอบ	รวม(%)
การดูแลสุขภาพอนามัย	86	27.2
การเลี้ยงลูก-ดูแลครอบครัว	53	16.8
การทำกับข้าว	44	13.9
กฎหมายเกี่ยวกับผู้หญิง	36	11.4
แฟชั่น/ความสวยความงาม	32	10.1
อื่นๆ	17	5.4
ไม่มีรายการผู้หญิงโดยเฉพาะ	48	15.2
รวม	316	100.0

เนื้อหาที่คนท้องถิ่นถูกเชิญมาพูดในรายการ สถานีวิทยุชุมชนที่เชิญคนท้องถิ่นมาร่วมรายการ ส่วนใหญ่มักให้มาเล่าเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม/ประเพณีท้องถิ่น มีร้อยละ 29.0 และเนื้อหารองลงมาคือการให้ความรู้ด้านการทำมาหากิน มีร้อยละ 26.6 ส่วนเนื้อหาในลักษณะอื่นๆ ได้แก่ หน่วยงานท้องถิ่นมาเล่าการทำงานของหน่วยงาน การศึกษา และความรู้รอบตัว เป็นต้น ดังนั้น จะเห็นได้ว่าสถานีวิทยุชุมชนมุ่งตอบสนองความต้องการของคนท้องถิ่นมากกว่าจะส่งถ่ายข้อมูลข่าวสารจากภายนอก ทั้งนี้ก็เนื่องจากข่าวสารจากภายนอกสามารถรับรู้ได้จากสื่อประเภทอื่น (ดูตาราง 4.17)

ตาราง 4.17 เนื้อหาที่คนท้องถิ่นมาพูดในรายการ

เนื้อหา	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
เล่าเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม/ประเพณีท้องถิ่น	108	29.0
ให้ความรู้ด้านการทำมาหากิน	99	26.6
ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ	84	22.6
บอกเล่าข่าวสารจากภายนอก	62	16.7
อื่นๆ	19	5.1
รวม	372	100.0

ประโยชน์ที่คนในชุมชนได้รับ จากการดำเนินงานของวิทยุชุมชนที่ผ่านมา คณะกรรมการวิทยุชุมชนเห็นว่าวิทยุชุมชนเป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชนในหลายแง่มุมด้วยกัน อันดับแรก คือ คนในชุมชนได้รับความรู้และความบันเทิงจากวิทยุชุมชน มีร้อยละ 20.3 อันดับที่สอง คือ ข่าวสารภายในชุมชน เช่น คนหาย ของหาย เป็นต้น มีร้อยละ 19.4 อันดับที่สาม คือ คนในชุมชนรู้จักและเข้าใจความสำคัญและบทบาทของวิทยุชุมชนมากขึ้น มีร้อยละ 16.7 (ดูตาราง 4.18)

ตาราง 4.18 ประโยชน์ของวิทยุชุมชนที่มีต่อคนในชุมชน

ประโยชน์	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
ได้รับความรู้และความบันเทิง	152	20.3
ข่าวสารภายในชุมชน (เป็นที่พึ่งยามเดือดร้อน ช่วยเตือนภัย)	145	19.4
รู้จักและเข้าใจความสำคัญและบทบาทของวิทยุชุมชน	124	16.7
เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน	110	14.7
เข้าใจเหตุผลในการเรียกร้องสิทธิของเครือข่ายวิทยุชุมชน	98	13.1
ช่วยเหลือคลาย/ลดปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน	85	11.4
เสริมสร้างศักยภาพและส่งเสริมการพัฒนาชุมชน	20	2.7
อื่นๆ	13	1.7
รวม	742	100.0

วิद्यชุมชนไม่แสวงหากำไรทางธุรกิจ

แนวคิดวิद्यชุมชนที่ว่าวิद्यชุมชนเป็นกิจกรรมที่ไม่แสวงหากำไรทางธุรกิจ เสนอว่าการดำเนินงานวิद्यชุมชนเป็นงานอาสาสมัคร และเป็นกิจกรรมที่ไม่รับเงินโฆษณา เพราะเห็นว่าจะถูกครอบงำจากทุน อย่างไรก็ตามสถานีวิद्यชุมชนหลายสถานีกีรับเงินจากภาคธุรกิจที่ส่วนมากคือธุรกิจภายในชุมชน และช่วยประชาสัมพันธ์ว่าได้รับเงินจากใครแทน ในกรณีการประชาสัมพันธ์นี้ วิद्यชุมชนจะเป็นฝ่ายกำหนดเอง แต่ถ้ารับเงินโฆษณา ฝ่ายให้เงินจะเป็นผู้กำหนดเงื่อนไข การศึกษาครั้งนี้ศึกษาค่าใช้จ่ายประจำเดือน เหตุผลของการมีหรือไม่มีโฆษณา และทางออกของวิद्यชุมชนเมื่อไม่มีโฆษณา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ค่าใช้จ่ายประจำเดือน การดำเนินงานวิद्यชุมชนต้องมีค่าใช้จ่ายประจำเดือน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์ และค่าซ่อมแซมบำรุงรักษาเครื่องส่งและอุปกรณ์ จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างพบว่าสถานีวิद्यชุมชนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเดือนละ 2807.00 บาท อย่างไรก็ตาม สถานีวิद्यชุมชนร้อยละ 46 มีค่าใช้จ่ายน้อย 1,000 บาท ส่วนสถานี่ที่มีค่าใช้จ่าย 1,001 – 5000 บาท มี 61 สถานี่หรือร้อยละ 40.7 และสถานี่ที่มีค่าใช้จ่ายมากกว่าเดือนละ 5,000 บาท มี 20 สถานี่หรือร้อยละ 13.3

แต่ถ้าสถานีวิद्यชุมชนที่มีการจ้างเจ้าหน้าที่ประจำ (มี 29 สถานี่) ซึ่งส่วนใหญ่จะจ้างให้คุมเครื่องส่งและคอมพิวเตอร์ ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเดือนละ 5,100.00 บาท โดยสถานีวิद्यชุมชนที่ใช้เงินจ้างเจ้าหน้าที่เดือนละประมาณ 3,000 – 4,999 บาท มีร้อยละ 37.9 นอกจากนี้ สถานีวิद्यชุมชนที่มีหน่วยงานอื่นจ่ายค่าจ้างเจ้าหน้าที่ให้มีร้อยละ 31.0 ซึ่งเจ้าหน้าที่เหล่านี้จะทำหน้าที่อื่นนอกเหนือจากงานวิद्यชุมชนด้วย และไม่สามารถระบุค่าจ้างได้ว่าเป็นจำนวนเท่าไร (ดูตาราง 4.19 และ 4.20)

ตาราง 4.19 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของวิद्यชุมชน

ค่าใช้จ่าย	จำนวนสถานี่	ร้อยละ
น้อยกว่า 1,000 บาท	69	46.0
1,001 – 5,000 บาท	61	40.7
มากกว่า 5,001 บาท	20	13.3
รวม	150	100.0

หมายเหตุ: วิद्यชุมชน 8 สถานี่ไม่สามารถระบุค่าใช้จ่ายประจำเดือนได้

ตาราง 4.20 ค่าจ้างเจ้าหน้าที่ของวิद्यชุมชน

ค่าใช้จ่าย	จำนวนสถานี่	ร้อยละ
หน่วยงานอื่นออกให้	9	31.0
1,000 – 2,999 บาท	3	10.3
3,000 – 4,999 บาท	11	37.9
มากกว่า 5,000 บาท	6	20.8
รวม	29	100.0

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิสาหกิจชุมชนภาคประชาชน

การมีหรือไม่มีโฆษณา สถานีวิทยุชุมชนหลายแห่งเมื่อดำเนินงานมาได้ช่วงหนึ่ง การระดมทุนเริ่มมีปัญหา เนื่องจากเหตุผลหลายอย่าง เช่น ไม่อยากระดมทุนจากคนในชุมชนเพราะว่าคนในชุมชนมีฐานะยากจน และคนในชุมชนยังไม่ให้การสนับสนุนวิทยุชุมชนเพราะเพิ่งตั้งสถานี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้วิทยุชุมชนต้องหันไปหาเงินจากการโฆษณาเพื่อนำไปใช้ดำเนินงานถึง 32 สถานี ปัจจุบันสถานีวิทยุชุมชน 22 สถานียังมีโฆษณาอยู่ และสถานีวิทยุชุมชน 10 สถานีได้หยุดโฆษณาแล้ว

เหตุผลที่สถานีวิทยุชุมชนยังคงมีโฆษณาอยู่นั้น เหตุผลอันดับแรก คือ ต้องนำเงินไปใช้จ่ายภายในสถานี เช่น ค่าน้ำ-ไฟฟ้า มีร้อยละ 46.8 เหตุผลรองลงมาคือ ไม่มีรายได้และไม่รู้จะหาวิธีการระดมทุนแบบไหน มีร้อยละ 20.0 ส่วนเหตุผลที่สถานีวิทยุชุมชนที่เคยมีโฆษณาและปัจจุบันหยุดโฆษณาแล้ว เหตุผลอันดับแรก คือ ขัดต่อปรัชญา/แนวคิดวิทยุชุมชน มีร้อยละ 29.7 และเหตุผลรองลงมา คือ ทำตามข้อตกลงของเครือข่ายวิทยุชุมชนที่ห้ามมีโฆษณา มีร้อยละ 18.5 (ดูตาราง 4.21 และ 4.22)

ตาราง 4.21 เหตุผลที่วิทยุชุมชนมีโฆษณา

เหตุผล	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
ต้องนำเงินไปใช้จ่ายภายในสถานี เช่น ค่าน้ำ-ไฟฟ้า	21	46.8
ไม่มีรายได้ ไม่รู้จะหาวิธีการระดมทุนแบบไหน	9	20.0
ช่วยประชาสัมพันธ์ สนับสนุนสินค้าของชุมชน	6	13.3
ต้องนำเงินไปจ่ายให้ผู้จัดรายการ	5	11.1
ภาครัฐไม่จับ ยังให้มีโฆษณาได้	2	4.4
อื่นๆ	2	4.4
รวม	45	100.0

ตาราง 4.22 เหตุผลที่วิทยุชุมชนที่เคยมีโฆษณาและปัจจุบันหยุดโฆษณา

เหตุผล	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
ขัดต่อปรัชญาแนวคิดวิทยุชุมชน	8	29.7
ทำตามข้อตกลงของเครือข่ายที่ห้ามมีโฆษณา	5	18.5
เสียศักดิ์ศรี ต้องไปคอยขอเงิน	4	14.8
ขาดความเป็นอิสระในการทำงาน	3	11.1
ร้านค้า/ผู้สนับสนุนหยุดให้เงินโฆษณา	1	3.7
อื่นๆ	6	22.2
รวม	27	100.0

เมื่อถามถึงทางออกของวิทยุชุมชน เมื่อไม่มีโฆษณาแล้ว กลุ่มตัวอย่างตอบว่าจะเขียนโครงการไปยังแหล่งทุนภายนอกชุมชนมากที่สุด มีร้อยละ 21.4 และแนวทางออกรองลงมา คือ ขอบริจาคจากคนในชุมชนมากขึ้น มีร้อยละ

ตาราง 4.23 แนวทางการระดมทุนหากไม่มีโฆษณา

แนวทาง	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
เขียนโครงการไปยังแหล่งทุนภายนอกชุมชน	55	21.4
ขอเงินบริจาคจากคนในชุมชนมากขึ้น	54	21.0
เรียกร้องให้รัฐสนับสนุนและจัดสรรงบประมาณให้	37	14.4
ของบประมาณสัมพันธจากหน่วยราชการ	24	9.3
รับประชาสัมพันธสินค้า/ร้านค้าในชุมชน	23	8.9
ประหยัดค่าใช้จ่าย ลดเวลาออกอากาศ	22	8.6
เปิดเพลงตามคำขอเพื่อหวังเงินบริจาค	2	0.8
อื่นๆ	40	15.6
รวม	257	100.0

วิเทศชนกับการแทรกแซงของรัฐ ทุน และกลุ่มการเมือง

การไม่ถูกแทรกแซง/ครอบงำจากรัฐ ทุน และกลุ่มการเมือง นับเป็นหลักการอันหนึ่งของการดำเนินงานวิเทศชน แต่เนื่องจากวิเทศชนเป็นพื้นที่สาธารณะ/พื้นที่การเมือง ทำให้เวลาที่มีการต่อสู้ของกลุ่มการเมืองเพื่อแย่งชิงอำนาจรัฐ กลุ่มการเมืองมักใช้วิเทศชนเป็นเครื่องมือในการตอบสนองความต้องการ/ผลประโยชน์ของตนเองอยู่เสมอ ดังนั้นวิเทศชนจึงมักถูกแทรกแซง/ครอบงำอยู่เป็นระยะๆ ตามสถานการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองของประเทศ

ลักษณะการแทรกแซงสามารถแยกแยะได้ดังนี้ คือ การสั่งปิดสถานีถาวร การสั่งปิดสถานีชั่วคราว การสั่งระงับรายการบางรายการ การอนุญาตหรือชักชวนให้มีโฆษณา การสั่งห้ามมิให้ข้าราชการเข้ามามีส่วนร่วมหรือให้ความร่วมมือ การเข้ามาจัดรายการเพื่อหวังผลทางการเมืองหรือธุรกิจ และการส่งเจ้าหน้าที่มาตรวจสอบที่สถานี (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ค. และ ง.) อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาสรุปได้ดังนี้

การแทรกแซงของรัฐ ลักษณะการแทรกแซงของรัฐที่พบมากที่สุดคือการสั่งปิดสถานี มีร้อยละ 21.9 ลักษณะรองลงมาคือการที่เจ้าหน้าที่ของราชการมาตรวจสอบในสถานี มีร้อยละ 21.4 ส่วนการแทรกแซงลักษณะอื่นๆ ร้อยละ 10.2 คือ การส่งจดหมายมาเตือน ทหารหรือตำรวจมาตรวจเยี่ยมสถานี และการให้ไปรายงานตัวที่กองทัพ แต่สถานีวิเทศชนร้อยละ 45.5 ตอบว่าตนเองไม่ได้ถูกรัฐแทรกแซงเลย เนื่องจากประสบการณ์ที่ผ่านมา ทำให้วิเทศชนมี “การเซนเซอร์ตัวเอง” ก่อน เพื่อป้องกันไม่ให้รัฐเข้ามาแทรกแซงอย่างอดีตที่ผ่านมา (ดูตาราง 4.24)

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิเทศชนภาคประชาชน

ตาราง 4.24 ลักษณะการแทรกแซงของรัฐ

ลักษณะการแทรกแซง	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
สั่งปิดสถานี	39	21.9
ส่งเจ้าหน้าที่มาตรวจสอบ	38	21.4
อื่นๆ	20	10.2
ไม่มีการแทรกแซง	81	45.5
รวม	178	100.0

การแทรกแซงของกลุ่มการเมือง ลักษณะการแทรกแซงของกลุ่มการเมืองที่มีมากที่สุด คือ การพยายามชักชวนวิเทศชนให้มีโฆษณา มีร้อยละ 6.9 ส่วนการเรียกไปคุยหรือโทรศัพท์ข่มขู่มีเพียง 1 ราย หรือร้อยละ 0.6 เท่านั้น นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 75.3 เห็นว่าไม่มีการแทรกแซงจากกลุ่มการเมือง เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มการเมืองและวิเทศชนเป็นความสัมพันธ์ที่เอื้อประโยชน์ต่อกันมากกว่า **และไม่ใช้การแทรกแซงในลักษณะขู่เข็ญ** กลุ่มการเมือง โดยเฉพาะกลุ่มการเมืองท้องถิ่น มักจะให้การสนับสนุนวิเทศชน โดยเฉพาะการจัดสรรงบประมาณและจัดซื้ออุปกรณ์ให้ **ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์และหวังผลทางการเมืองในระยะยาว** (ดูตาราง 4.25)

ตาราง 4.25 ลักษณะการแทรกแซงของกลุ่มการเมือง

ลักษณะการแทรกแซง	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
พยายามชักชวนให้มีโฆษณา	12	6.9
เสนอตัวเข้ามาจัดรายการวิทยุเอง	11	6.3
ส่งตัวแทนมาจัดรายการวิทยุ	8	4.6
ให้เงิน/อุปกรณ์สนับสนุนอย่างมีเงื่อนไข	7	4.0
เรียกไปคุย หรือโทรศัพท์ข่มขู่	1	0.6
อื่นๆ	4	2.3
ไม่มีการแทรกแซง	131	75.3
รวม	174	100.0

การแทรกแซงของภาคธุรกิจ ลักษณะการแทรกแซงของภาคธุรกิจที่พบมากที่สุด คือ การพยายามชักจูงให้วิเทศชนมีโฆษณาและให้รับสปอนเซอร์ มีมากถึงร้อยละ 22.4 และลักษณะการแทรกแซงรองลงมา คือ การพยายามโน้มน้าวหรือจูงใจให้คนในชุมชน กรรมการ และผู้จัดการเห็นว่าวิเทศชนต้องมีโฆษณา มีร้อยละ 15.8 แต่สถานีวิทยุชุมชนร้อยละ 29.4 เห็นว่าตนเองไม่ได้ถูกแทรกแซงจากภาคธุรกิจเลย และเห็นว่าภาคธุรกิจในชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นฝ่ายสนับสนุนเงินหรือบริจาคสิ่งของให้มาใช้ในการดำเนินงานวิทยุชุมชนมากกว่า (ดูตาราง 4.26)

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यุชุมชนภาคประชาชน

ตาราง 4.26 ลักษณะการแทรกแซงของภาคธุรกิจ

ลักษณะการแทรกแซง	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
พยายามชักจูงให้มีโฆษณา รับสปอนเซอร์	59	22.4
โน้มน้าวหรือจูงใจให้มองว่าวิद्यุชุมชนต้องมีโฆษณา	42	15.8
ชักชวน/ซื้อตัวผู้จัดรายการไปจัดยังสถานีของตนเอง	35	13.2
โทรเข้ามาของเพลงและบอกว่ามาจากร้านค้าไหน	29	10.9
สนับสนุนรางวัลด้วยสินค้าของตนเอง	12	4.5
ลักษณะอื่นๆ	10	3.8
ไม่มีการแทรกแซง	78	29.4
รวม	265	10.0

บทที่ 5

ปัญหาและแนวทางการดำเนินงานวิเทศชุมชน

จากการดำเนินงานของวิเทศชุมชนนับตั้งแต่ พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา วิเทศชุมชนประสบกับปัญหาหลายด้าน และต้องการการสนับสนุนหลายแง่มุม ทั้งทางนโยบายและการดำเนินงาน พอสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

ปัญหาการดำเนินงานวิเทศชุมชน

การศึกษาค้นคว้าปัญหาการดำเนินงานในประเด็นปัญหาคลื่นทับ/คลื่นแทรก ปัญหาบุคลากร ปัญหางบประมาณ ปัญหาอุปสรรคในท้องถิ่น และปัญหาการสร้างเครือข่าย/การสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ปัญหาคลื่นทับ/คลื่นแทรก วิเทศชุมชนส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาคลื่นทับ/คลื่นแทรกในหลายลักษณะ โดยเฉพาะสถานีที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองใหญ่ โดยสถานีวิเทศชุมชนร้อยละ 41.6 มีปัญหาการใช้คลื่นความถี่ทับกัน และสถานีวิเทศชุมชนร้อยละ 33.5 มีปัญหาเลขคลื่นความถี่ใกล้เคียงกันจนทำให้เกิดการแทรกหรือเบียดกัน ส่วนปัญหาพื้นที่ตั้งสถานีใกล้เคียงกันจนทำให้เกิดการแทรกหรือเบียดกันมีร้อยละ 24.9 จากปัญหาดังกล่าวมีวิเทศชุมชนร้อยละ 38.3 สามารถแก้ไขปัญหาค้นทับ/คลื่นแทรก ส่วนวิเทศชุมชนอีกร้อยละ 61.7 ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาค้นทับ/คลื่นแทรกได้ นอกจากนี้สถานีวิเทศชุมชน 32 สถานีหรือร้อยละ 20.2 ไม่มีปัญหาค้นทับ/คลื่นแทรก (ดูตาราง 5.1)

ตาราง 5.1 ปัญหาค้นทับ/คลื่นแทรกของสถานีวิเทศชุมชน

ปัญหาค้น	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
คลื่นทับ	77	35.5
เลขคลื่นความถี่ใกล้เคียงกัน	62	28.6
ที่ตั้งสถานีใกล้เคียงกัน	46	21.2
ไม่มีปัญหา	32	14.7
รวม	217	100.0

หมายเหตุ: บางสถานีมีปัญหาค้นหลายรูปแบบ

ปัญหาบุคลากร เนื่องจากงานวิเทศชุมชนเป็นงานอาสาสมัคร ทำให้มีคนเข้า-ออกตลอดเวลา คนเข้ามาใหม่บางคนขาดความรู้ในการใช้เครื่องมือต่างๆ ในการกระจายเสียง และบางคนก็ไม่ทราบแนวคิดวิเทศชุมชน ดังนั้น ปัญหาที่พบมากที่สุดคือบุคลากรขาดความรู้ทางเทคนิคการใช้เครื่องส่ง การใช้ซีดี การใช้คอมพิวเตอร์ ฯลฯ มีถึงร้อยละ 19.7 ปัญหารองลงมาคือผู้จัดรายการขาดทักษะการจัดรายการที่มีประสิทธิภาพ/หลากหลาย/น่าสนใจ มีร้อยละ 16.6 แต่อย่างไรก็ตามสถานีวิเทศชุมชนร้อยละ 5.7 ไม่มีปัญหาด้านบุคลากร

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यุชุมชนภาคประชาชน

เมื่อพิจารณาตามภาคแล้ว ปรากฏว่าภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคอีสาน พบปัญหาบุคลากรขาดความรู้ทางเทคนิคเหมือนกับภาพรวมของทั้งประเทศ ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบปัญหาการขาดแคลนอาสาสมัครมากที่สุด และภาคตะวันตกพบปัญหาผู้จัดรายการขาดทักษะมากที่สุด (ดูตาราง 5.2)

ตาราง 5.2 ปัญหาบุคลากรแยกตามภาคและเรียงลำดับจากมากไปน้อย

ปัญหาบุคลากร	ภาค	เหนือ	ใต้	อีสาน	ตะวันออก	ตะวันตก	กลาง+กทม.	รวม(%)
ขาดความรู้ทางเทคนิค		20 (4.2)	13 (2.7)	33 (6.9)	11 (2.3)	8 (1.7)	9 (1.9)	94 (19.7)
ขาดทักษะการจัดรายการ		18 (3.8)	9 (1.9)	22 (4.6)	9 (1.9)	14 (2.9)	7 (1.5)	79 (16.6)
ขาดช่างเทคนิค		10 (2.1)	12 (2.5)	29 (6.1)	8 (1.7)	6 (1.3)	4 (0.8)	69 (14.5)
ขาดแคลนอาสาสมัคร		13 (2.7)	12 (2.5)	21 (4.4)	14 (2.9)	6 (1.3)	3 (0.6)	69 (14.5)
ขาดความรู้/กฎหมาย/นโยบาย		14 (2.9)	9 (1.9)	15 (3.1)	6 (1.3)	8 (1.7)	5 (1.1)	57 (11.9)
ไม่เข้าใจแนวคิดวิทยุชุมชน		7 (1.5)	6 (1.3)	11 (2.3)	8 (1.7)	6 (1.3)	0 (0.0)	38 (8.0)
ขาดทักษะการหาข้อมูล		4 (0.8)	6 (1.3)	14 (2.9)	2 (0.4)	5 (1.0)	4 (0.8)	35 (7.3)
อื่นๆ		7 (1.5)	0 (0.0)	0 (0.0)	1 (0.2)	1 (0.2)	0 (0.0)	9 (1.9)
ไม่มีปัญหาบุคลากร		9 (1.9)	3 (0.6)	6 (1.3)	5 (1.0)	2 (0.4)	2 (0.4)	27 (5.7)
รวม (%)		102 (21.4)	70 (14.7)	151(31.7)	64 (13.4)	56 (11.7)	34 (7.1)	477 (100.0)

ปัญหางบประมาณ ในภาพรวมทั้งประเทศพบว่าปัญหาขาดแคลนงบประมาณเพื่อพัฒนาบุคลากรและซ่อมแซมเครื่องมือมีมากที่สุดถึงร้อยละ 52.5 และปัญหานี้ทำให้หลายสถานีต้องหยุดดำเนินการเพราะเครื่องส่งเสียและไม่มียางงบประมาณซ่อมแซม ส่วนปัญหาไม่รู้วิธีการระดมทุนแบบใหม่มีร้อยละ 19.7 และปัญหาลักษณะอื่นๆ ได้แก่ ปัญหาไม่มีทุนสำรอง และปัญหาขาดงบประมาณมาใช้จ่ายประจำเดือน เป็นต้น

อย่างไรก็ตามสถานีวิทยุชุมชนที่ไม่มีปัญหางบประมาณมีร้อยละ 24.2 เมื่อพิจารณาตามรายภาคแล้วพบว่าภาคตะวันตกไม่มีปัญหางบประมาณมากที่สุด การที่สถานีวิทยุชุมชนเหล่านี้ไม่มีปัญหางบประมาณ เนื่องจากมีความสามารถในการระดมทุน หรือมีหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้การสนับสนุนทั้งค่าใช้จ่ายประจำเดือนและการบำรุงรักษาเครื่องส่งและอุปกรณ์ต่างๆ (ดูตาราง 5.3)

ตาราง 5.3 ปัญหางบประมาณแยกตามภาคและเรียงลำดับจากมากไปน้อย

ปัญหางบประมาณ	ภาค	เหนือ	ใต้	อีสาน	ตะวันออก	ตะวันตก	กลาง+กทม.	รวม(%)
ขาดงบพัฒนาบุคลากร ซ่อมเครื่อง		22 (11.1)	17 (8.6)	35 (17.7)	18 (9.1)	6 (3.0)	6 (3.0)	104 (52.5)
ไม่รู้วิธีการระดมทุนแบบใหม่ๆ		8 (4.0)	2 (1.0)	17 (8.6)	8 (4.0)	0 (0.0)	4 (2.0)	39 (19.7)
เบิกจ่ายไม่โปร่งใสและผูกขาด		1 (0.5)	1 (0.5)	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	2 (1.0)
อื่นๆ		1 (0.5)	0 (0.0)	3 (1.5)	1 (0.5)	0 (0.0)	0 (0.0)	5 (2.6)
ไม่มีปัญหางบประมาณ		11 (5.6)	3 (1.5)	16 (8.1)	3 (1.5)	10 (5.0)	5 (2.5)	48 (24.2)
รวม (%)		43 (21.7)	23 (11.6)	71 (35.9)	30 (15.2)	16 (8.1)	15 (7.6)	198 (100.0)

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यชุมชนภาคประชาชน

ปัญหาอุปสรรคในห้องส่ง การใช้และการบำรุงรักษาอุปกรณ์ในห้องส่งที่ไม่เหมาะสม บางครั้งก็ส่งผลให้วิทยุชุมชนต้องหยุดดำเนินงานชั่วคราว เช่น กระแสไฟฟ้าที่ไม่สม่ำเสมอ ห้องส่งไม่มีเครื่องปรับอากาศ แลสถานี่ไม่มีสายล่อฟ้า เป็นต้น จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างพบว่าวิทยุชุมชนร้อยละ 15.4 ไม่มีปัญหาอุปสรรคในห้องส่ง อย่างไรก็ตาม ปัญหาการขาดอุปกรณ์ถ่ายทอดสดเป็นปัญหาที่สถานีวิทยุระบุมามากที่สุด มีร้อยละ 28.7 ซึ่งเนื่องมาจาก การถ่ายทอดสดจะสามารถระดมทุนและสร้างการมีส่วนร่วมให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ส่วนปัญหารองลงมาคือ อุปกรณ์ในห้องส่งมีไม่เพียงพอ มีร้อยละ 24.8 และปัญหาลักษณะอื่นๆ ร้อยละ 10.8 ได้แก่ ปัญหาอุปกรณ์เสื่อมสภาพ และปัญหาอุปกรณ์ไม่ได้คุณภาพ/มาตรฐาน เป็นต้น เมื่อพิจารณาตามรายการแล้ว ภาคเหนือไม่มีปัญหาอุปสรรคในห้องส่งมากที่สุด ส่วนภาคตะวันตกมีปัญหาอุปสรรคในห้องส่งมีไม่พอมากที่สุด (ดูตาราง 5.4)

ตาราง 5.4 ปัญหาอุปสรรคในห้องส่งแยกตามภาคและเรียงลำดับจากมากไปน้อย

ภาค	เหนือ	ใต้	อีสาน	ตะวันออก	ตะวันตก	กลาง+ กทม.	รวม(%)
ปัญหาอุปสรรคในห้องส่ง							
ขาดอุปกรณ์ถ่ายทอดสด	12 (4.2)	15 (5.2)	28 (9.8)	14 (4.9)	6 (2.1)	7 (2.4)	82 (28.7)
อุปกรณ์ในห้องส่งไม่พอ	8 (2.8)	10 (3.5)	25 (8.7)	14 (4.9)	8 (2.8)	6 (2.1)	71 (24.8)
อุปกรณ์เสียบ่อย	12 (4.2)	10 (3.5)	18 (6.3)	11 (3.8)	7 (2.4)	0 (0.0)	58 (20.3)
อื่นๆ	6 (2.1)	2 (0.7)	8 (2.8)	5 (1.7)	2 (0.7)	8 (2.8)	31 (10.8)
ไม่มีปัญหาอุปสรรคในห้องส่ง	15 (5.2)	4 (1.4)	14 (4.9)	3 (1.0)	5 (1.7)	3 (1.0)	44 (15.4)
รวม (%)	53 (18.5)	41 (14.3)	93 (32.5)	47 (16.4)	28 (9.8)	24 (8.4)	286 (100.0)

ปัญหาการสร้างเครือข่าย/การสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน กระบวนการเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนส่วนใหญ่ดำเนินการในชุมชนที่มีฐานของงานพัฒนาและใช้วิทยุชุมชนเป็นเครื่องมืออันหนึ่งในการส่งเสริมงานพัฒนา ดังนั้นสถานีวิทยุชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาการสร้างเครือข่าย/การสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน มีร้อยละ 72.5 แต่ถ้าวัดถึงปัญหาในประเด็นนี้ พบว่าถ้าสถานีวิทยุชุมชนมีปัญหาแล้วไม่รู้จะไปปรึกษาใครเป็นปัญหาที่ถูกระบุไว้มากที่สุด มีร้อยละ 8.4 ส่วนปัญหาอื่นๆ ที่มีร้อยละ 12.6 ได้แก่ เครือข่ายขาดข้อมูลข่าวสารทำให้ไม่เท่าทันสถานการณ์ การติดต่อประสานงานในระดับภาคไม่ต่อเนื่อง การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และความเข้มแข็งของคณะกรรมการ เป็นต้น (ดูตาราง 5.5)

ตาราง 5.5 ปัญหาการสร้างเครือข่ายแยกตามภาค

ภาค	เหนือ	ใต้	อีสาน	ตะวันออก	ตะวันตก	กลาง+ กทม.	รวม(%)
ปัญหาการสร้างเครือข่าย							
ไม่รู้จะไปปรึกษาใคร	5 (3.0)	1 (0.6)	3 (1.8)	2 (1.2)	1 (0.6)	2 (1.2)	14 (8.4)
ไม่รู้จะไปสังกัดกับเครือข่ายใด	5 (3.0)	0 (0.0)	4 (2.4)	1 (0.6)	0 (0.0)	1 (0.6)	11 (6.5)
อื่นๆ	5 (3.0)	0 (0.0)	8 (4.8)	3 (1.8)	3 (1.8)	2 (1.2)	21 (12.6)
ไม่มีปัญหาการสร้างเครือข่าย	24 (14.4)	20 (12.0)	40 (24.0)	15 (9.0)	13 (7.8)	9 (5.4)	121 (72.5)
รวม (%)	39 (23.4)	21 (12.6)	55(32.9)	21 (12.6)	17 (10.2)	14 (8.4)	167 (100.0)

แนวทางการดำเนินงานวิเทศชน

การสนับสนุนจากเครือข่ายหรือองค์กรที่ทำงานส่งเสริมวิเทศชน จากการที่วิเทศชนเป็นงานอาสาสมัคร มักมีคนเข้า-ออกตลอดเวลา จึงส่งผลให้สถานีวิเทศชนกลุ่มตัวอย่างต้องการงบประมาณพัฒนาบุคลากรของสถานีวิเทศชนมากที่สุด มีถึงร้อยละ 21.2 ซึ่งสอดคล้องกับปัญหาบุคลากรที่ต้องการพัฒนาศักยภาพของคนทำงาน ความต้องการรองลงมาคือร้อยละ 20.1 คือต้องการวิทยากรผู้เชี่ยวชาญมาช่วยฝึกอบรบวิเทศชนในด้านต่างๆ ส่วนเทพหรือซีดีข่าวสารข้อมูล และคู่มือวิเทศชน มีร้อยละ 19.2 และ 18.3 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาตามรายภาคแล้ว ภาคอีสานและภาคตะวันออกมีความต้องการงบประมาณมาพัฒนาบุคลากรของสถานีวิเทศชนมากที่สุด ซึ่งเป็นความต้องการที่เหมือนกับภาพรวมทั้งประเทศ ส่วนภาคเหนือ ภาคตะวันตก และภาคใต้ ต้องการวิทยากรผู้เชี่ยวชาญมาช่วยฝึกอบรบวิเทศชนด้านต่างๆ มากที่สุด (ดูตาราง 5.6)

ตาราง 5.6 ความต้องการการสนับสนุนของวิเทศชนแยกตามภาค

ภาค	เหนือ	ใต้	อีสาน	ตะวันออก	ตะวันตก	กลาง+กทม.	รวม(%)
การสนับสนุน							
งบประมาณพัฒนาบุคลากร	24 (3.9)	18 (2.9)	45 (7.2)	21 (3.4)	14 (2.2)	10 (1.6)	132 (21.2)
วิทยากรฝึกอบรมด้านต่างๆ	26 (4.2)	19 (3.0)	38 (6.1)	16 (2.6)	16 (2.6)	10 (1.6)	125 (20.1)
เทพ/ซีดีข้อมูลด้านต่างๆ	23 (3.7)	13 (2.1)	38 (6.1)	20 (3.2)	14 (2.2)	12 (1.9)	120 (19.2)
เอกสาร/คู่มือวิเทศชน	21 (3.4)	14 (2.2)	35 (5.6)	19 (3.0)	14 (2.2)	11 (1.8)	114 (18.3)
เวทีแลกเปลี่ยนระดับจังหวัด/ภาค	10 (1.6)	15 (2.4)	43 (6.9)	20 (3.2)	14 (2.2)	12 (1.9)	114 (18.3)
อื่นๆ	9 (1.4)	0 (0.0)	4 (0.6)	3 (0.5)	0 (0.0)	2 (0.3)	18 (2.9)
รวม (%)	113 (18.1)	79 (12.7)	203 (32.6)	99 (15.9)	72 (11.6)	57 (9.1)	623 (100.0)

การดำเนินงานในภาวะความไม่แน่นอนของกฎหมาย ในสถานการณ์ที่ยังไม่ได้มีการจดทะเบียนให้ถูกต้องและสถานภาพทางกฎหมายที่ยังไม่แน่นอนในปัจจุบัน สถานีวิเทศชนร้อยละ 49.6 เห็นว่าวิเทศชนควรดำเนินงานตามปกติ รองลงมาคือการร่วมมือกับเครือข่ายเรียกร้องให้มีกฎหมายรับรองสถานภาพ มีร้อยละ 41.6 ส่วนสถานีวิเทศชนที่เห็นว่าควรเลิกยุ่งเกี่ยวกับการเมืองและหยุดดำเนินงานมีร้อยละ 3.8 และ 1.5 ตามลำดับ (ดูตาราง 5.7)

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यุชุมชนภาคประชาชน

ตาราง 5.7 แนวทางดำเนินงานภายใต้ความไม่แน่นอนของกฎหมาย

การดำเนินงาน	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
ดำเนินงานตามปกติ	130	49.6
ร่วมกับเครือข่ายผลักดันนโยบาย	109	41.6
เลิกยุ่งเกี่ยวกับการเมือง	10	3.8
หยุดการดำเนินงาน	4	1.5
อื่นๆ	9	3.5
รวม	262	100.0

การจดทะเบียน การไม่มีกฎหมายรับรองวิद्यุชุมชนในปัจจุบัน สถานีวิทยุชุมชนกลุ่มตัวอย่าง 74 สถานี หรือร้อยละ 52.2 เห็นว่าควรจดทะเบียนกับคณะกรรมการร่วมระหว่างราชการ วิद्यุชุมชน และภาคประชาสังคม แนวทางอันดับรองลงมาร้อยละ 20.4 เห็นว่าควรมีการรับรองกันเองภายในเครือข่าย ส่วนสถานีวิทยุชุมชนที่เห็นว่าไม่ควรถูกจดทะเบียนกับหน่วยงานใดมีร้อยละ 16.2 และแนวทางลักษณะอื่นๆ ได้แก่ จดทะเบียนกับคณะกรรมการสื่อภาคประชาชน และจดทะเบียนกับองค์กรที่เข้ามาทำงานพัฒนาชุมชน เป็นต้น (ดูตาราง 5.8)

ตาราง 5.8 แนวทางการจดทะเบียนของวิद्यุชุมชน

การจดทะเบียน	จำนวนสถานี	ร้อยละ
คณะกรรมการร่วมฯ	74	52.2
รับรองกันเอง	29	20.4
ไม่จดทะเบียน	23	16.2
กรมประชาสัมพันธ์	8	5.6
อื่นๆ	8	5.6
รวม	142	100.0

หมายเหตุ: สถานีวิทยุชุมชน 16 สถานี ไม่ตอบคำถามนี้

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับนโยบายวิद्यุชุมชน สถานีวิทยุชุมชนกลุ่มตัวอย่างต้องการให้รัฐบาลสำรวจสภาพและแยกประเภทวิद्यุชุมชนออกจากวิทยุธุรกิจให้ชัดเจนมากที่สุด มีร้อยละ 27.6 และความต้องการรองลงมา คือ ต้องการให้รัฐส่งเสริม/สนับสนุนให้วิद्यุชุมชนสามารถดำเนินการภายใต้ปรัชญา “ของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน” มีร้อยละ 24.5 ส่วนความต้องการให้รัฐบาลจัดตั้งองค์กรเพื่อจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียงโดยเร็ว มีร้อยละ 22.3 และต้องการให้รัฐบาลสร้างความเข้าใจแนวคิด/หลักการวิद्यุชุมชนที่แท้จริงให้กับสังคม มีร้อยละ 19.5 ส่วนความต้องการอื่นๆ ได้แก่ การแบ่งคลื่นบนหน้าปัดให้ชัดเจน การจัดตั้งกองทุนวิद्यุชุมชน และการเพิ่มกำลังส่งให้เหมาะสมกับพื้นที่ เป็นต้น (ดูตาราง 5.9)

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यชุมชนภาคประชาชน

ตาราง 5.9 ความต้องการของวิद्यชุมชนเกี่ยวกับนโยบายรัฐ

นโยบาย	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
สำรวจสถานภาพและแยกประเภท	136	27.6
ส่งเสริมวิद्यชุมชน	121	24.5
ตั้งองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่	110	22.3
สร้างความเข้าใจ	96	19.5
อื่นๆ	30	6.1
รวม	493	100.0

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

วิद्यชุมชนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ดำเนินงานตามหลักการที่ว่าวิद्यชุมชนเป็นของชุมชน เพื่อชุมชน และโดยชุมชน กล่าวคือ ในแง่มุม “ของชุมชน” ถ้าดูจากองค์ประกอบของคณะกรรมการวิद्यชุมชนแล้ว พบว่ามีคนหลากหลายกลุ่มภายในชุมชนเข้ามาร่วมเป็นกรรมการ ส่วนทุนที่ใช้ดำเนินการนั้นก็เป็นการระดมทุนจากภายในชุมชนมากกว่าร้อยละ 50 นอกจากนี้ ในแง่มุมของ “โดยชุมชน” ถ้าดูจากจำนวนของคณะกรรมการและผู้จัดรายการแล้ว มีมากพอสมควร โดยกรรมการมีเฉลี่ยสถานีละ 7 คน ผู้จัดรายการเฉลี่ยสถานีละ 14 คน เป็นผู้ชาย 9 คน ผู้หญิง 5 คน ส่วนการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ผู้ฟังจะใช้วิธีโทรศัพท์เข้าไปพูดคุยด้วย หรือในเวลาพบกันในชุมชน กลุ่มผู้ฟังก็จะมีมาให้คำแนะนำกับกรรมการหรือผู้จัดรายการ ส่วนในแง่มุมของ “เพื่อชุมชน” แม้ว่ารายการและวันเวลาออกอากาศจะไม่แตกต่างกับวิทยุกระแสหลัก แต่จุดเด่นก็คือการใช้ภาษาท้องถิ่นที่ผู้ฟังคุ้นเคย และเนื้อหาของรายการตอบสนองความต้องการของชุมชน อย่างเช่นรายการเพลงก็เปิดเพลงตามความต้องการของผู้ฟังไม่ใช่รายการโปรมิตเพลง และข่าวสารท้องถิ่นก็มีเนื้อหาที่เป็นสาระข่าวสารต่างๆ ภายในชุมชนที่หาฟังไม่ได้จากวิทยุกระแสหลัก

นอกจากนี้ หลักการวิद्यชุมชนที่ว่าเป็นการดำเนินงานที่ไม่แสวงหากำไรทางธุรกิจและไม่ถูกแทรกแซงจากรัฐและทุนนั้น วิद्यชุมชนต้องมีค่าใช้จ่ายประจำเดือนประมาณ 2,800 บาท และส่วนใหญ่สามารถระดมทุนจากภายในชุมชนมาสนับสนุนค่าใช้จ่ายเหล่านี้ได้ แต่ก็มีปัญหาด้านทุนสำรองที่จะต้องใช้จ่ายเมื่อเครื่องส่งเสียและต้องซ่อมแซมหรือซื้อเครื่องใหม่ อย่างไรก็ตามวิद्यชุมชนกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 13.9 ได้หันไปรับเงินจากโฆษณาเพื่อนำเงินใช้ดำเนินงาน เนื่องจากไม่สามารถระดมทุนภายในชุมชนได้ ส่วนการไม่ถูกแทรกแซงหรือครอบงำจากรัฐ ทุน และกลุ่มการเมืองนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก เนื่องจากวิद्यชุมชนเป็นพื้นที่สาธารณะ/พื้นที่การเมืองที่คนทุกกลุ่มอยากเข้ามามีส่วนร่วม การเข้ามาแทรกแซงหรือครอบงำจึงเกิดขึ้นตลอดเวลาและมีความหลากหลาย แต่คนทำงานวิद्यชุมชนกว่าร้อยละ 30 ก็ไม่คิดว่าตนเองถูกแทรกแซง แต่มีความรู้สึกว่าเป็นความสัมพันธ์แบบเอื้อประโยชน์กันมากกว่า

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ แบ่งประเด็นอภิปรายเพื่อหาข้อสรุปออกเป็น 5 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1. การดำเนินงานวิद्यชุมชนภายใต้ระบบทุนนิยมไร้พรหมแดน ข้อถกเถียงว่าวิद्यชุมชนควรมีโฆษณาหรือไม่ แตกออกเป็นสองขั้ว คือ ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเพื่อให้มีรายได้มาดำเนินงาน อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเป็นการทำลาย “จิตวิญญาณวิद्यชุมชน” ส่วนฝ่ายที่อยู่กลางๆ ก็จะรับเงินหรือสิ่งของที่บริจาคโดยคนโดยชุมชนและช่วยประชาสัมพันธ์ออกอากาศให้ อย่างไรก็ตาม คำว่า “โฆษณา” และ “ประชาสัมพันธ์” มีเส้นแบ่งที่บางมาก โฆษณาเป็นเรื่องของการบอกเล่าสรรพคุณและโน้มน้าวให้ไปซื้อสินค้า และเมื่อรับเงินโฆษณามาแล้ว ผู้ประกอบการก็นำมาแบ่งกัน นับเป็นการประกอบธุรกิจอย่างหนึ่ง ส่วนการประชาสัมพันธ์นั้น เป็นเรื่องของการบอกขอบคุณแก่ผู้ให้เงินหรือสิ่งของเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของวิद्यชุมชน นอกจากนี้ ในแง่ของการโฆษณา ผู้ให้เงินโฆษณากำหนดเงื่อนไข ส่วนการประชาสัมพันธ์ ผู้รับเงินเป็นฝ่ายกำหนดเงื่อนไข

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यชุมชนภาคประชาชน

การระดมทุนภายในชุมชนเพื่อดำเนินการวิद्यชุมชนมีร้อยละ 57.9 และใช้หลายวิธีการ ได้แก่ การทอดผ้าป่า การจัดเลี้ยงน้ำชา การจัดเลี้ยงโต๊ะจีน และการตั้งตู้บริจาคไว้ที่สถานี เป็นต้น การระดมทุนภายในแบบนี้ นับเป็นแนวทางหนึ่งของการสร้างความรู้สึกของ “ความเป็นเจ้าของ” ให้กับคนในชุมชน แต่ถ้าสถานีวิद्यชุมชนแห่งไหนรับเงินโฆษณา คนในชุมชนก็จะหยุดสนับสนุนด้านการเงินเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงานวิद्यชุมชน เพราะเห็นว่าสถานีวิद्यชุมชนนั้นๆ สามารถดำเนินงานได้เอง และความรู้สึกของ “ความเป็นเจ้าของ” ของคนในชุมชนก็จะจางหายไป

ส่วนประเด็นการนำเงินกองทุนที่เก็บมาจากค่าธรรมเนียมในการประกอบการสื่อสารมวลชน มาใช้สนับสนุนการดำเนินงานของวิद्यชุมชนนั้น คำถามก็มีอยู่ว่าจะสนับสนุนสถานีในแง่ไม่ไหนบ้าง และด้วยเงินจำนวนเท่าไร การสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน เช่น ค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์ ค่าบริหารจัดการ เป็นต้น จะทำให้ “ความเป็นเจ้าของ” ของคนในชุมชนหายไปหรือไม่ หรือว่าเงินกองทุนฯ ควรจะนำไปใช้เสริมสร้างศักยภาพของคนทำงานวิद्यชุมชนมากกว่า ส่วนค่าใช้จ่ายประจำเดือนซึ่งเฉลี่ยประมาณเดือนละ 2,800 บาทนั้น ชุมชนควรจะเป็นฝ่ายรับผิดชอบ ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความรู้สึก “ความเป็นเจ้าของ” ให้กับคนในชุมชน

นอกจากนี้ วิद्यชุมชนของไทยในปัจจุบัน คนชนบทและคนชายขอบสามารถเปิด “พื้นที่” โดยใช้วิद्यชุมชนเป็น “สื่อชุมชน” หรือ “สื่อทางเลือก” มากกว่าจะเป็น “สื่อภาคประชาชน” หรือ “สื่อสาธารณะ” กล่าวคือ วิद्यชุมชนสามารถสร้างความบันเทิงและสื่อสารข่าวสารภายในชุมชนได้ดี และส่วนใหญ่ยังทำงานในระบบอาสาสมัคร และนำเสนอเนื้อหาโดยใช้หลักเกณฑ์ที่แตกต่างจากสื่อกระแสหลัก ส่วนการมุ่งเนื้อหาสาระมากกว่าบันเทิงหรือการมีส่วนร่วมเต็มรูปแบบ หรือการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสาธารณะและร่วมกันแสวงหาทางออก ยังเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก มีวิद्यชุมชน 3 – 4 สถานีเท่านั้นที่สามารถทำถึงขั้นนี้ได้

2. การมีส่วนร่วมของชุมชน งานวิจัยวิद्यชุมชนหลายชิ้นระบุว่า แม้ว่าในช่วงแรกของการก่อตั้งวิद्यชุมชนจะมีคนสนใจมาเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก แต่ต่อมาเมื่อคนในชุมชนเริ่มทยอยหยุด “เล่นของเล่นชิ้นใหม่” ขึ้นนี้แล้ว คนในชุมชนส่วนใหญ่ก็มีส่วนร่วมในฐานะ “ผู้ฟัง” และ “ผู้จัดรายการ” เท่านั้น ส่วนการบริหารจัดการเป็นเรื่องของกลุ่มแกนนำ (สุรัชย์ ช่อผกา, 2548; Bhattachara Aramsri, 2005)

ประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชน มีเงื่อนไขที่ไม่ควรมองข้าม คือ ถ้าพื้นที่ใดมีฐานของงานพัฒนาและมีแกนนำที่ทำงานเพื่อสังคมมาก หรือเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาสาธารณะที่คนส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะมีอยู่สูง ส่วนพื้นที่ที่ไม่มีฐานงานพัฒนาและแกนนำที่ทำงานเพื่อสังคมมีไม่มากนัก หรือไม่ใช่พื้นที่ที่มีปัญหาสาธารณะ การมีส่วนร่วมของคนชุมชนจะมีต่ำมาก

อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการวิद्यชุมชนประกอบด้วยคนที่หลากหลายภายในชุมชน และมีคณะกรรมการที่กระตือรือร้นเฉลี่ยสถานีละ 1 – 7 คน และผู้จัดรายการเฉลี่ยสถานีละ 14 คน นอกจากนี้ แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมนี้ สถานีวิद्यชุมชนหลายสถานีได้มีประกาศเพื่อตอกย้ำอยู่เสมอว่าสถานีวิद्यแห่งนี้เป็นของชุมชน และเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมอยู่เสมอๆ ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การรับบริจาคเงินและ/หรือสิ่งของ การรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ฟังโทรศัพท์เข้ามา และคณะกรรมการ/ผู้จัดรายการรับออกไปพบปะพูดคุยกับผู้ฟัง เป็นต้น ส่วนการเชิญคนท้องถิ่นมาพูดในรายการมีไม่บ่อยนัก มีร้อยละ 62.6 และไม่มีเชิญคนท้องถิ่นมาร่วมในรายการเลย มีร้อยละ 5.3 เท่านั้น

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

วิธีการดึงคนในชุมชนมาร่วมจัดรายการ เพื่อก่อให้เกิดความคุ้นเคยกับการใช้เครื่องส่งและทักษะในการพูด ในลักษณะที่คนวิทยุชุมชนภาคใต้เรียกว่า “**หัดในแอก**” (On the job training) นับเป็นวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมที่ดีวิธีหนึ่ง นอกจากนี้ ในแต่ละรายการนั้น ใช้ทีมจัดรายการจะดีกว่ามีผู้จัดรายการคนเดียว เพราะเมื่อคนใดคนหนึ่งไม่สามารถมาจัดรายการหรือถูกดึงตัวไปจัดรายการที่สถานีวิทยุแห่งอื่น คนที่เหลือก็ยังคงสามารถจัดรายการนั้นๆ ต่อไปได้โดยไม่ชะงักงัน

3. การสนับสนุนกันและกันของเครือข่ายวิทยุชุมชน จากการทำงานที่ผ่านมาเกือบ 10 ปี ของแกนนำวิทยุชุมชนทั่วประเทศ แกนนำหลายภาคได้พัฒนาตนเองขึ้นมา ทำให้บางคนสามารถเป็นวิทยากรกระบวนการเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนที่ต้องการก่อตั้งวิทยุชุมชน บางคนก็มีความรู้ด้านเทคนิคและสามารถปรับแก้เครื่องส่งได้ บางคนก็มีความสามารถในการจัดรายการที่ดึงดูดใจ ดังนั้น การรวมกลุ่มที่มีความชำนาญการณด้านต่างๆ เกี่ยวกับวิทยุชุมชนน่าจะเป็นแนวทางการสนับสนุนวิทยุชุมชนของเครือข่ายระดับภาค ทั้งก็เพื่อช่วยเหลือวิทยุชุมชนที่เกิดขึ้นแล้วและกำลังจะก่อตั้งขึ้นใหม่ในประเด็นที่สถานีวิทยุชุมชนนั้นๆ ต้องการ เครือข่ายวิทยุชุมชนควรจะไปช่วยแก้ไขปัญหาที่วิทยุชุมชนประสบอยู่ในปัจจุบันมากที่สุด คือ ขาดความรู้ด้านเทคนิคการควบคุมและซ่อมแซมบำรุงรักษาเครื่องส่ง ซึ่งมีถึงร้อยละ 19.6 และปัญหารองลงคือ ขาดทักษะในการจัดรายการวิทยุที่มีประสิทธิภาพ/น่าสนใจ/และหลากหลาย มีร้อยละ 16.5

นอกจากนี้ แนวทางการสอนหรือฝึกอบรมการดำเนินงานวิทยุชุมชน โดยนักวิชาการสื่อสารมวลชนที่สอนในมหาวิทยาลัยต่างๆ ถูกตั้งข้อสังเกตจากวิทยุชุมชนบางแห่งว่าอาจจะไม่สอดคล้องกับแนวทางของการดำเนินงานวิทยุชุมชนของท้องถิ่นไทย ที่เน้นความเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น/ชุมชน ไม่ใช่ “ความเป็นมืออาชีพ” ดังนั้น แกนนำเครือข่ายในแต่ละภาคควรจะประยุกต์ใช้แนวคิดที่ได้เรียนรู้อมาใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละภาค ซึ่งจะทำให้เกิดแนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชนที่หลากหลายรูปแบบ

4. การสนับสนุนเชิงนโยบายของรัฐ ความล่าช้าของการออกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 ประกอบกับกระบวนการสรรหา กสช. ที่ต้องทำถึง 2 รอบและก็ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ทำให้รัฐบาลต้องออกกฎระเบียบและตั้งองค์กร/หน่วยงานขึ้นมารับผิดชอบหลายครั้งหลายหน่วยงานด้วยกัน แต่ในระหว่างแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาวิทยุชุมชนร่วมกันระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน หน่วยงานภาครัฐก็มีคำสั่งปิดสถานีวิทยุชุมชนหลายสิบแห่ง ด้วยข้อหาไม่มีใบอนุญาตและคลื่นรบกวนวิทยุการบิน วิทยุกระแสหลัก และวิทยุโทรทัศน์ ต่อมาเมื่อรัฐอนุญาตให้วิทยุชุมชนสามารถมีโฆษณาได้ชั่วโมงละ 6 นาที รัฐก็ไม่สามารถควบคุมและดูแล “วิทยุชุมชน” ที่เกิดขึ้นมาอย่างมากมายได้ และวิทยุชุมชนที่เกิดขึ้นมาใหม่นี้ก็มีแนวทางดำเนินงานที่หลากหลาย บางส่วนก็ดำเนินงานที่ไม่เป็นไปตามหลักการ “ของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน”

นอกจากนี้ หลังรัฐประหารของ คปค. ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2549 คปค. ก็ได้เข้าไปควบคุมสื่อทุกประเภท รวมถึงวิทยุชุมชนด้วย เนื่องจากการต่อสู้ระหว่าง “กลุ่มอำนาจใหม่” กับ “กลุ่มอำนาจเก่า” ยังคุกรุ่นอยู่ตลอดเวลา 1 ปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ คปค. ยังเข้าควบคุมและตั้งข้อกำหนดให้วิทยุชุมชนต้องปฏิบัติตามเสมือน “วิทยุของรัฐ” ด้วย ดังนั้น วิทยุชุมชนส่วนใหญ่ได้หยุดรายการที่มีการวิพากษ์วิจารณ์การเมือง ทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น และหันมา

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิद्यุชุมชนภาคประชาชน

จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้เสนอให้รัฐจัดตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างราชการ วิद्यุชุมชน และภาคประชาสังคมในช่วงที่ยังไม่มี กสช. หรือ กสทช. เพื่อทำหน้าที่แทน กสช. หรือ กสทช. ไปก่อน นอกจากนี้ รัฐควรสำรวจสถานภาพและแยกประเภทวิद्यุชุมชนออกจากวิद्यุธุรกิจให้ชัดเจน และส่งเสริม/สนับสนุนให้วิद्यุชุมชนสามารถดำเนินการภายใต้ปรัชญาของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน

5. ปัญหาคลื่นทับ/คลื่นแทรก/คลื่นรบกวน หลังจากที่รัฐบาลอนุญาตให้วิद्यุชุมชนสามารถมีโฆษณาได้ชั่วโมงละไม่เกิน 6 นาทีเพื่อนำรายได้มาใช้ดำเนินงานใน พ.ศ. 2547 ทำให้มีสถานีวิद्यุชุมชนเกิดใหม่หลายพันสถานี และส่งผลให้เกิด “สงครามคลื่นความถี่” ขึ้นมา เนื่องจากคลื่นที่มีใช้อยู่มีจำนวนจำกัด ปัญหาเรื่องคลื่นทับ/คลื่นแทรก/คลื่นรบกวนมักจะเกิดขึ้นในพื้นที่ตัวเมืองขนาดใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ เชียงใหม่ ขอนแก่น สงขลา เป็นต้น เนื่องจากมีการตั้งสถานีวิทยุกันมาก ทำให้ต้องใช้เลขคลื่นที่ใกล้ (ห่างกัน 0.25) นอกจากนี้ เวลาคลื่นวิทยุชุมชนไปรบกวนคลื่นวิทยุการบินหรือคลื่นวิทยุหรือโทรทัศน์กระแสหลัก หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องมักจะมีหนังสือแจ้งไปให้สถานีวิทยุชุมชนนั้นๆ ปิดสถานี ไม่อนุญาตให้ออกกระจายเสียงอีกต่อไป

จากวิद्यุชุมชนกลุ่มตัวอย่างพบว่ามีวิद्यุชุมชนร้อยละ 20.2 ไม่มีปัญหาคลื่นทับ/คลื่นแทรก แต่สถานีวิทยุชุมชนที่มีปัญหาคลื่นทับมีร้อยละ 41.6 ปัญหาเลขคลื่นใกล้กันมีร้อยละ 33.5 และปัญหาสถานีตั้งอยู่ใกล้กันมีร้อยละ 24.9 จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น มีวิद्यุชุมชนที่สามารถแก้ไขปัญหาก็ได้เพียงร้อยละ 23.3 ส่วนอีกร้อยละ 76.7 ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาก็ได้

การแก้ไขปัญหาคือคลื่นทับ/คลื่นแทรกมีหลายจังหวัดที่สามารถแก้ไขได้ อย่างเช่น จังหวัดเชียงราย สถานีวิทยุชุมชนได้รวมตัวกันเป็นชมรม เมื่อเกิดปัญหาคือคลื่นทับ/คลื่นแทรก ก็จะมีการพูดคุยกันเพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน ส่วนจังหวัดจะเชิงเตตรา แกนนำเครือข่ายวิทยุชุมชนได้ร่วมมือกับประชาสัมพันธ์จังหวัดจัดประชุมหาแนวทางแก้ไขปัญหาคือคลื่นทับ/คลื่นแทรก สำหรับจังหวัดสงขลาเป็นการดำเนินงานในระดับปัจเจก เมื่อมีคลื่นทับ/คลื่นแทรก จะดำเนินการ 2 ลักษณะ คือ 1) แจ้งให้คลื่นวิทยุใหม่ที่มาทับหรือแทรกคลื่นของตนเองรับทราบ พร้อมทั้งบอกให้ทราบว่าคลื่นช่วงไหนที่ยังว่างอยู่ หรือ 2) ย้ายคลื่นของตนเองออกไปยังคลื่นอื่นที่ไม่มีปัญหาคลื่นทับ/คลื่นแทรก (กรณีนี้ แล้วแต่ว่าเครื่องส่งของตนเองสามารถปรับย้ายคลื่นได้มากน้อยขนาดไหน)

นอกจากนี้ แนวทางการแก้ไขปัญหาคือคลื่นทับ/คลื่นแทรก ควรจะมี “การจัดระเบียบคลื่น” โดยการแบ่งตามเลขหน้าปิดคลื่นวิทยุ อย่างเช่น คลื่น 88 – 91 เป็นของวิद्यุชุมชน คลื่น 92 – 100 เป็นของวิद्यุธุรกิจ และคลื่น 101 – 108 เป็นของวิद्यุสาธารณะ และในพื้นที่ใกล้เคียงกันให้ใช้คลื่นแบบสลับฟันปลาห่างกัน 0.5 เช่น พื้นที่ ก. ใช้คลื่น 88.0 และพื้นที่ ข. ใช้คลื่น 88.5 เป็นต้น ส่วนการที่คลื่นวิทยุชุมชนไปรบกวนคลื่นวิทยุการบินหรือคลื่นวิทยุหรือโทรทัศน์กระแสหลักนั้น หน่วยงานรัฐควรมีหนังสือแจ้งไปยังสถานีวิทยุชุมชนนั้นๆ ว่าสถานีวิทยุชุมชนนั้นๆ ออกอากาศแล้วไปรบกวนคลื่นวิทยุการบิน หรือคลื่นวิทยุ หรือคลื่นโทรทัศน์อย่างไร และถ้าจะไม่ให้รบกวนควรจะต้องคลื่นไปที่เลขไหน เสาอากาศควรหันไปทิศทางไหน และให้ตั้งสถานีวิทยุชุมชนห่างจากสนามบินเท่าไร

ข้อเสนอแนะ

1. การจัดประชุมร่วมกันของหน่วยงาน/องค์กรที่สนับสนุนวิद्यุชุมชน ปัจจุบันมีหน่วยงาน/องค์กรหลายแห่ง ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ที่สนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพของวิद्यุชุมชน เช่น คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส.) สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรช.) สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สถาบันพัฒนาสื่อภาคประชาชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) เป็นต้น หน่วยงาน/องค์กรเหล่านี้ บางครั้งก็ร่วมกันทำงาน บางครั้งก็ออกไปทำเอง ทำให้สถานีวิद्यุชุมชนบางสถานีนี้อาจมีหลายหน่วยงาน/องค์กรเข้าไปสนับสนุน และสถานีวิद्यุชุมชนบางสถานีนี้อาจไม่มีหน่วยงาน/องค์กรใดไปช่วยเหลือเลย

การสรุปบทเรียนและการกำหนดทิศทางการทำงานร่วมกันของหน่วยงาน/องค์กรที่สนับสนุนวิद्यุชุมชน นอกจะทำให้พื้นที่การทำงานและการจัดฝึกอบรมไม่ซ้ำซ้อนกันแล้ว ยังจะทำให้พื้นที่ทำงานขยายกว้างขึ้นไปอีกด้วย นอกจากนี้ควรจะดำเนินงานที่ตอบสนองความต้องการของวิद्यุชุมชน คือ การพัฒนาบุคลากรของวิद्यุชุมชนในด้านเทคนิคการควบคุมและซ่อมแซมบำรุงรักษาเครื่องส่ง และการผลิตรายการที่มีคุณภาพ/หลากหลาย/น่าสนใจ

2. การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในช่วงก่อตั้งสถานี วิद्यุชุมชนส่วนใหญ่จะมีกระบวนการจัดเตรียมความพร้อมชุมชนโดยมีคนภายนอกชุมชนที่มีความรู้ความชำนาญด้านสื่อสารมวลชนมาช่วยเป็น “พี่เลี้ยง” แต่เมื่อมีการจัดตั้งสถานีและออกอากาศแล้ว ส่วนใหญ่คนในชุมชนก็จะจัดการบริหารวิद्यุชุมชนกันเอง และธรรมชาติของ “งานอาสาสมัคร” ของวิद्यุชุมชน ทำให้มีคนเข้า-ออกอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นจึงทำให้สถานีวิद्यุชุมชนบางสถานีไม่สามารถดำเนินงานตามหลักการ/ปรัชญาของวิद्यุชุมชนได้อีกต่อไป และบางสถานีคณะกรรมการก็แตกแยกทางความคิด โดยเฉพาะประเด็นการมีหรือไม่มีโฆษณา นอกจากนี้ถ้าแกนนำวิद्यุชุมชนไม่มีความสามารถในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การบริหารจัดการก็จะอยู่ในมือของกลุ่มแกนนำเท่านั้น

การจัดประชุมเพื่อสรุปบทเรียนร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้บริหารกับกลุ่มผู้ฟังของแต่ละสถานี และการจัดประชุมระหว่างกลุ่มผู้บริหารแต่ละสถานี นับเป็นแนวทางหนึ่งที่จะส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและการเรียนรู้ร่วมกันว่าวิद्यุชุมชนจะเป็นของชุมชน เพื่อชุมชน และโดยชุมชนได้อย่างไร นอกจากนี้การสรุปบทเรียนระหว่างสถานี ควรแยกสรุปเป็นประเด็นๆ ไป เช่น การสร้างการมีส่วนร่วม การผลิตรายการที่มีคุณภาพ การระดมทุน เป็นต้น โดยเลือกสถานีที่มีความเด่นชัดในประเด็นหนึ่งๆ มาสรุปบทเรียนร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อสร้างองค์ความรู้จากการปฏิบัติจริงขึ้นมาชุดหนึ่ง จากนั้นก็นำชุดองค์ความรู้นั้นๆ ไปเผยแพร่ให้กับสถานีวิद्यุชุมชนที่มีความอ่อนด้อยในประเด็นนั้นๆ

3. การสนับสนุนกันและกันของเครือข่ายวิद्यุชุมชน การทำงานที่ผ่านมาของเครือข่ายวิद्यุชุมชน ทั้งในระดับภาคและระดับประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นการร่วมกันสนับสนุนแนวทางการดำเนินงานวิद्यุชุมชนตามหลักการ “ของชุมชน เพื่อชุมชน และโดยชุมชน” และคัดค้านนโยบายของรัฐบาลที่ขัดกับหลักการ/ปรัชญาของวิद्यุชุมชน

จากการทำงานที่ผ่านมา แกนนำและผู้ปฏิบัติการในเครือข่ายระดับภาคและระดับประเทศ มีองค์ความรู้ชุดหนึ่งที่สามารถนำมาถ่ายทอดและสนับสนุนกันและกันได้ ไม่ว่าจะเป็นชุดความรู้ทางด้านเทคนิคและการบำรุงรักษา

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

นอกจากนี้ เครือข่ายระดับภาคและระดับประเทศควรจะสนับสนุนการดำเนินงานของแต่ละสถานีวิทยุชุมชนด้วย อย่างเช่น การติดตามข้อมูลข่าวสารต่างๆ ของวิทยุชุมชน “ลูกข่าย” อยู่เสมอเพื่อติดตามดูว่าสถานีนั้นๆ กำลังประสบปัญหาในด้านใดบ้าง ทั้งนี้ก็เพื่อให้การสนับสนุนด้านเทคนิค หรือฝึกอบรมบุคลากรด้านการจัดรายการและบริหารจัดการ หรือช่วยแสวงหาผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ ที่สามารถช่วยเหลือประเด็นปัญหาต่างๆ ได้อย่างทัน่วงที่ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นการสร้างเครือข่ายทรัพยากรบุคคล

4. การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างราชการ วิทยุชุมชน และภาคประชาสังคม

สังคม เพื่อกำกับและดูแลการดำเนินการวิทยุชุมชนเป็นการชั่วคราว ในขณะที่ยังไม่มียกเว้นของรัฐที่เป็นอิสระเพื่อทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ เนื่องจากขณะนี้มีการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงขนาดเล็กเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งประเภทที่แสวงหารายได้ในเชิงพาณิชย์ และที่มีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สาธารณะและไม่แสวงหากำไรในทางธุรกิจ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาการแข่งขันและแย่งชิงการใช้ทรัพยากรคลื่นความถี่ในระดับท้องถิ่นตามมา

จากการสังเคราะห์ข้อเสนอแนะพบว่าผู้ประกอบการวิทยุกระจายเสียงชุมชน มีความต้องการให้จัดตั้งคณะกรรมการกำกับ ดูแล การประกอบกิจการวิทยุชุมชนขึ้นเป็นการชั่วคราว เพื่อให้การประกอบกิจการวิทยุชุมชนในลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของภาคประชาชน สามารถดำเนินการต่อไปได้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 ในมาตรา 26 ที่กำหนดว่า ต้องจัดให้ภาคประชาชนได้ใช้คลื่นความถี่ไม่น้อยกว่าร้อยละยี่สิบ และต้องสนับสนุนให้ภาคประชาชนมีโอกาสใช้คลื่นความถี่ในสัดส่วนตามที่กำหนด

การจัดตั้งคณะกรรมการกำกับ ดูแล การประกอบกิจการวิทยุชุมชนชั่วคราวดังกล่าว ให้มีการจัดตั้งในลักษณะพหุภาคี กล่าวคือ มีตัวแทนจากภาคราชการ ตัวแทนผู้ประกอบการวิทยุชุมชน และตัวแทนภาคประชาสังคมร่วมกันจัดตั้งขึ้นเป็นคณะกรรมการ โดยจัดแบ่งออกเป็นสามระดับ คือ ระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับจังหวัด โดยให้คณะกรรมการในระดับประเทศมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและแผนแม่บทในการใช้คลื่นความถี่ และกำหนดแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการดำเนินการวิทยุชุมชนในแต่ละพื้นที่ เช่น การออกใบอนุญาต การลงทะเบียน เป็นต้น ทั้งนี้ให้คณะกรรมการในระดับจังหวัดและระดับภาคเป็นผู้รวบรวมข้อมูลนำเสนอและมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายร่วมกับคณะกรรมการระดับประเทศด้วย นอกจากนี้คณะกรรมการระดับภูมิภาคทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างคณะกรรมการระดับประเทศกับระดับจังหวัด ส่วนคณะกรรมการระดับจังหวัดจะทำหน้าที่เป็นนายทะเบียน ตรวจสอบเพื่อออกใบอนุญาต ตลอดจนร่วมกับคณะกรรมการระดับภูมิภาคแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจริงทั้งในระดับจังหวัดและระหว่างจังหวัดด้วย เช่น การเกิดคลื่นทับ/คลื่นแทรกข้ามจังหวัด เป็นต้น

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

เมื่อมีองค์หรืออิสระที่มีหน้าที่กำกับดูแลกิจการกระจายเสียงเกิดขึ้น ให้คณะกรรมการในระดับจังหวัดและระดับภาคดำเนินการต่อไปโดยมีวาระและอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้

ทั้งนี้ข้อเสนอแนะข้างต้นเกิดขึ้นจากกระบวนการศึกษาในช่วงเวลาที่ยังไม่มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการประกอบกิจการวิทยุขนาดเล็ก ซึ่งในภายหลังสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) ได้ตราพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ขึ้นบังคับใช้ โดยกำหนดในบทเฉพาะกาลให้คณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.) และคณะอนุกรรมการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ เป็นผู้ดำเนินการให้ผู้ประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงชุมชนรับใบอนุญาตประกอบกิจการบริการชุมชนเป็นการชั่วคราว ซึ่งเป็นกลไกในระดับประเทศขึ้น

คณะผู้ศึกษา จึงมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อให้การกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุชุมชนและการจัดสรรคลื่นความถี่ สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงควรกำหนดให้มีคณะกรรมการทั้งในระดับภูมิภาคและระดับจังหวัดเพิ่มเติม ในลักษณะคณะกรรมการร่วม เพื่อให้การจัดสรรคลื่นความถี่และการออกใบอนุญาตชั่วคราวมีความโปร่งใสเป็นธรรม และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. (2546), **คู่มือวิทยุชุมชน**, คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (เอกสารอัดสำเนา).
- คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ. (2549), **สรุปการทำงานโครงการวิจัยวิทยุชุมชน: ข้อเสนอการพัฒนา กฎและกติกากการออกใบอนุญาตของวิทยุชุมชน**, กรุงเทพฯ: ยูเนสโก.
- คอรีน เฟรเซอร์ และโซเนีย เรสเตรโ. (2001), **คู่มือวิทยุชุมชน**, แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษเรื่อง Community Radio Handbook โดย รศ. ดร. จุมพล รอดคำดี, กรุงเทพฯ: ยูเนสโก.
- เครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคเหนือ. (2548), **ทำเนียบวิทยุชุมชนภาคเหนือตอนบน**, เชียงใหม่: สำนักงาน ปฏิบัติงานพัฒนาองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- _____. (2550), **บันทึกการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ “การบริหารจัดการวิทยุชุมชนแบบมีส่วนร่วม, 5 - 7 เมษายน 2550 บ้านธารแก้ว จังหวัดเชียงใหม่ (เอกสารอัดสำเนา).**
- จิราพร วิทยศักดิ์พันธุ์ และนาฎยา ตนานนท์. (2550), **คู่มือวิทยุชุมชน**, เชียงใหม่: คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการ ปฏิรูปสื่อภาคเหนือ.
- จุมพล รอดคำดี. (2542), **วิทยุกระจายเสียงชุมชน (Community Radio) ของประชาชน โดยประชาชน เพื่อ ประชาชน**, กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (จุลสาร).
- ปิ่นอมพร ไพบูลย์วัฒนกิจ. (2549), **การเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนขอภาคประชาชน กรณีเครือข่ายองค์กร วิทยุชุมชนเชียงใหม่**, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- พิรงรอง รามสูต รัตนันท์. (2547), **สื่อภาคประชาชน**, โครงการ “การปฏิรูประบบสื่อ: การกำกับดูแลเนื้อหาโดย รัฐ การกำกับดูแลตนเอง และสื่อภาคประชาชน”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- มธุรส ศิริสถิตย์กุล. (2548), **วิทยุชุมชน: การเมืองภาคประชาชนกับการแย่งชิงพื้นที่สื่อสารสาธารณะ**, นนทบุรี: สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.
- มรรยาท พงษ์ไพบูลย์. (2546), **วิทยุชุมชน: การดำเนินงานและบทบาทเชิงคุณค่า**, เอกสารประกอบการสัมมนา เชิงปฏิบัติการ “วิทยุประชาชน จากชุมชนสู่สังคมประเทศ”, 18-20 กันยายน 2546, สำนักงานกองทุน สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ และวีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร. (2546), **สื่อสารสาธารณะ**, โครงการ “การปฏิรูประบบสื่อ: การ พัฒนาบุคลากรและสื่อสาธารณะ” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ศิริพล สัจจาพันธุ์. (2545), **กระบวนการสร้างความพร้อมของชุมชนในการก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชน: ศึกษากรณี วิทยุชุมชนอำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา**, สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา รัฐ ประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. (2544), **โครงการสัมมนาและส่งเสริมบทบาทของเครือข่ายวิทยุชุมชนเพื่อการ ปฏิรูประบบสุขภาพ**, กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (เอกสารอัดสำเนา).

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

- สมาพันธ์วิทยุชุมชนคนอีสาน โครงการสื่อสารสาธารณะเพื่อชุมชนอยู่ดีมีสุขและสังคมเข้มแข็ง มุลินีพัฒนาดีแยกอินโดจีน และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. (2548), **กรณีศึกษาจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคนอีสาน**, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- สุระชัย ชูผกา. (2548), **บทบาทและสถานภาพวิทยุชุมชนไทยกับการมีส่วนร่วมของประชาชน**, ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2548), **ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัมรินทร์.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2544), **ระบบวิทยุและโทรทัศน์ไทย: โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2545), **สื่อมวลชนในยุคปฏิรูป**, กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ
- เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์. (2547), **วิทยุชุมชน: เกิดและอยู่อย่างไรให้มีคุณค่าอย่างยั่งยืน**, เอกสารประกอบการสัมมนา “วิทยุชุมชนเพื่อสิทธิเสรีภาพ การมีส่วนร่วม และประชาธิปไตย”, 14 ธันวาคม 2547.

ภาษาอังกฤษ

- Bhatchara Aramsri. (2005), **Community radio in Thailand: will the external influences endanger its emerging spirit?**, Master Thesis in Global Journalism, Department of Humanities, Orebro University.
- Salzman, Philip Carl. (1999), **The Anthropology of Real Life**, USA: Waveland Press.

เว็บไซต์ (Website)

- www.komchadluek.net/news/2004/12-07/ent--6906.html (access on Aug. 2007)
- www.ntc.or.th (access on Aug. 2007)
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, **วาทกรรมและวงศาวิทยาการปฏิรูปสื่อ**, www.midnightuniv.org/midnight2545/document95284.html (access on Aug. 2007)
- www.db.onec.go.th/cabinet/index1.php?id=613 (access on Aug. 2007)
- www.komchadluek.net/news/2005/03-28/p1--8556.html (access on Aug. 2007)
- www.212cafe.com/freewebboard/view.php (access on Aug. 2007)
- สุชาดา จักรพิสูทธิ์, **ปัญหาสื่อสารมวลชนในสังคมไทย: ทำไมต้อง... สื่อทางเลือก**, www.midnightuniv.org/midnight2545/newpage17.html (access on Aug. 2007)
- www.pitlokradio.com/data/pitlokradio/home.php (access on Aug. 2007)
- www.thaicr.org/node/90 (access on Aug. 2007)

โครงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน

www.thaibja.org (access on Aug. 2007)

www.thaisnews.com/prdnews/com_radio/ (July 2007)

www.thaingo.org/story3/news_radiocommun.htm (July 2007)

www.prdnorth.in.th/community_radio (access on July 2007)

พนา ทงมีอาคม, **สถานการณ์วิทยุชุมชนในปัจจุบัน**, www.pioneer.netserv.chula.ac.th (access o July 2007)

สุนิดา ศิวปฐมชัย, **วิทยุชุมชน ของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชน (จริงหรือ?)**,

www.tc.mahidol.ac.th (access on July)

www.nesac.go.th/kms/SFE_board/view.php?topic=61 (Aug. 2007)

www.100watts.com/forum/forum_posts.asp?TID=9858&PN=1 (Aug. 2007)

www.nidambe11.net/ekonomiz/2005q2/article2005april26p10.htm (Aug. 2007)

www.mediamonitor.in.th/index.php (Aug. 2007)

www.ldinet.org/autopage/show_page.php?t=4&s_id=63&d_id=62 (Aug. 2007)

www.ldinet.org/autopage/show_page.php?t=4&s_id=27&d_id=27 (Aug. 2007)

www.codi.or.th/index.php?option=com_content&task=view&id=123&Itemid=41 (Aug. 2007)

www.healthsquare.org/news.php?id=557995 (Aug. 2007)

www.midnightuniv.org/forum/index.php/topic,1731.0/prev_next,prev.html#new (Aug. 2007)

www.thaicr.org/node/89 (Aug. 2007)

www.radio.thaihealth.net/modules.php?name=News&file=print&sid=22 (Sep. 2007)

www.news.sanook.com/politic/politic_22103.php (Sep. 2007)

www.newspnn.com/detail.php?dataid=4025&code=n3_24082006_01&mode=th (Sep. 2007)

www.rta.mi.th/DB/eak/Webboard/aspboard_Question.asp?GID=1487 (Sep. 2007)

www.prachatai.com/05web/th/home/page2 (Sep. 2007)

www.phrathai.net/news/detail.php?catid=8&groupid=1&ID=4564 (Sep. 2007)

www.udonthani.com/udnews/05203.html (Sep. 2007)

www.esanvoice.net/esanvoice/know/show_module.php?Category (Sep. 2007)

www.radio-chumchon.com/Unknows.htm (Sep. 2007)